

AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Oben Hüseyin SAZANER

SOL BASINDA BİR ÖTEKİ OLARAK ÜLKÜCÜ KİMLİĞİ

Halkla İlişkiler ve Tanıtım Ana Bilim Dalı
Yüksek Lisans Tezi

Antalya, 2018

AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Oben Hüseyin SAZANER

SOL BASINDA BİR ÖTEKİ OLARAK ÜLKÜCÜ KİMLİĞİ

Danışman

Prof. Dr. Seçil DEREN VAN HET HOF

Halkla İlişkiler ve Tanıtım Ana Bilim Dalı
Yüksek Lisans Tezi

Antalya, 2018

T.C.
Akdeniz Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğüne,

Oben Hüseyin Sazaner'in bu çalışması, jürimiz tarafından Halkla İlişkiler ve Tanıtım Ana Bilim Dalı Yüksek Lisans Programı tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan	: Prof. Dr. Zeynep KARAHAN USLU	(İmza)
Üye (Danışmanı)	: Prof. Dr. Seçil DEREN VAN HET HOF	(İmza)
Üye	: Dr. Öğr. Üyesi Onur ÖKSÜZ	(İmza)

Tez Başlığı: Sol Basında Bir Öteki Olarak Ülkücü Kimliği

Onay: Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

Tez Savunma Tarihi : 04/06/2018

Mezuniyet Tarihi : 21/06/2018

(İmza)
Prof. Dr. İhsan BULUT
Müdür

AKADEMİK BEYAN

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum “Sol Basında Bir Öteki Olarak Ülkücü Kimliği” adlı bu çalışmanın, akademik kural ve etik değerlere uygun bir biçimde tarafımdan yazıldığını, yararlandığım bütün eserlerin kaynakçada gösterildiğini ve çalışma içerisinde bu eserlere atıf yapıldığını belirtir; bunu şerefimle doğrularım.

İmza

Oben Hüseyin SAZANER

T.C.
AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEZ ÇALIŞMASI ORJİNALLİK RAPORU
BEYAN BELGESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ'NE

ÖĞRENCİ BİLGİLERİ	
Adı-Soyadı	Oben Hüseyin SAZANER
Öğrenci Numarası	20165220001
Enstitü Ana Bilim Dalı	Halkla İlişkiler ve Tanıtım
Programı	Tezli Yüksek Lisans
Programın Türü	(X) Tezli Yüksek Lisans () Doktora () Tezsiz Yüksek Lisans
Danışmanın Unvanı, Adı-Soyadı	Prof. Dr. Seçil DEREN VAN HET HOF
Tez Başlığı	Sol Basında Bir Öteki Olarak Ülkücü Kimliği
TurnItIn Ödev Numarası	973717308

Yukarıda başlığı belirtilen tez çalışmasının a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana Bölümler ve d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam 118 sayfalık kısmına ilişkin olarak, 08/06/2018 tarihinde tarafımdan TurnItIn adlı intihal tespit programından Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Çalışması Orijinallik Raporu Alınması ve Kullanılması Uygulama Esasları'nda belirlenen filtrelemeler uygulanarak alınmış olan ve ekte sunulan rapora göre, tezin/dönem projesinin benzerlik oranı;

alıntılar hariç % 2

alıntılar dahil % 12'tür.

Danışman tarafından uygun olan seçenek işaretlenmelidir:

(X) Benzerlik oranları belirlenen limitleri aşmıyor ise;

Yukarıda yer alan beyanın ve ekte sunulan Tez Çalışması Orijinallik Raporu'nun doğruluğunu onaylarım.

() Benzerlik oranları belirlenen limitleri aşıyor, ancak tez/dönem projesi danışmanı intihal yapılmadığı kanısında ise;

Yukarıda yer alan beyanın ve ekte sunulan Tez Çalışması Orijinallik Raporu'nun doğruluğunu onaylar ve Uygulama Esasları'nda öngörülen yüzdeler sınırlarının aşılmasına karşın, aşağıda belirtilen gerekçe ile intihal yapılmadığı kanısında olduğumu beyan ederim.

Gerekçe:

Benzerlik taraması yukarıda verilen ölçütlerin ışığı altında tarafımda yapılmıştır. İlgili tezin orijinallik raporunun uygun olduğunu beyan ederim.

08/06/2018

(imza)
Danışmanın Unvanı-Adı-
Soyadı

İÇİNDEKİLER

TABLolar LİSTESİ	iii
ÖZET	iv
SUMMARY	v
ÖNSÖZ	vi
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

ÖTEKİ, ÖTEKİLEŞTİRME, GAYRİMEŞRULAŞTIRMA ve MEDYA

1.1. Bir Kavram Olarak Öteki	6
1.2. Tarihsel Bir Vakıa Olarak Öteki.....	9
1.3. Gruplar Arası İlişkiler Bağlamında Öteki	12
1.3.1. Kimlik ve Kolektif Kimlik	13
1.3.2. Kategorizasyon.....	18
1.3.3. Önyargı.....	21
1.3.4. Kalıp Yargılar (Stereotipler)	24
1.3.5. Kategorilere, Önyargılara ve Kalıp Yargılara İlişkin Teoriler	26
1.3.5.1. Otoriter Kişilik Teorisi	26
1.3.5.2. Gerçek Çatışmalar Teorisi	28
1.3.5.3. Sosyal Kimlik Teorisi	30
1.3.6. Özelleştirme	31
1.4. Ötekinin Gayrimeşrulaştırılması.....	32
1.4.1. Gayrimeşrulaştırma Biçimleri	35
1.4.2. Gayrimeşrulaştırmanın kaynakları ve Doğası	38
1.4.2.1. Çatışma Modeli.....	38
1.4.2.2 Etnosantrik Model	40
1.4.3. Gayrimeşrulaştırmanın İşlevleri	41
1.5. Medyada Öteki	43
1.5.1. Haber Üretim Süreçleri	44
1.5.2. Haber ve Dil	47

İKİNCİ BÖLÜM

SOL BASINDA ÜLKÜCÜLER

2.1. Araştırma	48
2.1.1. Araştırmanın Problemi	48

2.1.2. Araştırmanın Amacı	49
2.1.3. Araştırmanın Önemi	49
2.1.4. Araştırma Soruları	50
2.1.5. Araştırmanın Ana Olayları	50
2.1.6. Araştırmada Kullanılan Ötekileştirme-Gayrimeşrulaştırma Kategorileri	51
2.1.7. Söylem Analizi	52
2.2. Sol Basında Ülkücülerin Ötekileştirilmesine-Gayrimeşrulaştırılmasına Ait Bulgular	58
SONUÇ	104
KAYNAKÇA.....	115
ÖZGEÇMİŞ	120

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 2.1. Sol Yazılı Basında “Biz” ve “Onlar”ın Tanımlanma Biçimleri	58
---	----

ÖZET

Gruplar arası ilişkilerin temel belirleyicisi olan kimlik mefhumunun tabiatında gömülü olan biz ve onlar (ya da ben ve öteki) tasnifi, gruplar arasında cereyan eden iletişimin yönünü, biçimini ve mahiyetini belirlemektedir. Grupların haiz oldukları değer, norm ve teamüller; dış görünüş, dil ya da toplumsal ve politik maksatlar yoğunluğu değişen çatışmalara neden olmakta ya da var olan çatışmaları tahkim etmektedir. Bu minvalde politik grupların kimlikleri de diğer kimlikler gibi gruplar arası iletişim ve etkileşim süreçlerinde oluşmaktadır. Politik gruplar siyasi maksatlarını gerçekleştirebilmek ya da mevcut politika ve eylemlerini haklılaştırmak için muarız olan grupları ötekileştirebilmekte, onları meşru kabul edilenin alanından dışlamaya çalışabilmektedir.

Haberdeki gerçekliğin verili değil kurulan, inşa edilen bir gerçeklik olduğu bilgisinden hareketle çalışmamızda ülkücülerin sol basındaki temsilleri sorunsallaştırılmıştır. Söz konusu haber metinlerinde ülkücülerin nasıl temsil edildikleri, haberlerde ülkücülere yönelik ötekileştirici söylem ve pratiklerin mevcut olup olmadığı; varsa hangi biçimlerde ve ne sıklıkta yer aldığı tetkik edilmiştir. Bu doğrultuda, çalışmanın örneklemini oluşturan Birgün, Cumhuriyet ve Evrensel gazetelerinde 2015 yılına ait Türk milliyetçilerini konulaştıran ya da tali bir biçimde konu edinen tüm haberler taranmış, bu haberlerde Türk milliyetçilerine yönelik ötekileştirici-gayrimeşrulaştırıcı söylem Bar-Tal'ın ve Bezirgân Arar ve Bilgin'in tasarladığı ötekileştirici-gayrimeşrulaştırıcı kodlar çerçevesinde söylem analizi ile tespit edilmeye çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Sol Basın, Temsil, Ülkücü, Söylem Analizi

SUMMARY

THE IDENTITY OF ÜLKÜCÜ IN THE LEFTIST PRESS AS AN OTHER

Classification of “we and they”, (me and others) embedded in the nature of identity which is the main determinant of intergroup relations, determine the direction, form and qualification of communication that takes place between the groups. The values, norms and practises that groups have, appearance and discourse or social and political goals cause conflicts that has a changing intensity or strengthen existing conflicts. In this way, the identities of political groups are formed in the communication and interaction processes between the groups. Political groups can otherize opposing groups and attempt to exclude them from the area of legitimacy, in order to achieve their political aims or to justify existing policies and actions.

The representation of Turkish nationalists in the leftist press have been problematized in our study based on the knowledge of that the reality is not a given one in the news, actually it is a constructed reality. In these news texts, the issues of how the Turkish nationalists are represented, whether there are othering discourses and practices regarding the Turkish nationalists in the news; if so, in which form and how often there are examined. In this respect, all the news published in 2015 in which Turkish nationalists are thematized or are covered in secondary positions are reviewed in the *Birgün*, *Cumhuriyet* and *Evrensel* newspapers which constitute the sample of this study; in these news, it is attempted to detect the othering-delegitimizing discourse directed to Turkish nationalists via discourse analysis within the framework of othering-delegitimizing codes designed by Bar-Tal and Bezirgân&Bilgin.

Key Words: Leftist Press, Representation, *Ülkücü*, Discourse Analysis

ÖNSÖZ

Politik kimliklerin kendi ideolojik ötekilerine yönelik sahip olduğu önyargılı, stereotipik söylem kitle iletişim araçları vasıtasıyla pekiştirilmektedir. Gerek ana damar siyaset üreten yaygın medyalarda, gerekse alternatif söylem oluşturan muhalif medyalarda biz olgusunu tahkim eden öteki tanımlamaları ve temsilleri çeşitli biçimlerde üretilmektedir. Söz konusu kitle iletişim araçlarında söylem, gerçekliği iç grup lehine yeniden inşa etmektedir. Böylelikle iç grubun kolektif bellekleri güncel tutulmakta, biz ve onlar tanımları mütemadiyen yeniden üretilerek gruplar arasındaki ideolojik mesafe sabitlenmekte ya da derinleştirilmektedir. Meseleyi Türkiye'nin sosyal yarılmalara müsait toplumsal yapısı çerçevesinde düşündüğümüzde, toplumsal barış ve huzur için medya dilinin mutedil olması lüzumu zuhur etmektedir. Çalışmanın bu amaca katkı sağlayacağını ümit etmekteyim.

Bu çalışmanın ortaya çıkabilmesi için en uygun çalışma şartlarını şahsıma sağlayan, entelektüel ve akademik birikimiyle ferdi perspektifimi genişleten, her daim kendisine müteşekkir olduğum pek kıymetli Bölüm Başkanım Prof. Dr. Zeynep KARAHAN USLU'ya; bu çalışmanın kafamdaki ilk teşekkülünden şu anki nihai halini alıncaya dek geçen süre içerisinde yaptığı müdahalelerle çalışmanın ivme kazanmasını sağlayan, mütemadiyen sahip olduğu pozitif enerjisiyle moral ve motivasyonumu yüksek tutan çok değerli Tez Danışmanım Prof. Dr. Seçil DEREN VAN HET HOF'a teşekkürü bir borç bilirim.

Tüm hayatım boyunca bana sonsuz şekilde güvenen, her an arkamda duran canım annem Zekiye SAZANER'e saygı, sevgi ve şükranlarımı sunuyorum.

Oben Hüseyin SAZANER

Antalya, 2018

GİRİŞ

24 Ocak 2011 tarihli Star gazetesinde yayınlanan köşe yazısında Mustafa Akyol, Türkiye’deki “liberal” tanımlamasının oldukça sorunlu ve izaha muhtaç olduğunu ifade ederken, soldan gelen; ancak sonraları liberal değerleri müdafaa eden siyasal özgürlükçü aydınların yine sol geleneklerinden getirdikleri kimi reflekslere dikkat çekmektedir. Akyol, bu reflekslerin en birincisini “milliyetçilik fobisi olarak” tanımlamaktadır. Söz konusu aydınlar için milliyetçiliğin her türlü kötüdür ve her türlü kamusal ortamdan dışlanması gereken marazi bir vakıadır. Yazının devamında Akyol, şöyle demektedir:

...Ama merak da ediyorum: Söz konusu “liberaller”, başka partiler için açtıkları “değişebilirlik” kredisini neden MHP’ye hiç açmıyorlar? Ya da Kürt milliyetçilerini “anlamak” için gösterdikleri gayreti neden Türk milliyetçilerinden esiriyorlar? Korkarım MHP’ye yönelik bu kategorik reddiye, bu partiyi ve tabanını daha da izole ve reaksiyoner hale getiriyor. Dikkat ediyorum, çoğu dostum olan ve kendileriyle çok konuda uzlaştığım söz konusu aydınların düzenlediği toplantılara, panellere katılırken: Çoğulculuğa önem veriyorlar ve dolayısıyla Türkiye’nin hemen her kesiminden insanı davet ediyorlar: Bir bakıyorsunuz Kürtler var, Aleviler var, İslamcılar var, çeşit çeşit solcular var. Var Allah var. Bir tek ülkücüler yok! İyi ama ülkücüler de bu ülkenin bir rengi; milliyetçilik de bu toplumun bir değeri. Öcüleştirmek yerine anlamak, dışlamak yerine konuşmak daha doğru olmaz mı? Ve “sivil anayasa” yaparken, her kesime söz düşecek de milliyetçilere düşmeyecek mi?”¹ (Star, Mustafa Akyol, “ Sol ‘Liberallerin’ Milliyetçilik Fobisi” başlıklı yazısı, 24.01.2011).

Akyol’un yazısında dikkat çektiği, Türk milliyetçilerinin düzenlenen toplantı ve panellere davet edilmiyor oluşlarının sebebi nedir? Türk milliyetçileri neden kamusal müzakere alanlarından dışlanmakta ya da dışlanmak istenmektedir? Söz konusu toplantı ve panellerde her biri birbirinin ötekisi durumunda olan toplumsal gruplar tüm farklılıklarına rağmen bir arada bulunabilirken, bir başka öteki olan ülkücüler kendi farklılıkları içerisinde kabul görerek neden diğerleri gibi makul bir öteki olarak değerlendirilmemektedir? Yani Türk milliyetçileri neden haiz oldukları farklılıklarla beraber kabul görmeyip toplumsal iletişim ve etkileşim ağlarının dışında tutulmaya çalışılmaktadır? Çalışmamızın çıkış noktasını, sol düşüncenin tabii ideolojik ötekisi olan ülkücülerin-Türk milliyetçilerinin gerek solun yazılı

¹ Mustafa Akyol’un söz konusu yazısının linki: <http://mustafaakyol.org/index.php/blog/turkce-yazilar/865-sol-liberallerin-milliyetilik-fobisi-195> (erişim tarihi: 14.01.2018).

basınının alternatif söylemi düzeyinde ötekileştirilmesi- gayrimeşrulaştırılması gerekse bu sürecin kaçınılmaz bir toplumsal tecellisi olarak kamusal müzakere ortamlarından dışlanmasının sorunsallaştırılması oluşturmaktadır.

Kendinden farklı olana tekabül eden öteki tahayyülü kimi zaman fiziki görüntüye, kimi zaman dil ya da ideolojiye, kimi zaman cinsiyete, kimi zaman ise zikredilenlere benzer başka başka amillere dayanarak toplumsal olarak üretilmektedir. Hem kendi öz benliğimize hem de fiziksel ve sosyal çevremize ilişkin muhakemelerimizde, toplumsal yaşamın her yanını ve her anını saran iletişim süreçlerine dâhil olma biçimlerimizde ve toplumsal olanının anlamının üretiminde, öteki mihver bir nokta teşkil etmektedir. Öteki kendiliğin tersten okunuşudur; bir nevi benliği inşa eden tasarımıdır. Ancak bir ötekinin varlığı, herhangi bir toplumsal bağlam içerisinde kurulan kişiler arası ya da gruplar arası münasebetlerde mutlak surette ötekileştirme süreçlerinin yaşanacağı anlamına gelmemektedir. Bilhassa modernitenin oluşturduğu toplumsal nizam muhtelif ötekilerin sosyal sınırlarını bulanıklaştırarak onları aynı kamusal mekânlarda bir arada yaşamaya zorlamaktadır. Farzı muhal yüzyıllarca farklı köylerde ve birbirleriyle asgari iletişim halinde yaşayan Alevi bir aile ile Sünni bir aile bugün aynı kentte aynı apartmanda kapı komşusudur. Birbirlerinden inanç, dil, ideoloji, etnisite veya kültür olarak kimi farklılıkları bulunan toplumsal grupların kendilerini tanımladıkları kimlikleriyle kamusal yaşamda var olmaları hem evrensel demokratik çoğulcu prensipler, hem de bir arada yaşayabilmenin pratik zaruretleri mucibince modern toplumun en öncelikli meselelerinden biridir.

Öteki ile olan münasebetlerde, bilhassa gruplar arasında cereyan eden iletişim süreçlerinde mihver nokta kimliktir. Kimlik tasavvurları ötekilerle olan ilişkinin mahiyetini, yönünü ve biçimini belirleyen son derece mühim vakıalardır. Kimlik sanıldığının aksine verili olan bir şey değil; inşa edilen dinamik bir tasarımıdır. Ötekinden münezzeh olmayan bir tasarım olan kimlik, diğerleri ile etkileşim halinde oluşur ve tekâmül eder. Benlik iddiamızı fenomenleştirerek, ne olduğumuzu ortaya koyan kimlik, ötekine mukayesen ne olmadığımızı da ifade eder. Kimi tarihsel uğrak ve zamanlarda “ben”, kendi düşünce dünyamız, şartlarımız ve hasletlerimiz çerçevesinde ötekini kurarken, farklı zaman ve mekânlarda öteki de aynı şekilde beni kurabilmektedir. 1989 yılında, sahip oldukları Türk kimliğini müdafaa edebilmek için dönemin Bulgaristan’ın asimilasyonist politikalarından kaçarak Türkiye’ye gelen Bulgaristan Türkleri, Türkiye’nin pek çok şehrinde aynı dili konuştukları insanlarca Bulgar olarak tanımlandılar (bu vaziyet bugün halen kısmen de olsa geçerliliğini korumaktadır). Dolayısıyla kimlik çok kuvvetli biçimde kâmil toplumsal ilişkiler ve bağlam içerisinde oluşmakta, gelişmekte ve dönüşmektedir. Bu çalışmanın konusunu teşkil etmesine istinaden,

politik grupların da gruplar arası ilişki ve etkileşim içerisinde kimliklerini oluşturdıklarını ve tahkim ettiklerini ifade etmeliyiz.

Ötekini en temel haliyle konjonktürel ve tarihsel-ideolojik ötekiler olarak iki şekilde tasnif edebiliriz (Bezirgân Arar, 2009: ii). Belli dönemlerde belli hadiselerin tesiriyle ortaya çıkan konjonktürel öteki, söz konusu hadiselerin etkisi zayıfladığı vakit, bir süre sonra kolektif hafızada tedricen silikleşmektedir. Tarihsel-ideolojik öteki ise toplumsal bellekte aktüallitesini koruyan ve çeşitli biçimlerde kendisini yeniden üreten öteki tasavvurudur. Bu çalışma kapsamında değerlendirildiğinde hiç şüphesiz ki sol dünya görüşü nezdinde Türk milliyetçiliği ve Türk milliyetçileri tarihsel-ideolojik ötekilerdir (aynı şekilde Türk milliyetçileri için de sol düşünce ve sol dünya görüşüne sahip kişiler tarihsel- ideolojik ötekilerdir). Toplumsal, siyasal, ekonomik ve kültürel olanı tahlil biçimleri birbirinden çok farklı olan, dolayısıyla sorunlara verdikleri yanıtlar açısından birbirleriyle çelişen, aynı zamanda siyasal ve toplumsal iktidar için rekabet eden bu iki siyasal grubun birbirlerinin ötekisi olmaları tabiidir. Birbirleriyle tenakuz teşkil edecek ideolojik perspektif ve hedeflerin haricinde, hassaten 1970’li yıllarda yaşanan şiddet olayları söz konusu siyasal grupların kolektif belleklerinde halen varlığını korumaktadır. 1970’li yıllara ait sosyal temsillerin halen gücünü muhafaza edebilmesinin olası sebepleri bu çalışmada yanıtı aranan bir başka meseledir. Bu minvalde haber metinlerinde iç grup ve dış grup tasnifinin nasıl ve hangi biçimlerde oluşturulduğu ve oluşturulan bu tasniflerin ne şekilde güncellendiği incelenecektir. Dış grup olarak telakki edilen grup ya da gruplara ilişkin temsillerin ve uzun bir süreç içerisinde oluşturulan stereotipik yargıların ve önyargıların nasıl ve hangi biçimlerde halen tedavülde tutulduğu çalışma içerisinde ilgili örnekler üzerinden izah edilmeye çalışılacaktır.

Stereotip, önyargı gibi bilişsel kategorileri üreten, çeşitlendiren ve pekiştiren en güçlü araçlardan biri hiç kuşku yok ki kitle iletişim araçlarıdır. Bu bilişsel kategoriler medya mesajları ile toplumsallaştırılır ve kurumsallaştırılır. Kişiler fiziksel ve bilişsel sınırları icabı çevrelerinin ancak dar bir kısmının bilgisine erişebilmekte ve bu bilgiyi tecrübe edebilmektedirler. Kişilerin haiz oldukları bilgilerin ekseriyeti medya dolayımıyla elde edilen bir bilgi türüdür. Dünyamızda olup biten hadiselerin ise ancak bir kısmı konulaştırılarak basın kuruluşlarınca haber yapılmaktadır. Neyin haber olacağının tespiti, medyanın örgütsel yapısı, ideolojik temayülleri, profesyonel meslek ilkeleri, sahiplik gibi muhtelif belirleyicilerin tesiri çerçevesinde belirlenmektedir. Haber üretiminin örgütlenmiş bir yapı olmasından mütevellit medya kendi ideolojisi doğrultusunda kimi grupları iç grup olarak addeder ve hakikati iç grubun lehine olacak biçimde inşa eder. Fenomonolojik perspektif içerisinde ifade edersek,

medya dış dünyanın gerçeğini olduğu gibi aktarmaz, onu yeniden kurar. Dolayısıyla dış dünyada yaşanan olaylar seçilir ve yeniden inşa edilir.

Gerçekliğin yeniden inşasıyla birlikte basın ideolojik ya da konjonktürel ötekileri, haber söyleminde olumsuz bir temsil içerisinde sunularak, sıhhatli ve demokratik bir toplum nizamı ve ideali için ciddi bir tehdit olarak konumlandırılmaktadır. Bezirgân Arar ve Bilgin, basındaki ötekileştirme pratiğini, belli bir grubun ya da bu grupla özdeşleşmiş bir kişinin haber metinlerinde olağan eleştiri sınırını aşan bir şekilde olumsuz özelliklerle donatılması olarak tanımlamışlardır (2009:142).

Medya söyleminde inşa edilen ya da yeniden üretilen ötekine yönelik çalışmalar incelendiğinde, hemen hemen tüm çalışmalarda basının ötekisi –merkez ve çevre formülü çerçevesinde düşündüğümüzde- çevreyi oluşturan toplumsal gruplardır. Bu noktada alternatif söylem üreten gazete ya da televizyonların varlığı yadsınmakta yahut söz konusu gazete ve televizyonların ötekileştirme yapmadıkları varsayılmaktadır. Literatüre bakıldığında ötekileştiren çoğunlukla iktidar söylemidir ve bu söyleme direnç gösteren gruplar ana akım medyada ötekileştirilmektedir. Reddi mümkün olmayan bu tespitlere yalnızca bir ekleme yapmak faydalı olacaktır. Nasıl ki iktidar söylemine eklenmiş gazetelerde muhalif söylem ötekileştiriliyorsa; alternatif söylem üreten gazetelerde de iktidar unsurları ya da toplumsal ve siyasal iktidarın öğeleri olarak düşünülen kişi ya da gruplar ve ideolojik ötekiler ötekileştirilmekte, hatta gayrimeşrulaştırılmaktadır.

Ötekileştirilen grubun, iç grup ve toplumun geri kalanı için ciddi bir tehdit kaynağı olarak işaretlenmesi, olumsuz karakter özellikleriyle betimlenerek toplumsal alandan dışlanması sonucunda doğabilecek olan tesir gücü yüksek olası toplumsal sonuçların ehemmiyeti, söz konusu meselenin ne denli hassas ve üzerinde titizlikle durulması gereken bir vakıa olduğunu göstermektedir. Bu çerçevede dışlayıcı söylemin ve ötekine yönelik menfi temsillerin sol basında yer alıp almadığı, alıyorsa ne sıklıkla yer aldığı incelenmeye değer görülmüştür. Bu minvalde çalışmanın birinci kısmında öteki kavramı, öteki tasavvurunun tarihsel serüveni, kimlik ve kolektif kimlik, gruplar arası ilişkiler çerçevesinde kategorileştirme, önyargı, kalıpyargı ve zikredilen bilişsel süreçlere ilişkin teoriler, özelleştirme; ötekinin gayrimeşrulaştırılması, ötekileştirme ve gayrimeşrulaştırma biçimleri, gayrimeşrulaştırma modelleri ve ötekinin medyada temsili, haber üretim süreçleri, haber dili gibi meseleler üzerinde durulmuştur.

Çalışmanın ikinci kısmında araştırmamız mevcuttur. Bu araştırma kapsamında 2015 yılı içerisinde Cumhuriyet, Birgün ve Evrensel gazetelerinde ülkücülere yönelik haberler taranmış ve analiz edilmiştir. Haberlerin analizinde Bar-Tal ve Bezirgân Arar ve Bilgin

tarafından oluşturulan ötekileştirme tarzları kullanılmıştır. Nihayetinde söz konusu tarzların ilgili gazetelerde yer alıp almadığı ya da ne yoğunlukta yer aldığı söylem analizi ile tespit edilmeye çalışılmıştır.

Daha önce sol basındaki ötekinin ve ötekileştirici söylemin çalışılmamış olması hasebiyle, çalışmamız bu boşluğu doldurmak adına bir ilk adım niteliği taşımaktadır. Sol düşüncenin neşriyatlarında çok sık vurgulanan ve tenkit edilen ötekileştirme, ayrımcılık ve nefret söylemi gibi vakıaların sol gazetelerdeki varlığının tetkiki ve tespitine ilişkin çabalar, tarafımızca liberal-demokratik, çoğulcu toplum idealinin tesisi adına olumlu teşebbüsler olarak addedilmekte ve gelecek diğer çalışmalarla bu alanın zenginleşeceği temenni edilmektedir.

BİRİNCİ BÖLÜM

ÖTEKİ, ÖTEKİLEŞTİRME, GAYRİMEŞRULAŞTIRMA ve MEDYA

1.1. Bir Kavram Olarak Öteki

Önce kendinin, sonra bu kendiliğin dışında kalan ve bu kendiliği girift bir ilişkiler ağıyla saran her şeyin peyderpey bilinmesi sürecine dayanan öteki, “özünde kimliğin bir yönü olarak ‘ben’in karşıtını ifade etmektedir” (Bezirgân Arar, 2009: 2). Uluç’un belirttiği gibi, “Öteki insanlık tarihi kadar eski bir olgu olup bebeğin elini, vücudunun uzuvlarını fark etmesiyle oluşan ben kavramının hemen ardından ötekinin algılanması ile gelişen bu süreçte öznenin ötekine olan bağımlılığı ve bunu kabul etmesinin zorunluluğu yadsınamaz” (2009: 32-33). Ötekiliğin kabulü, öznenin yani benin sürekli olarak kendisini yeniden üretmesinin zorunlu koşuludur. Tabii ki ötekini ontolojik ve epistemolojik olarak kabul etmek, ötekiyle olan münasebetlerin güç eşitsizliklerine dayalı bir çerçevede cereyan etmediği yanılığını üretmemeli. Asıl olan, çatışma yaratmayan, reddedici olmayan, üstünlük iddiası taşımayan, farklılıkları dışlamadan kabul eden bir öteki telakkisinin var olabilmesidir (Uluç, 2009: 33-34).

Bezirgân Arar ve Bilgin, insan zihninin dikotomiye meyyal işleyiş biçiminin, insanların nesneleri, olayları, kişi ve grupları iki karşıt kutup içerisinde tanımlayarak değerlendirmelerine yol açtığını vurgulamaktadır. Kişi veya gruplar öteki dolayımıyla ne ya da kim olmadıklarını tanımlamaktadırlar. Bu yöntemle insan zihninde biz-onlar, burası-başka yer, beriki-öteki ikilikleri kurgulanmaktadır; ancak her türlü karşıtlık ötekileştirmeye sebebiyet vermez. Karşıt olanların birbirlerini kabul ederek bir arada yaşamaları mümkündür. Bu nedenle ötekileştirmeyi sosyal dışlamayla karakterize etmek daha makbul bir yaklaşım olmaktadır (2010: 4). Muhakkak ki ben ve öteki mutlaka sabit ve değişmez yapılar değildir. Esasında ben ve öteki özden çok güç ve retorik meseleleridir (Uluç, 2009: 35).

Gerek günümüzde gerekse tarihsel süreç içerisinde öteki ile olan ilişki iki temel biçimde kurulmuştur. Bunlardan ilki farklılık olarak adlandırdığımız, ben ve öteki arasındaki farkın saptanmasına dayalı durumdur. Farkçı düşüncede insan topluluğunun çeşitliliği vurgulanır ve öteki verili kabul edilir. Toplulukların birbirleriyle mukayesesini sonucu saptanan fark kaçınılmaz olarak bir derecelendirmeye intikal etmekte, kimi topluluklar aşağı olarak telakki edilmektedir. Çünkü ben ötekini değerlendirirken kendi kültürünün ölçütlerini esas alarak bu değerlendirmeyi yapmaktadır. Dolayısıyla öteki kendinin eksik halidir. Öteki ile ilişkide bu fark her daim belirleyicidir ve nihayetinde öteki bu aşağıda olma halinde sabitlenir. Farklılıkları tespit eden ve farklılıkların sınırlarını koyulaştıran bu yaklaşımın taşıdığı en temel risk, farklılıkları tespit edilen ötekinin reddedilmesine, dışlanmasına ve hatta yok

edilmesine varabilecek bir merhalenin ihtimalidir (Schnapper, 2005: 26). Malumdur ki insanlık tarihi bu merhaleyi ırkçı siyasal rejimlerin uygulamalarında ve erken dönem kolonyalist rekabet döneminde tüm boyutlarıyla deneyimlemiştir.

Öteki ile kurulan diğer ilişki biçimi evrenselcilik adı altında tanımlayabileceğimiz, insan türünü mütecanis bir varlık olarak değerlendiren anlayıştır. Evrenselci bakış açısında, zihinsel ve ahlaki kapasitelerinde, yeterliliklerinde, kabiliyetlerinde kesin farklar olmasına rağmen tüm insanlar insan olmalarından mütevellit ve özgürlük bakımından aynı nedeni ve eğilimi taşıdıkları için eşittirler. Öteki kendinin bir başka versiyonudur. Dolayısıyla insanların arasında hakları, onurları ve hak ettikleri saygı açısından herhangi bir ayrım söz konusu olamaz. Evrenselciliği esasında bir pratikten daha çok, bireylerin ve tarihsel toplulukların ilişkilerine bir ufuk getiren prensipler bütünü olarak görmek daha doğru olmaktadır. Evrenselci bakışın taşıdığı en esaslı risk ise, bu bakışın asimilasyona dayalı politikalara temayül gösterebilecek potansiyelidir. Burada öteki benle aynı haklara sahip, kendi bütünlüğü olan bir varlık olarak görülür; ancak başkasını özdeş olarak tahayyül etmeden eşit olunabileceğini tasarlamak güç olduğundan ben ötekini kendi özgürlüğü içerisinde algılamaz (öteki ben gibi olmak durumundadır ki eşitlik tesis edilebilsin). Böylelikle öteki evrensellik iddiası olan ben tarafından asimile edilir. Ötekinin kültürü evrensellik iddiasında olanın kültürü içerisinde ortadan kaldırılır. Evrenselci bakış açısının mevzubahis asimilasyoncu biçimi ötekini dışlamaz kendine benzetir. İlgili biçimin en saldırgan hali ise emperyalist evrede karakteristiğini bulmuştur (Schnapper, 2005: 27-28).

Ötekilik kavrayışı iki ana minvalde ele alınabilir. Biri, toplumların, grupların kolektif hafızalarında uzunca bir zaman yer edinmiş olan tarihsel ya da ideolojik ötekiler, diğeri sosyo-politik iklimin yarattığı konjonktürel ötekilerdir (Bezirgân Arar, 2009: II).

Konjonktürel öteki, belirli hadiselerin tesiriyle bir toplumsal grubun ya da kâmil bir toplumun bilişsel kategorileri içerisinde kimi olumsuz, önyargılı ve basitleştirilmiş yargılarla bir süre yer edinir; ancak daha sonra ötekileştirmeye sebep olan siyasal, kültürel ya da ekonomik iklimin değişmesiyle birlikte toplumsal bellekte tedricen silikleşir.

Edward Said'in çalıştığı şarkiyatçılık meselesi tarihsel/ideolojik ötekiye ideal bir örnek teşkil etmektedir. Said'in ifade ettiği gibi Şark Batı'nın tarihsel ötekisidir. Batı Şark'ı karşıt bir imge olarak tanımlarken esasında kendi hüviyetinin oluşumuna katkı yapmaktaydı. Said Şark'ı söylem düzeyinde inceleyerek Batı'nın Şark hakkında yüzyıllar boyunca ürettiği külliyatı tetkik etmiş; onu sabit bir öteki olarak nasıl konumlandığını izah etmiştir (1999). İdeolojik ya da tarihsel öteki, biz ya da iç grubun çeşitli tonlarını, düşünsel tenakuzlarını ve çeşitliliklerini bilhassa çatışma dönemlerinde asgari müştereklerde bir araya getirebilmekte, iç

grubun varlığının müdafaasında ve yeniden üretilmesinde kilit rol oynamaktadır. Bu noktada Bezirgân Arar’a göre basın, ideolojik ve düşman ötekinin bu tarihsel konumunu pekiştirir/yeniden üretir (2009: ii).

Kimi zaman, öteki, bilhassa coğrafi olarak uzak olduğu vaziyetlerde ötekileştirenin özgül şartları içerisinde kurulur. Örneğin ortaçağ boyunca Batı, İslam dinini Hristiyan ilkeler üzerinden okumuştur. Hristiyan öğretinin merkezinde Hz. İsa olduğu için İslamiyet de bu minvalde değerlendirilip, metinlerde İslamiyet’ten “Muhammetçilik” olarak bahsedilmiştir (Norman Daniel, akt. Edward Said, 1999: 70). Aynı şekilde Hindistan’a giden ilk Portekizli ziyaretçiler, gördükleri Hindu tapınakları Hristiyan öğreti ve sembolleri çerçevesinde sanki bir Katolik Kilisesi görmüş gibi naklederler (Sardar vd. 2004: 37).

İletişimin mesafesinin oldukça dar olduğu ortaçağ boyunca sadece ötekiler değil, ait olunan grubun müşterek sembolleri dahi ilgili toplumsal grubun o an içerisinde var olduğu şartlar paralelinde tahayyül edilmiştir. Örneğin, “ortaçağ kiliselerinin kabartma ve vitraylarında Hz. İsa’nın doğduğu ahır bulan çobanların hatları Burgundiya köylülerininkini andırır ya da Bakire Meryem bir Toskana tüccarının kızı olarak resmedilir” (Anderson: 1995: 37).

Ötekine yönelik değerlendirmelerimiz pek çok durumda ötekinin kendine münhasır şartlarından veya hasletlerinden daha çok kendimiz ile alakalı mülahazalarımızla şekillenmektedir. Herhangi bir yaşam alanında “ötekine fırsat verirsek bizi yok eder” önermesinin başat düşünce iklimini oluşturması, aslında bir nevi “bize fırsat verilerse yok ederiz” düşüncesinin bir tezahürüdür. Zira ötekiyle diyalog kurulmamış, ötekine kulak verilmemiştir. Söylenen ve yapılan “biz”im tahayyülümüzdeki temsillerin tecellisi olabilmektedir.

Ötekinin ontolojik olarak kabul edilmesi, herhangi bir toplumsal ilişkiler ağında cereyan eden iletişim süreçlerinin mutlak surette ötekileştirme pratikleri taşıdığı manasına gelmez. Bu nedenle Bezirgân Arar ve Bilgin, ötekileştirmenin sosyal dışlamayla karakterize edilmesinin gerekliliğini belirtmektedirler (2010: 4). Bu mihver noktadan hareketle ötekileştirme;

... bir dış grup (*out group*) hakkında olumsuz bir sosyal temsil geliştirmek; yani bu grubun aleyhinde, aidiyet grubumuzdan farklılaştırıcı bir takım tutum, kanaat, inanç, imaj ve anlamlar, önyargı ve stereotipler oluşturmaktır. Bunlar, günlük konuşmalar içerisinde ve kitle iletişim kanallarında şekillenirler... Bu açıdan baktığımızda, bir grubun ötekileştirilmesi, bir kimlik tanımına hizmet etmesi ve bu anlamda da meşrulaştırılmış bir dışlama durumunda netlik kazanmaktadır (Bezirgân Arar ve Bilgin, 2010: 4-5).

1.2 Tarihsel Bir Vakıa Olarak Öteki

Said, Doğu- Batı ilişkileri çerçevesinde Batı'nın kendisini üstün addetme halini Kadim Yunan dönemine kadar götürmektedir. Bu dönemde Atina, “bizim topraklarımız” ile “bizim topraklarımızın ötesi barbarların toprakları” şeklinde kendi yurttaşları ile diğerleri arasında coğrafi bir ayrıma gitmiştir. İşte bu zihinlerdeki sınır, bizi biz onları onlar haline getirmektedir. Bunun bir toplumsal gerçeklik olabilmesi için “barbarların” bu düşünce biçimini kabul etmeleri de şart değildir (1999: 64). Zira Avrupalılar Barbar kavramı ve bu kavramın toplumsal karşılıklarını Kadim Yunan'dan öğrenmişlerdir. “Barbaroi” kelimesinden evirilen barbar ‘geveze’, ‘boşboğaz’, ya da ‘Yunanca konuşamayan kişi’ olarak tercüme edilebilir. Kadim Yunan toplumunda, Yunanca konuşamamak menfi bir hal ve duruma tekabül ediyordu. Bir kişinin Yunanca konuşamaması, düşünme kabiliyeti yoksunluğundan tutkuların kontrolünün aczine kadar bir dizi menfi yaftalamalarla tasvir ediliyordu (Sardar vd. 2004: 26). Dil üzerinden yapılan toplumsal mukayeseler günümüzde de güncelliğini korumaktadır. Ortak yüksek kültür dillerinin haricinde kalan dillerin olumsuzlanması sık sık karşılaşılan bir vakıadır.

Kadim Yunan'da ötekilerin algılanmasını ve onlarla ilişkilerin nasıl kurulacağını düzenleyen pek çok karşıtlık vardı: Yerli ve yabancı, Yunan ve Barbar, yurttaş olan ve olmayan, özgür insan ve köle, erkek ve kadın gibi. Bu kategorilerin hepsi tabii telakki ediliyordu. Dönemin Atina'sında, zikredilen toplumsal kategorilerin eşitsiz bir toplumsal yapı teşkil ettiğine ilişkin herhangi bir endişe duyumsanmıyordu. Atina'da eşitlik, ancak siyasal bir topluluk olarak örgütlenmiş yurttaşların marifetiyle oluşan sınırlı bir toplumsal alanda uygulanmaktaydı. Merkez ve çevre arasında kurulan ve gruplar arası farklılıklara dayanan ilişki çerçevesinde, barbarlar, metoikoslar², kadınlar ve köleler farkçı bir bakış açısıyla algılanıyorlardı. Ortak benliğin meşruluğu ise, benliğin kültürüne ve siyasetine asimile olan Yunan kültürünün ve siyasetinin, yapı olarak geri sayılan diğer kültürlerden ve siyasetlerden farklı olmasına dayandırılıyordu. Yurttaş yapısının üyesi olan erkekler bile siyasal karar alma süreçlerine otomatik olarak katılamıyorlardı. Yaş, servet ve meslek gibi koşullar kamu yaşamına katılan etkin yurttaşların sayısını sınırlıyordu. Yurttaşlığın ve hürriyetin garantisi olarak görülen yasalara sıkı sıkıya bağlı olan Atinalıların tahayyülünde, dillerini ve kültürlerini bilmedikleri barbarlar Doğu Krallıklarına aittiler ve yurttaş hürriyetinden bihaberlerdi. Atina'da işleyiş biçimleri üzerinde endişeler olsa da (her özgür insanın

² Metoikos, kadim Yunan'ın toplumsal sisteminin üç önemli sınıfından biridir (Köle, metoikos, yurttaş). Metoikoslar özgürdür; ancak yurttaş değildir; çünkü kökleri dışarıdan gelen yabancılara dayanmaktadır. Kadim Yunan'da Metoikoslar toprak edinemez, oy kullanamaz ve mülki amir olamazlardı (Watson, 2010: 259).

potansiyel bir köle olması gibi) kölelik kurumu tabii kabul ediliyordu. Aradaki tabii farktan dolayı bazı insanların kamu işleri ile ilgilenmeleri, bazılarının ise fiziki kuvvet gerektiren işlerde çalışmaları gerektiği düşünülüyordu (Schnapper, 2005: 37-39).

Todorov, Yunanların diğer kültürlerle ilişkin düşüncelerini (Todorov, bu düşünce tarzını Heredotos kuralı olarak adlandırmaktadır) şu şekilde özetliyordu:

Kendi halkları bir yana, öteki halkları değerlendirirken öncelikle en yakın komşularına, sonra o komşularının komşularına değer verirler ve kendileriyle aralarındaki mesafeye göre bu böylece sürüp gider; en uzakta bulunan halklar, onların gözünde en az değer taşıyanlardır: Her bakımdan en asil halkın kendileri olduğunu düşündükleri için diğerlerinin saygınlığı bu kurala uygun olarak değişir; en uzaktakilerin en değersiz uluslar olduğuna inanılır (Todorov, akt.Schnapper 2005: 40).

Ne var ki başkaları da, egzotizmin çekiciliğine istinaden en uzaktakinin en iyi olduğunu düşünürdü (Schnapper, 2005:40). Todorov, bu konuda Homeros'un kuralını hatırlatmaktadır; “iyi vahşi”nin gelecek vaat eden efsanelerine uzaktan esin kaynağı olan kural: “Dünyanın sınır uçlarında , (...) ölümlülerin yaşamı hoşluklardan ibarettir” (Todorov, akt. Schnapper, 2005: 41). Ksenophon'un Pers imparatoru Büyük Keyhüsrev'i (ya da Büyük Kiros) ideal devlet adamı olarak değerlendirmesinin akabinde ortaya atılan “iyi barbar” mefhumuyla, Yunan toplumunda eksik olan tüm erdemler bu uzaktaki ötekine atfedilir. Uzaklar, ütopyanın, dünyanın altüst oluşunun mekânı olur. Bu da ötekinin özgüllüğünü kabul etmenin bir başka biçimidir. İyi vahşi onları hem çeker hem iter. Farkçılığın temel biçimine bağlanan bu tarz öteki ilişkisinde, çoğunlukla büyülenmenin ve küçümseyici cehaletin terkihi söz konusudur. Klasik Atina'nın siyaset felsefesi farkçı tutumu kurumlaştırdı. Öteki, öteki olarak sabitlendi. Öteki olan itilmedi; ancak kendi özellikleriyle kabul de görmedi (Schnapper, 2005: 41).

Sardar vd. ise, ötekinin ilk emsallerini Eski Ahit'te nakledilen yaradılış, dünya, doğa ve ilk insan anlatısına dayandırmaktadır. Eski Ahit'te yeryüzünün mutlak düşmanca bir görünüşü olduğunu ve insanlığın vazifesinin doğayı dize getirmek olduğu vurgulanmaktadır. Tekvin kısmında Hz. Adem'e verilen ceza, Cennet Bahçesi'nden sürgündür. Dolayısıyla insanoğlu dünyanın vahşetine tabiattan sonsuza dek uzaklaşarak girer. Aslında doğa, insanın yaşam mücadelesine ilelebet düşman, lanetli bir rakiptir (2004: 25).

Ortaçağa gelindiğinde, Hristiyanlık mesajının evrensel boyutu, marjinal addedilenlere karşı sistemli bir dışlama siyasetinin izlenmesi üzerine kurulmuştur. Örneğin Hz. Muhammed, ortaçağ Hristiyanlığının en başat ötekilerinden biridir. Hz. Muhammed ortaçağ Hristiyanlığınca deccal olarak görülmektedir (Schnapper, 2005: 42-44). Hristiyanlar arasında bir kötülük olarak görülen savaş, kâfirlere karşı kutsal bir vazifeydi. Haçlı seferleri vasıtasıyla

dünyaya açılıyormuş gibi görünen Hristiyanlık, toplum içindeki kimi gruplara karşı dışlamayı ve zulmü örgütledi. Bu minvalde sapkınlar, Yahudiler ve cüzzamlılar insan altı bir düzeye indirildiler. Yahudilere ve Siyahlara ilişkin günümüze kadar ulaşan kanaat ve temsiller, mevzubahis dönemde sarıh hale getirildi. Bundan böyle beyazın yan anlamı olumlu, siyahınki ise olumsuzdu. Ham'ın soyundan gelen Siyahlar karanlığın, yani kötülüğün simgesine dönüştüler. Pagan inanışındaki Yahudi karşıtlığı, Siyahlarla kölelik arasında kurulan rabıta Hristiyanlık öncesinde de söz konusuydu; ancak hem şeytanın hem de ölümün siyahla tanımlanması ve hayvan temalı öykülerde derisi siyah olanların, insan ve hayvan arasında bir ara tür olarak temsil edilmeleri ortaçağda tedavüle sokuldu. Fiziksel bakımdan hemen ayırt edilebilecek Yahudi imgesi de yine aynı dönemde belirdi (şeytan gibi boynuzları olan Yahudi temsili) (Schnapper, 2005: 49).

Yeni Dünya'nın keşfi, ötekini ve kendini düşünme tarzında kopmaya yol açtı. Bilinen dünyanın sınırları genişledikçe Avrupa toplumu da yüzlerce toplumdan biri haline geldi. Tabii ki bu noktada yeni sorular biçimlenmeye başlamıştır. Düşünce dünyasındaki kültür farkları, kültürler ile değerlerin nisbiliği, yorumlanması gereken vakıalar olarak ortaya çıkmıştır. Bir 16. yüzyıl yazarı olan Montaigne, geleneklerin ve toplumsal değerlerin çeşitliliğini müşahade etmekte, ötekilerin gelenek ve değerlerinin yargılanmasında kendi gelenek ve değerlerinin kıstas alındığını belirtmektedir (Schnapper, 2005: 50). Nitekim Montaigne “Yamyamlar Üstüne” isimli denemesinde bu vaziyeti şöyle ifade eder : “Aklın kurallarına uyarak barbar diyebiliriz yamyamlara, ama bize benzemiyorlar diye barbar diyemeyiz onlara...” (Montaigne, 2011: 148).

Hülasa, Yunan, Romalı ya da Hristiyan olmanın manası, karşılaştırılarak anlamlandırılan bir gelenek meselesiydi. Bu vaziyet, Hristiyan olmayan, Roma İmparatorluğu dışında yaşayan insanların geleneklerinin, göreneklerinin, dillerinin ve sair toplumsal hususiyetlerinin farklılıkları ve benzerlikleri izlenerek kurumsallaştırıldı. Ötekiler farklı yaşam biçimleri ve sorun çözme becerileriyle ‘normallik’ tartışmalarının nesnesi oldular. Farklılıklar ve benzerlikler üzerinde düşünmek, ötekilerin karakteristik unsurlarını tespit etmek, mesafeler arttıkça ya da öteki kültürle iletişim azaldıkça ya da sıfırlanınca daha karmaşık bir hal alan bir tahrif süreciydi. Ancak ötekini tanıma sürecinin en tahrif edici özelliği ne mesafe ne de iletişimdi. Bu vaziyet bizatihi Yunan, Romalı ya da Hristiyan olmanın anlamından türetildi. Mukayeselerin zaruri noktalarını oluşturan şey özbenlikti (Sardar, 2004: 37).

1.3. Gruplar Arası İlişkiler Bağlamında Öteki

“Gruplar arası davranış, toplumların çeşitli gruplar şeklinde bölünmesi sonucunda farklı gruplara mensup fertler ve onların karşılıklı ilişkilerini kapsar” (Sözen, 1991: 94). Bu bölünme biz-onlar ayrımı, kimlik inşası, toplumsal mukayese, gruplar arası rekabet gibi muhtelif saik ve tesirlerin neticesinde belirginleşmektedir.

Gruplar arası iletişimde ve ilişkilerde sosyal kimlik teorisinin (ileriki bölümlerde tafsilatlı olarak değinilecektir) ortaya koyduğu şekliyle kolektif bir kimlik inşası, bir iç grup ve dış grup ayrımıyla başlar. Bu süreçte iç grubu oluşturan bireylerin benzerlikleri, dış grubun ise farklılıkları abartılır. Dolayısıyla gruplar arası sosyal mesafeler gittikçe genişletilir. Gruplar arasında cereyan eden hadiseler etnosantrik bir tarzda okunmaya başlanır ve biz ve onlar, kıyaslamalara tâbi tutulur. Anlaşılacağı üzere gruplar arası ilişkiler gerilimli ilişkilerdir. Bilhassa kolektif kimlik inşasına yönelik müzakerelerde bu gerilimlerin tezahürleri tarihsel düşmanlıklar ya da sosyo-kültürel talepler şeklinde müşahade edilebilir (Bezirgân Arar ve Bilgin, 2009: 137).

İç ve dış grup ayrımı, gruplar arası farkların vurgulanması, akabinde sosyal mesafenin git gide açılması, grupların toplumsal mukayeselere tabi tutulması eş zamanlı olarak gruplar arası rekabeti de doğurmakta ve aynı zamanda bu rekabeti süreç içerisinde tahkim etmektedir. Gruplar arası rekabet hususunda Girard, mimetik arzudan bahsetmektedir. Mimetik kuramda kişiler aynı nesneleri arzularlar ve bu nesneye sahip olabilmek için rekabete girerler. Zamanla rekabetin yoğunluğu artar. Hedef nesne git gide bulanıklaşır. Nihayetinde ortada yalnızca rekabet eden aktörler kalır. Mimetik düzenin bu çatışmacı karakteri grup ya da toplum sathında yayılma temayülleri göstermeye oldukça açıktır. Bu çatışma ortamının giderilmesi için, herkesin üzerinde hemfikir olduğu bir günah keçisi belirlenir. Bu günah keçisi, önce topluluktan tecrit edilir; sonunda da ortadan kaldırılır (2010). Günah keçisi, var olan şiddeti doyurmak(bastırmak) için seçilen, intikam alabilme ihtimali en düşük kişi ya da gruptur (Girard, 2003: 17). Bu çalışmanın kapsamı içerisinde ifade edilecek olunursa; örneğin, belli toplumsal mekânlarda belli siyasal görüşe sahip kimselerin zayıf durumda bulunması ve intikam rizikolarının görece düşük olması onları çoğunluk olan görüş nezdinde ideal bir kurban pozisyonuna sokmaktadır. Hegemon siyasal gruplar kendi içlerindeki şiddetli çatışmalara son verebilmek için müşterek düşman olan ötekine yönelebilmekte, kendi birlik ve bütünlüklerini bu müşterek ötekinin üzerinden kurabilmektedirler.

Gruplar arası ilişkiler içerisinde bireyler kültürel ya da politik meşrepleri gereği; yani aidiyet hissettikleri ve kendilerini tanımladıkları bir iç grubun tesirinde toplumsal dünyayı okumaya ve anlamlandırmaya çalışırlar. Bir iç grup tasarımı, ister istemez bu modelin dışında

kalanları dış gruplar olarak konumlar. İç grubun dış gruplarla ilişkileri muhtelif düzeylerde işler. Kimi dış gruplarla olan münasebetler eşitlikçi bir düzlemde cereyan ederken; kimi dış gruplar kategorik olarak reddedilebilir. Tarihsel, kültürel ve toplumsal bağlamlar içerisinde belirlenen bu münasebetlerin daimi noktası kategorilerdir. Bireylerin ve grupların toplumsal dünyaya ilişkin tanımları bizim ve onların tasnif edildiği kategoriler vasıtasıyla inşa edilir.

Biz ve onlar ayrımı yalnızca iki ayrı insan grubunu değil, tümüyle birbirlerinden farklı iki tutum arasındaki ayrımı temsil eder. Duygusal bağlılık ve antipati, güven ve kuşku, güvenlik ve korku, işbirliği ve çekişme gibi tutumlar, dikotomik bir düzlemde biz ve onların anlam dünyalarını tahkim eder. Bu zıt tutumlar çifti varoluşsal olarak birbirleriyle bütünleşik haldedir. Dış grup hissiyatı olmadan iç grup hissiyatı oluşamaz. Bu iki blok, bireyin zihin haritasında uzlaşmaz bir tarzda iki ayrı ucu temsil eder. Keza birey için bu iki grubu bir toplumsal gerçeklik kılan şey söz konusu uzlaşmazlıktır. Biz ve onlar, iç grup ve dış grup, grup mensuplarının duygusal tonlarını ve öz niteliklerini bu uzlaşmazlık vasıtasıyla inşa eder. Çünkü aslında, dış grup iç grubun hayal edilmiş bir zıddıdır. İç grup kimliğini, yapısal tutarlılığını, grup içi dayanışmasını ve duygusal güvenliğini dış grubun varlığıyla tesis eder. Grup mensuplarının içselleştirmesi icap eden sadakat, işbirliği, güvenlik gibi değerleri dış grubun tehditkar varlığı konsolide eder. Dolayısıyla aidiyet grubunun değerini grup mensuplarına zerk etmek için bir dış grubun varlığı elzem gözükmektedir (Baumann, 2004: 51-53).

1.3.1. Kimlik ve Kolektif Kimlik

Gruplar arası ilişkilerin temel noktası kimliktir. Grupların arasında gerçekleşen iletişim süreçlerinin biçimi, yönü, muhteviyatı tasarlanmış kimlik modelleri çerçevesinde belirlenir. Kimlik yalnızca benim ne olduğumu ifade etmez, diğerlerine-ötekilere mukayesen ne olmadığımı da ifade eder. Kişinin ait olduğu kimliği ifade biçimi ise toplumsal bağlama göre belirlenir.

Huntington bilim adamlarının kimliğe ilişkin muhtelif izahatlar getirdiklerini; ancak hepsinin tek bir ana noktada birleştiğini söyler: “Kimlik bir bireyin ya da grubun benlik duygusu... Kendini bilmenin ürünü... Ben ya da biz, bir varlık olarak, beni senden, bizi onlardan ayıran belirgin özelliklere sahibiz bilinci” (Huntington, 2004: 21). “ Dahası, kimlik daima kısmen bir anlatı, daima kısmen bir tür temsildir. Kimlik, dışarıda biçimlenen ve sonra bizim hakkında öyküler anlattığımız bir şey değildir. Kişinin kendi benliğinde öykülenen bir şeydir” (Hall, 1998: 72). Bir şuura dayanan kimlik ve kimlik aidiyetini bireyin ve toplumun

kendini bilmesi, bir tarih ve varlık bilincine sahip olması ve onu müdafaa etmesi şeklinde özetleyebiliriz.

“Kimliğin iki temel bileşeni vardır. Bunlardan ilki tanımlama ve tanınma, ikincisi ise aidiyettir”. Her bir bileşen, kişinin toplumsal yaşamdaki konumunu tesis eder (Aydın, 1999: 12). “Kimlikler kişiler tarafından tanımlanır; ancak yine de o kişinin diğerleriyle olan etkileşiminin ürünüdür. Bir birey ya da grubun diğerleri tarafından nasıl algılandığı, bu birey ya da grubun kendini nasıl tanımladığı üzerinde etkilidir “(Huntington, 2004: 23). Kimlik ya da aidiyet duygusunun toplumsal kişilik kavramı ile yakın ilişkisi vardır ama bireyin kişiliği hayat boyunca pek değişmediği halde, bireyin sahip olduğu her türden kimlik değişikliğe uğrayabilir (Güvenç, 2009: 33). Bu noktada kimliklerin büyük çoğunluğunun yaratıldığı, inşa edildiği zikredilebilir (Huntington, 2004: 22). Nitekim Anderson³ da toplumsal kimliklerin hayal edilen modeller olduğunu belirtmektedir (1995).

Kuşkusuz kimlik diğerinden, ötekinden münezzeh, müstakil bir vakıa değildir. Kimlik ve günümüz modern toplumlarının müzmin sorunlarından biri olan kimlik krizleri bağlamında kimlik kavramıyla paralel ya da karşıt olarak ötekinin imgesi kavramı da çağımızın başka bir gerçekliğidir. Ben kimliği kadar ötekinin kimliği de tarihsel bir gerçekliktir (Güvenç, 2009: 35). “Binlerce yıl önce Kartacalı oyun yazarı Terentius (M.Ö. 190-158) bu gerçekliği şöyle dile getirmişti: ‘Ben ötekiyim; insanca şeyler bana hiç yabancı gelmiyor!’ (akt. Güvenç, 2009: 35). Hall, emperyal dönemde öteki ile olan ilişkilerde küresel İngiliz kimliğinin nasıl kendisini merkeze aldığından, kendi öz bilinci çerçevesinde hem kolonileşmiş ötekileri hem de diğerlerini nasıl konumlandığından bahsederken şöyle demektedir: “Tüm dünyayı dolaşırsın: senin dışındaki herkesin ne olduğunu öğrendiğinde, sen onların olmadığını demektedir. Bu anlamıyla kimlik daima, kendi olumlusunu sadece negatifin dar bakışıyla elde edebilen yapılanmış bir temsildir. Kendini inşa edebilmesi için, kimliğin ötekinin iğne deliğinden geçmesi gerekir” (2014: 134).

³Bu çalışmanın konusunu sol basında temsil edilen Türk milliyetçileri, bir anlamda milliyetçilik düşüncesi oluşturduğundan Benedict Anderson’un, Türkçeye “Hayali Cemaatler” olarak çevrilen kitabı hakkında bir şerh düşmeyi uygun bulduk. Benedict Anderson, esas olarak millet ve milliyetçiliğin hâsıl oluş biçimlerini incelediği çalışmasında, yalnızca millet ya da milliyetçiliğin değil modellenebilen tüm toplumsal tasarımların hayal edilmek suretiyle gerçekleştirilebileceğini belirtir. Bu minvalde Anderson, sosyalist devrimlerin de hayal edilmek suretiyle bir toplumsal modele dönüştüğünü ifade eder (Anderson:1995). Anderson’un hayali cemaatler kavramsallaştırmasına referans vererek, millet ve milliyetçilik vakıalarının tamamıyla hayali (uydurma) kavramlar olduğu, milliyetçilik düşüncesinin muarızlarınca pek sık tekrarlanan bir argümandır. Ancak kitabın muhteviyatında böyle bir teşhis, müşahade ya da teori yer almamaktadır. Esasında kitabın ismiyle muhteviyatı arasında bariz bir tenakuz söz konusudur. Dolayısıyla kitabın isminin Türkçe çevirisinde ciddi bir sorun mevcuttur. Nitekim Öksüz de “... çeviriyi tasavvur edilen, hayal edilen cemaatler diye yapmak daha doğrudur. Çünkü Anderson, gerçek dışı anlamında hayali değil, hayal edilen diyor. Kullandığı kelime ‘imagined’dir. ‘imaginary’ değil” (2017:104) demektedir.

“Kimlik var olmak için farklılığa gereksinim duyar ve kendi kesinliğini güven altına almak için farklılığı ötekiliğe dönüştürür” (Connolly, 1995: 93). Bu farklılaşma ise ancak, bizim grubumuzun diğerlerinden ya da onların gruplarından nasıl farklılaştığını tespit edebilecek bir toplumsal mukayese ile gerçekleştirilebilmektedir. Bu mukayesenin sonucunda, iç grubun dış gruptan ya da gruplardan daha mı iyi, yoksa daha mı kötü olduğunun tespiti için bir değerlendirme yapılmaktadır. Bu süreçte ortaya çıkan grup egoizmi onaylamaya ve haklılaştırmaya sebep olmaktadır. “Biz onlardan daha iyiyiz” önermesi gruplar arası ilişkinin mahiyetini de belirlemektedir. Diğer grupların mensupları da benzer bir süreç yaşadıkları için, iki grubun tenakuz teşkil eden onay görme çabaları rekabeti doğurmaktadır. Bu rekabet karşıtlığa sebep olmakta, başlangıçta küçük farklar olarak algılanan şeyler, peyderpey çok daha yoğun ve köklü farklar olarak görülmeye başlanmaktadır. Bu süreç içerisinde olumsuzlanan öteki, nihayetinde düşmanlaştırılmaktadır (Huntington, 2004: 26).

Kimlik ve farklılık mefhumlarını değerlendiren Connolly’ye göre:

Kimliğin farklılıkla olan ilişkisindeki paradoksal unsur, kişisel ya da kolektif kimliklerden vazgeçilememesi, ama yine de bu kimlikler üzerine doğruluk damgasını basma yönündeki çeşitli dürtülerin, farklılıkları ötekiliğe, ötekiliği de doğru kimlik görüntüsünü güvenceye almak için yaratılan günah keçilerine çevirme işlevi görmeleridir. Farklılığa hakkını vermek doğru kimlik vaadini feda etmek demekken, doğru bir kimliğe sahip olmak da farklılığa haksızlık etmek demektir (1995).

“...Kimlikler asla tamamlanmaz, asla bitirilmezler; öznellik olarak daima inşa halindedirler... bizim dışımızdaki siyasal ve ekonomik güçler tarafından etkilenebilir, farklı şekillerde eklemlenebilirler” (Hall, 1998: 70, 82). Dolayısıyla ferden sahip olunan, algılanan, duyumsanan kimlik de zaman içerisinde çeşitli amillerin tesiriyle farklılaşabilir ya da kâmilene değişebilir. Nitekim Huntington, 11 Eylül saldırıları sonrasında Amerikan ulusal bayrağının Amerikan toplumsal hayatında çok daha fazla görünür hale geldiğini ifade etmektedir. Bu saldırılardan sonra, fertlerin kendilerini ifade ederken zikrettikleri kadın olmak, Musevi olmak ya da sanatçı olmak vb. kimlik biçimlerinin yanında Amerikalı olmanın da müstakil bir kimlik olarak, kendini tanımlamanın bir biçimi olarak daha sık vurgulanmaya başlandığını belirtir (2004). Hatta Huntington daha ileri giderek “Amerikalı olduğumuzu anlamak için, Rachel Newman gibi, bize de bir Usame Bin ladin mi gerekiyormuş?” (Huntington’un çalışmasında beyanatına yer verilen bir Amerikalı kadın. Newman 11 Eylül saldırıları öncesinde kendisini bir sanatçı, politik anlamda bir kadın, bir lezbiyen ve bir Musevi olarak tanımladığını; ancak 11 Eylül saldırıları sonrasında yurtsever bir Amerikalı kimliğini de sahiplendiğini ifade etmektedir) (2004: 8) diye sormaktadır. Görüldüğü üzere burada kimliğin kolektif bir boyutu olan ulus tasarımının şiddet ve terörizmle ilişkilendirilen bir öteki ile kontrast halinde yeniden

üretimi söz konusu olmaktadır. Yine Huntington, Amerikan ulusal kimliğini zayıflatan amilleri zikrederken

Birincisi, Sovyetler Birliği'nin çözülmesi Amerika'nın güvenliğine yönelik başlıca ve belirgin tehdidi ortadan kaldırdı ve böylelikle ulusal kimliğe verilen önemi diğer kimliklere, alt ya da çoklu kimliklere göre azaltmış oldu. Tarihsel deneyimler ve sosyolojik incelemeler, dışarıda “öteki”nin var olmaması durumunda, bir toplumda bütünlük ve odak gruplarının sarsılacağını gösteriyor” demektedir (2004: 17).

Ulus tasarımı çerçevesinde ötekinin en başat işlevlerinden biri potansiyel dış düşmanlar kurgulayarak ulusal duyguları güçlendirmektir (Baştürk Akça, 2007: 4). Böylelikle öteki, ulusal kimliği ve o kimliğe olan mensubiyet şuurunu tahkim etmektedir.

Kimlikle kültür arasında derin bir rabıta vardır. Malumdur ki kültür toplumsallaşma yoluyla aktarılır. Kişi içinde büyüdüğü fiziksel ve toplumsal çevrenin tüm kıymetlerini öğrenir ve içselleştirir; ancak toplumsallığın sınırları genişledikçe, kimliğin algılanış biçimleri de çeşitlenir, farklılaşır ve çoğalır. Farklı aidiyet kategorilerinin ortaya çıkması farklı kimliklerin varoluşsallık iddiasını ortaya çıkarmaktadır. Kimlik iletişim, etkileşim ve diğerinin algılaması neticesinde değişkenlik gösterir. Bu noktadan hareketle, muhakkak ki sabit bir kimlik tasavvurundan söz edemeyiz (Aydın, 1999: 15-16). Kültürün, kimlikle olan yakın ilişkisini (hassaten farklılık esası üzerinde) aşağıdaki iki tanım gayet sarıh bir şekilde izah etmektedir: Turhan’a göre kültür:

Bir cemiyetin sahip olduğu maddi ve manevi kıymetlerden teşekkül eden öyle bir bütündür ki, cemiyet içinde mevcut her nevi bilgiyi, alakalara, itiyatları, kıymet ölçülerini, umumi atitüt görüş ve zihniyet ile her nevi davranış şekillerini içine alır. Bütün bunlar birlikte, o cemiyet mensuplarının ekserisinde müşterek olan ve onu diğer cemiyetlerden ayırt eden hususi bir hayat tarzı temin eder (2016: 36-37).

Kültür ve kimlik vakıasının izahı için Güngör’ün tanımına da bakmakta fayda vardır:

Kültür, bir cemiyetin kendi problemlerini çözmenin bir tarzı olarak benimsenmiş olup kullandığı her türlü davranış sistemleri ve maddi vasıtaların bir terkididir. Bütün bu davranışların gerisinde çok defa açıkça görülmeyen birtakım inançlar, normlar ve kıymetler vardır (2011: 31).

Turhan’ın ve Güngör’ün müşahedelerinde yer aldığı gibi insan topluluklarını bugün birbirlerinden farklı kılan aynı doğa olaylarına ya da toplumsal olaylara verdikleri farklı tepkiler, mevzu bahis olayları açıklama noktasında farklı referans değerlerine yaslanmaları, çevreleriyle olan ihtilaflarda kullandıkları farklı çözüm yollarıdır. Tüm bu farklılaştırıcı

nitelikler, tanımlanan ya da algılanan kimliklerin merkezi bileşenlerinden birkaçını oluşturmaktadır.

Toplumsal hayatta sahip olunan kimliklerin hangi sebeplerle tercih edildiğine ilişkin olarak ihtiyaçlar, gerekler ve arzular belirleyici saiklerdir. Bu saikler şunlardır (Bilgin, 2007: 25-26):

- Varoluşsal Gerek: Kişinin herhangi bir toplumsal alanda bir yerinin olmasını ifade eder; diğerleri tarafından görülmek, dinlenmek, dikkat çekmek, ilgi görmek ihtiyacına karşılık gelir. Kimi zaman negatif kimliklerin dahi tercih edilebilmesinin altında bu ihtiyaç yatar.
- Bütünleşme Gereği: Kısaca bir grubun ya da topluluğun bir parçası olma hissine tekabül eder. Bu arzu, kişisel hasletlerin kaybedilerek, kişinin mensup olunan grubun içerisinde erimesine neden olma potansiyeli taşımaktadır.
- Takdir Edilme Gereği: Kimlik ihtiyacının bu boyutu, başkaları tarafından saygı görme, değer verilmeyi vurgulamaktadır. Bu ihtiyacın belirleyiciliğinde, kişi başkalarınca teveccüh görmek ya da var olan teveccühü muhafaza edebilmek için arzulanan bir toplumsal temsile sahip olmak için çabalar.
- Bireyleşme veya Farklılaşma Gereği: Bu ihtiyaç, kişinin kendisini tekil ve etkin bir birey olarak konumlandırma arzusunu işaret eder. Bu arzu, diğerlerinin içinde kendi bireyselliği içerisinde algılanma isteğini yansıtır.

Kolektif kimlik ise belli bir durumu değil, bir süreci yansıtmaktadır. Bir grubun kimliği diğer gruplarla etkileşim halinde oluşmakta ve zamanla değişmekte ya da dönüşmektedir. Hiçbir grup zaman ve mekân bağlamından bağımsız olarak, tümüyle kendi özüne binaen bir kimlik oluşturamaz. Nasıl ki bireylerin kimlikleri kişiler arası iletişim süreçlerinde şekilleniyorsa, kolektif kimlik de gruplar arası ilişkiler içerisinde hâsıl olur (Bilgin, 1999: 59) Bu çalışmanın konusunu teşkil etmesine istinaden, politik grupların da gruplar arası ilişki ve etkileşim içerisinde kimliklerini oluşturduklarını ve tahkim ettiklerini ifade etmeliyiz.

“Kolektif kimlikte geçmişe dönük bir yan vardır; çünkü kolektif kimlik, birtakım semboller, anılar, sanat eserleri, töreler, alışkanlıklar, değerler, inançlar ve bilgilerle yüklü bir gelenekten, geçmişin mirasından, kısacası kolektif bellekten hareketle inşa edilir” (Bilgin, 1999: 60). Büyük kolektif toplumsal kimlikler (ulus ya da sınıf gibi) verili değişmezlikler ve bütünsellikler değildir. Bundan dolayı kolektif kimliklerin yükselişi de parçalanıp çöküşü de gürültülü olmaktadır. Kolektif kimliklerin bütüncüllüğü çoğunlukla tarihsel referanslarla oluşturulmaktadır. Bu yüzden insanların kafalarında geçmiş daha mütecanistir. Hâlbuki bu

kolektif toplumsal kimlikler yine insan eliyle, aslında hiç olmadıkları kadar köklü, türdeş, bütüncül ve daha az çelişkili olarak inşa edilmişlerdir (Hall, 1998: 69-69). Kolektif belleğin, dolayısıyla kolektif kimliğin inşası, yeniden üretimi ve geçmişten günümüze aktarımı ise sembolik seçkinler (yazarlar, sanatçılar, entelektüeller) ve kitle iletişim araçları marifetiyle gerçekleştirilmektedir (Bezirgân Arar, 2009: 25). Nitekim Batı, kendi kültürünü ve kimliğini, kendisinin bir nevi ikamesi olan Şark karşısında edinirken; bu uzun süreçte şark hakkında kalem oynatan sembolik seçkinlerin büyük tesirleri yadsınamaz. Mevzu bahis Batılı yazarların eserlerinde Şarklı Batının tahayyülünde inşa edilmiştir. Söz konusu eserlerde temsil bulan Şarklı tipleri Batılıların seslendirmeleriyle hayat bulmaktadır. Bir başka ifadeyle orada konuşan Şarklı değil; bizatihi Batılının kendisidir (Said: 1999).

Kolektif kimliğin özellikleri şu şekilde sıralanabilir:

- Kolektif kimlik sübjektif olarak algılanır ve o minvalde yaşanır.
- Kolektif kimlik diğerlerine bir karşıtlık içerisinde ve diğerlerinden farklı olarak tanımlanır.
- Gruba aidiyet bilinci temel motivasyondur.
- Kolektif kimlik çeşitli temsillerin terkihi içerisinde kavranır. Bu temsiller içerisinde birtakım negatif ve pozitif nitelikler bulunmaktadır. Pozitif nitelikler çoğu kez etnosantrik tutumlar üretmektedir.
- Bu tutumlar, oldukça tutarlı bir fikir manzumesi içerisinde, ideoloji ihtiva eden bir söylemde ifade edilir (Bilgin, 1999: 61).

1.3.2. Kategorizasyon

“Kategorizasyon, insanın fiziksel ve sosyal çevresini kategoriler halinde bölümlemesi ve çevredeki çeşitli öğeleri bu kategorilere yerleştirme etkinliği ve sürecidir” (Bezirgân Arar ve Bilgin, 2010: 2). “Kategorileştirme, bilinmezi bilinir kılarak bireyin gündelik yaşantıyı yönlendirmesini, nesneleri ve deneyimleri tanımlamasını sağlar. Kategoriler bireysel ve kolektif oluşuma ilişkin toplumsal bir sürecin ürünüdür. Onların varlığı algılama ve davranma yetkisi verir”(Schnapper, 2005: 154). Bu bilişsel süreci Tajfel toplumsal hayatın merkezinde görüp, toplumsal kategorizasyonun sağduyunun, günlük bilgi ve kavrayışın tam kalbinde olduğunu belirtir (akt. Billig, 1985: 81).

Tajfel ve Turner, birbirinden farklı grupların olduğunun algısının dahi, bir sosyal kategorizasyona delalet olduğunu belirtmektedir (1986: 13). Bu vaziyetin işaret ettiği bilişsel hakikat ise kategorilerin inşasının her türlü düşünce ve eylemin önkoşulu olmasıdır. Daha genel olarak birey, önyargıları aracılığıyla, patolojik bir süreç sonunda toplumsal yaşamın

olağan ve genel mekanizmalarını dönüştürür. Birey, kavramlardan ve kategorilerden istifade ederek hükmetmek istediği toplumsal gerçekliğe bir nizam verir. Kategorileştirme ve genelleştirme, değerleştirme-değersizleştirme insan zihninin doğal süreçleridir. Dolayısıyla ön yargıları da doğal bir olgu olarak kabul etmek yerinde olacaktır. Aşırı genelleştirme, grup üyelerine grubu tanımlayanların haricinde özellikler atfedildiğinde başlar. Genelleştirme yalnızca yanlış olabilir. “Bütün Fransızlar kıızıdır” önermesinin toplumsal bir sonucu yoktur; çünkü kıızı olmanın kategorik olarak Fransız toplumu nezdinde anlamsal bir karşılığı yoktur. Buna mukabil Siyah olmak, yoğun anlamsal bir kategoriye beraberinde getirir. Bu kategori, siyasal, kültürel ve tarihsel bir sürecin refakatinde var olur. Bu noktada bu kategoriye mensup olanlara izafe edilen hususiyetler, kategoriye bağlı tüm değerleri işin içine sokan nedensel bir açıklamaya yönlendirir. Kategorinin bizatihi kendisi öz halini alır. O andan itibaren her birey bu özün bir çıktısı olarak değerlendirilir. Böylelikle kategorileştirme süreci, algıları genelleştirmeye, gruplar arasındaki farklılıkları vurgulamaya ve zımni yahut aleni değer yargıları atfetmeye yol açmaktadır. Yine kategorileştirme toplumsal stereotipleri beslemekte ve muhafaza etmektedir. Dolayısıyla kategori inşası vasıtasıyla gruplar kendi toplumsal konumlarını tayin eder ya da tanımlarlar. Bu noktada her toplumsal grup bir diğeri hakkında temsiller edinir (Schnaper, 2005: 13, 154-155). İlgili temsillerin gerçeklikle uyuşup uyuşmaması gruplar arası ilişkilerin yönünü ve tansiyonunu belirleyen etkenlerden biridir.

Toplumsal gruplara ilişkin kategorizasyon sürecinde birey, diğerlerini benzer ya da farklı olarak algılar. Bu bağlamda yine birey, aynı toplumsal kategorinin mensupları olduğuna inandığı diğer bireylerle müşterek duygusal bir bağ kurarak, aidiyet grubu ile dış grupları mukayeseli bir okumaya tâbi tutar. Dolayısıyla kategorizasyon ya da grup aidiyeti yalnızca bilişsel bir süreç değildir. Güçlü bir duygusal boyut da barındırır. Bu ilişkisel ve mukayeseli tutumun sebebi ise mensup olunan gruba ilişkin özsaygının arttırılma arzusudur. Mevzubahis arzu ya da ihtiyaç, iç-grubun olumlu, dış grubun ise olumsuz hususiyetlerle nitelenmesine yol açmaktadır (Tajfel ve Turner, 1986; Bezirgân Arar ve Bilgin, 2010: 3).

Kategorize etme sürecine ilişkin beş ayırt edici özellik sayılabilir;

- Bireylere gündelik hayatta yaşanan değişimlere uyum gösterebilme kabiliyeti zerk eder. Agresif bir köpek sokakta herhangi bir kimseye saldırırsa, insanlar onu kuduz köpek kategorisi içerisine yerleştirebilir. Gökyüzü karardığında insanlar kategorik bir yargıyla kısa bir sonra yağmur yağacağını varsayar. Bu biçimde sayısız sebeple, tek bir olay belli bir kategorinin içerisine yerleştirilir ve o kategorinin gerekleri ve doğası paralelinde davranış gösterilir. Verilen reaksiyonlar yanlış olabilir. Yağmur yağmayabilir ya da köpek kuduz olmayabilir. Burada mühim olan kategoriye uygun takınılan tutumun rasyonel

olarak değerlendiriliyor olmasıdır. Tüm bunlar yaşam deneyimlerimizin kümelere (kavramlara, kategorilere) yaslandığını, kategorileştirme işleminin ister doğru ister yanlış olsun zihinsel süreçlerin ayrılmaz bir parçası olduğunu tasvir eder.

- Kategorize etmek, kategorize edilen kişi, grup, olay ya da nesne hakkında doğru veya yanlış oldukça fazla düşünce, kanaat ve imgenin kategori içerisinde ihtiva edilmesi demektir. Anglo işveren, gündelik hayatında Meksikalılar tembeldir önermesinin konforunda, işçilerin bireysel şartlarını dikkate almak zahmetine katlanmadan birçok probleme kendince yanıtlar bulur. Ya da kişi, Siyahlar aptal, pis ve değersizdir gibi bir toplumsal formülle, uzak durulması gereken dış grubu çok basitçe işaret eder.
- Kategori, ilgili nesnenin, olayın, kişinin ya da grubun kolayca tanınmasını sağlar. Siyah birinin, kişinin zihnindeki kategorilerde olumsuz bir temsile sahip olması, otomatikman kişiyi o siyah kişiden uzak tutacaktır. Yine trafikte sağa sola yalpalayan bir araç görüldüğünde, mevcut kategoriler bireylere sürücünün sarhoş olduğu bilgisini verecektir.
- Kategorinin bilişsel boyutunun yanında duygusal bir boyutu da vardır. Kişinin, Çinli, Meksikalı ya da Londralı dendiğinde; zikredilen grupların ulusal, bölgesel, kültürel vb. özelliklerinin bilgisine haiz olmasının yanında, bu gruplara karşı lehte veya aleyhte duygusal bir tavra sahip olması da söz konusudur.
- Kimi kategoriler rasyoneldir ya da rasyonel bir öz taşır. Ancak, irrasyonel kategoriler de (yeterli kanıt bulunmadan oluşturulan kategori) rasyonel kategoriler kadar kolayca oluşturulmaktadır (Allport, 2016: 50-53).

Kategorilendirme, her türlü olaydan bağımsız olarak dil pratiğimizin de sürekli bir özelliğidir. Ampirik dünyayı betimleme, büyük oranda dilin tasnif işlemine dayanır; karşılaştığımız her yeni uyaranla ilgili olarak sorduğumuz “bu nedir/kimdir?” soruları bir tasnif cevabı ister; yani bu yeni şey ya da kişi hangi kategoriye girer? Sorusunun cevabını. Bu en kolay, en kısa yoldur; bizi yeni şeyler arama ve hatta bu şey ya da kişinin nasıl bir şey ya da kişi olduğunu araştırma çabasından kurtarır. Bu şeyle (kişiyle) kategorinin diğer öğeleri arasındaki benzerliklerden hareketle, bir başka deyişle çıkarım yoluyla cevap buluruz. Benzerlikleri öne çıkarıp farklılıkları dikkate almayız. Bu gözlemler, bizim, çeşitli nesneleri, olayları, durumları ve insanları onların tekil, kişisel özelliklerinden hareketle değil, ait oldukları kategori hakkında bildiklerimizden hareketle değerlendirdiğimizi gösterir. Bunun altında “eğer, bu kişiler aynı kategoriye aitseler, hepsi de benzerdirler” fikri vardır; bunun sonucunda “birini tanıdın mı, hepsini tanırsın”a varılır (Bilgin, 2007: 121)

Dolayısıyla kategorilendirmenin işlevleri, çevremizin karmaşıklığını asgari düzeye indirmek, fiziki ve toplumsal dünyamızı tanımak, kişi ve nesne sınıflarını tasnif etmek, bu sınıfları

birbirleriyle ilişkilendirmek, var olan kategorilerimizi pekiştirmek şeklinde sıralanabilir. Kategorizasyon marifetiyle dünya daha basit, daha öngörülebilir ve görece daha kolay kontrol edilebilir bir hal almaktadır (Bezirgân Arar, 2009: 11).

Kategorizasyon, iki farklı kategorinin kontrast halinde olduğu durumlarda daha katı ve farklılaştırıcı olmaktadır. İnsanları Siyah-Beyaz, Fransız-Alman vb. şekillerde etiketlemek onlara yönelik yargılarımızı kâmilten değiştirmektedir. Aynı süreç stereotipleştirme süreçlerinde de yaşanır. Bir kategorinin tüm mensupları, bireysellikleri dikkate alınmaksızın aynı olarak telakki edilir (Bezirgân Arar, 2009: 11).

1.3.3. Önyargı

Önyargı esas olarak bir şeyin ya da kişinin aleyhine -bazı zamanlarda lehine- önceden oluşturulmuş kanaat ve yanlışlıklara işaret eder. Önyargı toplumsal gerçeklik içerisinde sınanmamış, daha çok kişinin tutum, kanaat ve hislerine bağlı olarak stereotipleştirilmiş inançlarla karakterize edilmektedir (Marshall, 1999: 559). Ekseriyetle menfi çağrışımları olan, hâlihazırda menfi kanaat ve yargıların üzerinden işleyen önyargılar genelde reddedilen grupların bireysel üyeleriyle ilgili olarak ortaya çıkmaktadır. Gündelik hayatta söz konusu grupların mensuplarına yönelik yapılan eylemlerde, bu mensuplar kendi bireysellikleriyle algılanmak yerine kategorik genelleştirmeler içeren çerçeveler içerisinde değerlendirilmektedirler (Allport, 2016: 36). Dolayısıyla, “Önyargılar, genelde, bir gruba karşı yüklenen olumsuz dogmatik yargılardır. Bu gruptan olanlar, kendi yaptıkları veya özellikleri nedeniyle değil, aidiyetleri nedeniyle olumsuz bir yargının hedefi olurlar” (Bilgin, 2007: 129).

Sosyal psikoloji alanında 1920 ve 30’lu yıllarda Bogardus’un toplumsal mesafe ölçeğinin getirdiği ivme, akabinde hem A.B.D’deki azınlık gruplarına yönelik ayrımcı tutum ve pratiklere hem de Avrupa’da yükselen anti-semitist dalgaya yönelik ilginin artması, kısmen de azınlık meselelerine yönelik umumi alakanın yükselmesi nihayetinde önyargı mefhumu popülerliğini git gide arttırmıştır. Önyargı araştırmalarının ilk başat çalışmaları Theodor Adorno’nun Otoriter Kişilik ve Gordon Allport’un Önyargının Doğası adlı çalışmalarıdır (bu çalışmalar ilerleyen sayfalarda “Otoriter Kişilik Kuramı” başlığı altında tafsilatlı olarak incelenecektir). Adorno’nun otoriter kişilik çalışması önyargıları kişilik psikolojisiyle ilintilendirerek, otoriter kişiliğin tüm temel unsurlarının bir çözümlemesini sunmaktadır. Allport ise çalışmasında, önyargının psikolojik, yapısal ve tarihsel temellerini bir araya getirerek, araştırmalardan elde edilen bulguların bir sentezine varmaya çalışmıştır. Sosyoloji literatürü içerisinde bu çalışmalar hassaten bireye yaptıkları vurgu nedeniyle yoğun bir şekilde

tenkit edilmektedir. Sosyolojide önyargı ise rasyonellik, adalet ya da hoşgörü gibi toplumsal normların ihlali olarak karakterize edilip; aşırı genelleştirme, peşin hüküm, bireysel farkları dikkate almayı reddetme, klişelerle düşünme gibi menfi süreçlerin inhisarında betimlenmektedir (Marshall, 1999: 559- 560).

Önyargı, onlar ve biz ayırımına dayanan iç-grup ve dış-grup varlığının hem bir sonucudur, hem de onu tahkim eden bir faktördür. İç-grubun teşekkülü ve idamesi için dış-grubun varlığı lüzumludur. İç-grubun ve dış-grubun deneysel olarak yaratılması konusunda Muzaffer Sherif ve Carolyn Sherif'in "The Robbers Cave Experiment" (Hırsızlar Mağarası Deneyi) isimli çalışmaları bir klasiktir (Gerçekçi Çatışmalar Teorisi başlığı altında bu çalışmanın teferruatlarından bahsedilecektir). Bu çalışmada araştırmacılar bir grup erkek çocuğu bir yaz kampında bir araya getirmişlerdir. Kamptaki etkinlikler iki grubun birbirleriyle rekabet edeceği -kazanan gruba ödül vermek vb. etkenlerin motive ettiği- bir tarzda programlanmıştır. Sonuç itibarıyla bu iki grup zaman içerisinde birbirlerine düşmanlık geliştirip, yine birbirlerine yönelik stereotipler oluşturmuşlardır (Marshall, 1999: 560).

Önyargının ideal tanımı içerisinde iki sabit mihver bileşen dikkat çekmektedir. İlki önyargılar, mutlak surette lehte yahut aleyhte bir tutum içermektedir. İkinci olarak önyargılı söylemde aşırı genelleştirilmiş -dolayısıyla yanlış- inançlar başat rol oynamaktadır. Farzı muhal, "Siyahlara katlanamıyorum" önermesi bir tutumdur; ancak "Siyahlar pis kokar" ifadesi bir inanca tekabül eder. Peki, yapılan her yanlış genelleme ön yargı mıdır? Burada esas olan nokta, kişinin sahip olduğu hatalı yargıları yeni kanıtların varlığı çerçevesinde güncelleyip güncelleyememesidir. Kişi, söz konusu hatalı yargılarını yeni edindiği kanıtlar doğrultunda değiştirebiliyorsa, burada önyargıdan bahsedemeyiz. Ancak kişi, yeni edindiği bilgiye rağmen sahip olduğu yargılardan vazgeçmiyorsa önyargının varlığından söz edebiliriz. Çünkü ön yargı, kendisini yerinden edebilecek her kanıta direnir. Dolayısıyla, kanıtı zayıf sıradan yargılarla ön yargı arasındaki fark, kanıtı zayıf yargıların duygusal direnç gösterilmeden müzakere edilip güncellenebilmesidir (Allport, 2016: 38-42).

Önyargılar zamanla gündelik yaşamın en tabii kurumlarının ve ilişki biçimlerinin tabii bir parçası haline gelir. Önyargılı ya da ayrımcı maksatlarla söylenmeyen cümleler önyargılı bir düşünme biçiminin tezahürü olabilir. Örneğin pek çok atasözü ve deyim önyargılı tutum ve inançları ihtiva eder. Tüm bu tutum ve inançlar bireyin toplumsallaşması sürecinde bireye aile, okul, kitle iletişim araçları gibi toplumsal kurumlar vasıtasıyla edindirilir (Gürel, 2011: 106).

Tileaga'ya göre herhangi bir gruba yönelik düşmanlık ya da hoşlanmama durumu ve bu minvalde oluşturulan kamusal söylem insanların kişilikleri ile açıklanamaz. Tüm bu

tutumlara yönelik kamusal ifadenin biçim ve içeriğini kabul edebilecek ya da bu biçim ve içeriğe meydan okuyabilecek, bunları inkâr edebilecek ya da görmezden gelebilecek bir kolektif zihniyetin varlığında ve nüfuzunda bir açıklama getirilmelidir (2014). Önyargılı olmanın ne demek olduğunu tartışan Tileaga (2014), birçok yerde sıra dışı önyargıların bir norm olarak varlığının zahiren reddedildiğini; ancak önyargının, toplumsal tahayyülde, gündelik konuşma biçimlerinde, ahlaki temsillerde üretildiğini ve dolaşıma sokulduğunu belirtmektedir. Örneğin birçok dilde bazı gruplara (bilhassa etnik ve dini) yönelik önyargı ve ayrımcılık içeren söylemsel temsiller, şakalar, karikatürize edici bir dil kullanımı toplumsal pratik ve metinlere sızmış vaziyettedir. Önyargılar yalnızca müstakil bireyleri değil, kolektif yapılar olan grupları, toplumları ve milletleri de etkiler. Gündelik hayatın içerisinde doğalmışçasına yaşama fırsatı bulan önyargılar kendini sürekli olarak yeniden üretir. Tileaga'ya göre önyargılar ve ahlaki dışlamalar toplumsal çıktılardır ve günümüzün en makbul siyasal düzeni olan demokrasi içerisinde büyüyerek demokrasinin bizi kendisini tehdit etmektedir. Dolayısıyla önyargı kavramının ideolojik belirleyicilerinin anlaşılabilmesi için kişilik tipleri üzerinde durmaktansa, önyargıyı doğuran ve yeniden üretimine imkân sağlayan sosyokültürel bağlamın üzerinde durmak elzemdir. Önyargı ve ayrımcılık dilsel ve toplumsal pratikler vasıtasıyla gerçekleşir ve önyargılar, dilsel ve toplumsal pratiklerin sıradan müesseseleri içerisinde konumlanırlar. Çünkü önyargı ve ayrımcılık kelimeler, imajlar, semboller ve maddi pratikler yoluyla hayata geçirilir (2014).

Önyargıların kökenlerini ve işleme biçimlerini izah eden altı yaklaşım vardır: İlki tarihsel yaklaşımdır. Bu yaklaşım, bir ihtilafı doğuran ya da besleyen bir önyargının tarihsel arka planının bilinerek anlaşılabilceğini vurgulamaktadır. Örneğin Amerika Birleşik Devletleri'ndeki Siyah karşıtı önyargının kökleri kölelik kurumuna dayanmaktadır. Bu tarihi bilgiye haiz olmamak var olan önyargının izahı noktasında meseleyi güdük bırakmaktadır. Sosyokültürel yaklaşım tıpkı tarihsel yaklaşım gibi meseleyi toplumsal bağlamında incelemeyi tercih etmektedir. Bundan dolayı bu yaklaşımı benimseyen araştırmacılar, çatışmaya yol açan gelenekleri, iç ve dış grupların görece yukarıya doğru hareketlerini, söz konusu popülasyonların yoğunluğunu ve gruplar arasında var olan bağlantı tiplerini vurgular. sosyo-kültürel yaklaşım içerisinde tarih ve sosyolojiyi birleştiren “topluluk örüntüsü teorisi”nden bahsedebiliriz. Bu teoride her grubun temel etnik merkezçiliğine vurgu yapılır. Örneğin birçok İrlandalının İngilizlere olan husumeti, kimi İngiliz devlet görevlilerinin ve toprak sahiplerinin İrlandalılara yüzyıllar önce yaptığı kötü muameleye dayanmaktadır. Bu teoriye göre gruplar atalarının yargılarını taşır ve yeniden üretirler. Önyargılara yönelik bir diğer yaklaşım durumsal yaklaşımdır. Durumsal yaklaşım esasında sosyokültürel yaklaşımın

içerisinden tarihsel yaklaşımın çekilip çıkarılmış halidir. Farzı muhal, kişi herhangi bir dış gruptan nefret eder; ancak bu nefretin tarihsel kökenini bilmez. Bu nefret toplumsallaşma sırasında öğrenilmiştir. Psikodinamik yaklaşım kişilik psikolojisine dayanmaktadır; tıpkı Hobbes'in önyargıları insanın kötücül tabiatında ve içgüdülerinde araması gibi. Psikodinamik yaklaşım içerisinde "engellenme teorisi"nden söz edebiliriz. Bu teori insanın doğasının tetkikine dayanır; ancak içgüdülerle ilgili kuşkulu varsayımlarda bulunmaz. Teoriye göre yoksunluk ve toplumsal olarak engellenmenin (işsizlik gibi) önyargıya yol açmada ya da var olan önyargıyı şiddetlendirmede azımsanmayacak bir etkisi vardır. Yine Psiko-dinamik yaklaşım içerisinde sayabileceğimiz bir diğer bir teori "insan doğası teorisi"dir. Teori, bireyin karakter yapısına vurgu yaparak; yaşamları boyunca önyargı biriktiren kişilerin çoğunun, ebeveynleriyle aralarında güven ve şefkat ilişkisi bulunmayan, insan ilişkilerinde bir otorite arayan, güvensiz ve kaygılı kişiler olduğunu varsayar. Fenomenolojik yaklaşımda insanın düşündüğü ve algıladığı şey önemlidir. Eyleme sevk eden bu algının netleşmesinde kalıplaşmış yargıların kuvvetli tesiri vardır. Kişi bir gruba karşı fiziksel saldırıya yelteniyorsa; o grubu itici, kaygı verici ya da tehdit kaynağı olarak görüyordur. Yine aynı kişi bir başka grubun üyeleri ile alay ediyorsa; onları cahil ve aptal olarak telakki ediyordur. Kazanılan üne yapılan vurgu yaklaşımında ise "ün kazanılmaz, gruba haksız bir şekilde zorla edindirilir" varsayımı baskın düsturu oluşturmaktadır (Allport, 2016: 251-261).

1.3.4. Kalıp Yargılar (Stereotipler)

Walter Lippmann bir klasik olan "Public Opinion" adlı eserinde kalıp yargıları "dışımızdaki dünya, kafamızdaki resimler" ifadesiyle formüle eder. Lippmann'a göre bireyler çevrelerini dolaylı olarak bilmekte ve tecrübe etmektedirler. Çevrelerine yönelik bilgiyi muhtelif araçlar (kitle iletişim araçları gibi) vasıtasıyla edinir ve dış dünyaya yönelik edindikleri bu resimleri dış dünyanın bizatihi kendisiymiş gibi addederler. Dolayısıyla insan eylemleri doğrudan bir bilgiye dayalı olarak değil, gerçeğin zihinlerdeki temsili olan resimler dolayısıyla gerçekleşir. İnsanların kafalarının içerisindeki resimler kendilerinin ve diğerlerinin ihtiyaçlarının, amaçlarının, ilişkilerinin resimleridir (1946).

Politik olarak ilişki içerisinde olunan dünya menzil, görüş ve zihin dışıdır. Bu dünya araştırılmak, betimlenmek ve hayal edilmek durumundadır. İnsanoğlu, bütün varlığı bir bakışta kavrayabilen bir Aristoteles tanrısı değildir. İnsan, gerçekliğin ancak yaşamını sürdürebilecek kadarını kavrayabilen bir varlıktır. Ama aynı varlık hiçbir çıplak gözün göremeyeceği şeyleri görebilen, hiçbir kulağın duyamayacağı şeyleri duyabilen yöntemler icat etmiştir. Bu sayede bireyin tek başına taşıyabileceğinden çok daha fazla toplumsal ve fiziksel

nesneyi ayırıp, rakamlaştırabilmektedir. İnsan, zihni sayesinde daha önce hiç göremediği, dokunamadığı, koklayamadığı, duyamadığı ya da hatırlayamadığı olay, nesne, kişi ya da toplumlar hakkında bilgi sahibi olur ve dünyanın büyük bir bölümünü kurgusal olarak üretilen bu resimler marifetiyle öğrenir. Dolayısıyla insan, ufkunun ötesinde bir dünyaya ilişkin resimleri kendi kafasında oluşturabilmektedir (Lippmann, 1946).

Stereotipler, çeşitli gruplar hakkında sahip olunan kaba fikirler (derinlemesine deneyimlenmemiş, aşırı genellemelere dayanan), kanaatler ve imajlardır; gündelik hayatta cereyan eden kişiler arası iletişimde, kitle iletişim araçlarında, edebiyat ve sanat ürünlerinde, vb. alanlarda inşa edilen ve dolaşıma sokulan hikmeti kendinden menkul genelleştirilmiş iddia ve yorumlardır. Stereotipler, sosyal psikoloji literatüründeki karşılığıyla zımni teorilerdir; gruplara yüklenen olumlu veya olumsuz imajlardır (Bilgin, 2007: 129). Bir başka ifadeyle stereotipler “... bireylerin ya da grupların genelleştirilmiş ve basitleştirilmiş bir şekilde toplumsal olarak sınıflandırılmalarıdır. Bu sınıflandırma insanlar hakkında sınanmamış varsayım ve yargıları içerir” (Uluç, 2009: 65).

Stereotipler sıklıkla kişinin kendi grubunun normal olanı, hatta evrensel olanı temsil ettiğine dair önvarsayımları içerir. Kişinin mensubu olduğu kültür dairesi ve bu kültürel kümenin anlam dünyasının oluşturduğu toplumsal gerçeklikler, diğer kültürler ve dünya görüşlerine mukayesen üstün addedilir. Bu noktadan hareketle, stereotipler toplumsal bir karaktere sahiptir ve ferdi bir davranış biçimi olarak değerlendirilemez. Stereotipler geniş bir sosyo-kültürel grup tarafından müştereken paylaşırlar. Dolayısıyla toplumsallaşma ile birlikte hâsıl olan bir sosyal-bilişsel bir biçim oluştururlar (Uluç, 2009: 68-69).

Hem stereotipler hem önyargılar bilişsel süreçlerin öğeleridir; insanın gerçekliğe ilişkin zihinsel ve toplumsal temsillerinin birer biçimidirler. Çoğu kez birbirlerine karıştırılan bu kavramlardan stereotip daha çok zihinsel temsiller ve algı düzeyinde vuku bulan bilişsel bir meseleyken; önyargılar, kalıp yargının (stereotip) hemen ardından oluşan değerlendirme ve bir yargı oluşturma düzeyidir (Bilgin, 2007: 130).

Önyargı ve stereotipler, kolektif bir kimlik inşasında önemli bir rol oynarlar. Çünkü yöneldikleri bir dış grubun tüm üyelerine yapıştırılan damga ve etiketler olarak, bu grubun bizim gözümüzdeki anlamını tayin ederler. Bir grup insana baktığımızda birbirinden farklı bireyler veya tek tek kişiler görmek yerine, hepsi de aynı renge, aynı sese, aynı özelliklere sahip, birbirinin kopyası olan, biri diğerini yansıtan insanlar görme sonucunu doğururlar. Bu tavır genelleştiğinde, sosyal hayatı, farklı önyargı ve stereotiplerin yapıldığı grupların sahnesi veya aktörleri topluluklar olan bir oyun sahnesi gibi görmeye götürür. Toplum farklı gruplardan oluşur, ama grupların her biri kendi içinde homojendir. Bu demektir ki önyargı ve stereotipler, her bir grubun kendi içinde paylaştığı ortak hakikatleri ifade ederler. Belirli bir gruptan olmak, bu grubun önyargı ve stereotiplerini paylaşmak, örneğin gruptaki diğer

kişilerin sevdiğini sevmek, sevmediklerini sevmemek anlamı taşır. Stereotipler dış grubu olumsuzlayıp aidiyet grubunu yücelterek bireylere bir tür farklılık duygusu, yani bir kolektif kimlik duygusu kazandırır (Bilgin, 2007: 130).

Önyargı ve stereotipler ve bunların oluşum saikleri ve çalışma mekanizmaları birçok biçimde izah edilmeye çalışılmıştır. 1970’li yıllara kadar biyolojik temelli açıklama yaklaşımları hâkim olmuş ve insandaki saldırganlık dürtüleri öne çıkarılmıştır. Bu çerçevede, insanın tabiatı icabı şiddete meylettiği, saldırgan olduğu, önyargılar taşıdığı öne sürülmüş, yani bir izah biçimi olarak irrasyonellik hayvanlardan insanlara aktarılmıştır (Bilgin, 2007: 133) Tajfel’in “blood and guts” modeli dediği bu yaklaşım 1960’lar boyunca hem popüler hem de akademik yazında başat bir roldeydi. Tajfel, bu yaklaşıma bayrak açarak, insanın rasyonelliği iddiasıyla önyargıyı bilişsel bir zeminde incelemiştir. Tajfel’e göre, insanların dünyayı anlayabilmeleri için -fiziki ya da toplumsal dünya- bilişsel kestirmeler(short-cut) oluşturmaları gerekir. Zira her detayının üzerinde durulması icap eden çok sayıda duyuşsal enformasyon mevcuttur. Bu enformasyon bilişsel olarak organize edilmedikçe -kategorize edilmedikçe- herhangi bir anlam ifade etmeyebilir. Bundan dolayı, insanlar toplumsal dünyayı kategorilere bölümlemek ihtiyacı hissederler. Mevzu bahis kategorilerin oluşumu ise bireylerin marifeti değildir. Bireyler kültürel açıdan hâlihazırda bulunan kategorileri özümserler; böylece kültürel olarak belirlenmiş önyargı ve kalıp yargı modellerini kabul ederler. Bundan dolayı önyargılı düşüncede, diğer grupların üyeleri hakkında bireysel özelliklerine bakılmaksızın yargılamalar yapılır; dış gruba üye olanlar, dış gruba ait oldukları için olumsuz bir şekilde kalıplaştırılarak değerlendirilir (Billig, 2002).

1.3.5. Kategorilere, Önyargılara ve Kalıp Yargılara İlişkin Teoriler

Kategorileştirme, önyargı ve kalıp yargı süreçlerinin izahatına ilişkin bazı yaklaşımlar şunlardır: Otoriter Kişilik Teorisi, Gerçek Çatışmalar Teorisi ve Sosyal Kimlik Teorisi.

1.3.5.1. Otoriter Kişilik Teorisi

Allport kuşağından psikologlar ve Adorno, bir tutum ve davranış olarak önyargı ve ırkçılığı öncelikle insan tabiatının daimi bir hususiyeti; sonra da kendi sorunlarını başkalarına yansıtan, yaşadığı sorunların müsebbibi olarak diğer kişi ve grupları işaret eden problemli kişiliklerin bir çıktısı olarak gördüler. Bu bilişsel ve davranışsal vakia tetkik edilirken, ilgili araştırmacılar, neden toplum içerisinde bazı insanların diğerlerinden daha fazla önyargılı ve otoriter olduğu sorusu üzerinde durdular. Gerek Adorno ve arkadaşlarına göre, gerekse Allport’a göre önyargı, güven duygusu zayıf, kendisini ve çevresini koruyabilecek bir otorite

arayışında olan, ego-yabancılaşmış bir kişiliğe delalettir (Schnapper, 2005: 128-139; Allport, 2016: 444).

Adorno ve arkadaşları otoriter kişiliğin altı müşterek tipte vücut bulduğunu iddia etmişlerdir. Bu özelliklere göre tüm otoriter kişiliklerin çocukluklarında içgüdüleri bastırılmıştı, yaşamı tehditkâr buluyorlar ve insanlar arasındaki ilişkileri iktidar çatışmalarının yaşandığı toplumsal bir platform olarak değerlendiriyorlardı. Bu kişiliğe sahip bireylerin aileleriyle kurdukları ilişkilerin hiyerarşik ve otoriter bir tarzda olduğu ve bir sömürü ilişkisine dayandığı varsayılarak, otoriter kişiliklerin de -tıpkı ailesinin kendisini sömürdüğü gibi- başka insanları sömürme arzusu taşıdığı iddia edilmektedir (Schnapper, 2005: 129).

Allport önyargılı kişiliğin yedi özelliğinden bahsetmektedir. İlki, tıpkı Adorno vd. nin zikrettiği gibi aile ile kurulan güce dayalı ilişki biçimidir. Otoriter ya da önyargılı kişiliğin ailesiyle kurduğu ilişki sevgiden daha çok iktidar mefhumunu ihtiva etmektedir. İkinci olarak, önyargılı kişilik tipine haiz fertlerin katı ahlaki yargılara sahip olduğu belirtilmektedir. Fiziksel ve toplumsal çevreyi keskin iki zıt gruba ayırma temayülü bir diğer önyargılı kişilik emaresidir. Bu önermenin iddiasına göre önyargılı kişiliklerin dünyasında ara renkler bulunmamakta, dünya siyah ve beyaz renkleri arasında bölünmektedir. Bir diğer özellik önyargılı fertlerin muğlâklıktan kaçınmaları ve bir kesinlik arayışı içerisinde olmalarıdır. Bu özellikte önyargılı fertlerin sağlam, basit, kategorik bir belleğe ihtiyacı oldukları vurgulanmaktadır. Önyargılı kişiliği karakterize eden bir başka özellik, dışlamadır. Önyargılı kişiliğe sahip fertler yaşadığı olayların müsebbibi olarak diğerlerini işaret eder ve onları kendi yaşam alanından dışlama temayülleri gösterir. Yine, önyargılı kişiliğin kurumsalcılık arayışı içerisinde olduğu ifade edilir. Yani, önyargılı insan iyi işleyen bir toplumsal düzenin arayışı içerisinde olup; dernekler, okullar, ibadet yerleri ve ulus gibi toplumsal kurum ve tasarımlarda güvenlik ve huzur ihtiyacını tatmin etmeye çalışmaktadır. Son olarak, önyargılı kişiliğin otoriter olduğu vurgulanmaktadır. Önyargılı kişilikler için bireysellik belirsizlik ve düzensizlikle eş anlamlıdır. Kişisel özgürlüklerden ziyade disipline dayalı, hiyerarşik ve otoriter bir toplumsal düzeni tasavvur etmektedirler (Allport, 2016: 445-456).

Otoriter kişilik kuramına göre otoriter kişilik emareleri taşıyan kişilerin siyasal tercihleri de otoriter yönelimdir. Otoriter kişilikli birey güçle ilgili tüm etkinlik ve organizasyonlara katılmakta ve destek vermektedir. Dolayısıyla Adorno vd. ne göre otoriter kişilikle tutucu siyasal görüşler arasında sıkı bir rabıta vardır. Bu otoriter ve tutucu temayüller sıklıkla sağ dünya görüşü ile ilişkilendirilse de Milton Rokeach, solcu otoriterizmin varlığına dikkat çekmektedir. Ona göre toplumsal gerçekliğin katı ve dar bir çerçevede değerlendirilmesi sonucu sol dünya görüşüne sahip kişiler de kendi liderlerine yönelik her

türden tehdidi kati surette reddediyorlar ve ırkçıların siyahlardan nefret ettiği bir duygusal yoğunlukta burjuvaziden nefret ediyorlar (Schnapper, 2005: 129-135).

1.3.5.2. Gerçek Çatışmalar Teorisi

Gerçek çatışmalar teorisine göre önyargı ve kalıp yargıların başat amili, kaynakların kullanımı üzerindeki gruplar arası rekabettir. Bu toplumsal mücadelede, rekabetin yoğunluğu arttıkça çatışmanın da şiddeti artmakta ve gruplar birbirleri hakkında stereotipler inşa etmektedirler. Sherif'in ortaya koyduğu bu teoriye göre gruplar arası çatışmalar, mevzubahis grupların ortak bir amaç için bir araya getirilebilmesiyle azaltılabilmektedir. Sherif bu teorisinin sınanması için "The Robber's Cave Experiment" (Hırsızlar Mağarası Deneyi) isimli bir çalışma gerçekleştirmiştir.

Sherif ve arkadaşları ilgili teoriyi sınamak için çocuklara yönelik bir yaz kampı tasarlamışlardır. İç grup oluşumlarının kendiliğinden tekâmül edebilmesi için kampın tamamıyla izole bir ortamda yapılmasına azami oranda özen göstermişlerdir. Bu kampa, kampı cazip bulabilecek on bir ve on iki yaş grubundaki çocuklar dâhil edilmiştir. Kampa dâhil olan çocukların hepsi benzer toplumsal sınıflardan gelmektedirler. Çocukların hepsi sağlıklı, averaj üstü zekâyâ sahip, Beyaz, Protestan ve orta sınıf ailelerin çocuklarıdır. Çocuklar bir sosyal deneyin parçası olduklarından habersiz bulunduklarından verdikleri tepkiler oldukça tabiidir ve bu tepkiler araştırmacılar tarafından dikkatle kaydedilmektedir (1956).

Çocukların kampa varmasının akabinde, araştırmacılar ilk olarak, çocuklar arasında kendiliğinden gelişen arkadaşlık ilişkilerini ve gruplaşmaları gözlemler. Çocuklar beklenildiği üzere belirli ilişkiler ve arkadaşlıklar geliştirirler; ancak birkaç gün içinde araştırma ekibi eliyle çocuklar iki gruba tasnif edilir. Bu tasnif yapılırken araştırmacılar kamp görevlisi kimlikleriyle, hangi çocukların diğer hangi çocuklarla iyi arkadaşlıklar geliştirdiklerini takip ederler. Bu yolla edinilen bilgilerin refakatinde yakın arkadaşlar mümkün mertebe farklı gruplara yerleştirilir. Amaç, grupların oluşumunda kişisel çekim faktörünü mümkün mertebe azaltmaktır. Bu tasnif işleminden kısa bir süre sonra gruplar, gayri resmi ve kendiliğinden bir organizasyon biçimi vücuda getirirler. Bu süreçte tabii bir toplumsal grupta ortaya çıkan tüm olgular, ilgili gruplar içerisinde de belirmeye başlamıştır. Kimi çocuklar lider olarak temayüz etmeye başlamış, grup içerisinde bir görev tahsisine gidilmiş ve yazısız normlara rıza gösterilen bir birlik ruhu tesis edilmiştir. Gruplar, bir toplumsal organizasyona dönüştükçe kendi jargonlarını, kendilerine münhasır şaka yapma tarzlarını ve yine kendilerine münhasır iş yapma biçimlerini oluşturmuşlardır. Bu noktada her grup kendisine bir isim ve kimi semboller

seçmiştir. Böylelikle iki grup arasında birbirlerinden oldukça farklı iki kültürel ortam oluşmaya başlamıştır. Deneyin bu safhasında, grupların tüm değer ve pratikleriyle nasıl hâsıl oldukları gözlemlenmiştir (Sherif, 1956).

Şerif'in hipotezi şu şekildeydi: Eğer iki grup birbirleriyle çelişen amaçlara sahipseler, gruplardan biri amacına ulaşırken diğeri bu süreçte zarar görüyorsa, gruplar gayet uyumlu bireylerden oluşsa dahi, bir düşmanlık zuhur edecektir. Bu minvalde gruplar arasında uyuşmazlık yaratmak için kampta bir Baseball turnuvası düzenlenmiştir. Turnuvada rekabetin kızışmasıyla grupların arasındaki iletişim biçimi kâmilten değişmiştir. Gruplar birbirlerini hilekâr, yılan gibi tahkir edici sıfat ve metaforlarla çağırmaya başlamışlardır. Grupları oluşturan çocuklar, kampın ilk günlerinde yakın arkadaşları olduğunu ifade ettiği kişilere karşı düşmanca tutum ve davranışlar göstermeye başlamışlardır. Gruplar kendi içerisinde çoğunlukla demokratik ve iş birliğine dayalı bir tarzı benimserler. Ancak gruplar arası ilişkide ise tam tersi bir ilişki biçimi söz konusudur (Sherif, 1956).

Araştırmanın ilerleyen merhalelerinde problemin bir başka veçhesine odaklanılmıştır. Temel soru bu çatışma halindeki iki grup arasında nasıl bir uzlaşma sağlanabileceğidir. Bu cihette, grup mensupları arasındaki samimi toplumsal temasların sürtüşmeleri azaltacağı yönündeki önermeyi teste tabi tutmuşlardır. Bunun için düşman iki grup, birlikte sinemaya gitmek, aynı yemek odasında beraber yemek gibi bazı sosyal etkinlikler için bir araya getirilmişlerdir. Ancak bu teşebbüsler çatışmayı azaltmak bir yana, çatışmayı fiili saldırılara vardıracak bir dereceye getirmiştir.

Sherif ve arkadaşları son safhada, çatışmanın ortaya çıkışıyla ilgili varsayımlarının gerekçesine ricat etmektedirler. Onlara göre, nasıl ki rekabet sürtüşmeyi doğuruyor ise, ortak bir uğraş içinde çalışmak da gruplar arasında uyumu artırıyor olmalıydı. Sherif ve arkadaşlarına göre, günlük hayattaki grup ilişkileri düşünüldüğünde, gruplar arası uyumun sağlandığı ilişkilerde en belirleyici faktör gruplar için bir diğeri olmadan başarılamayacak yüksek hedeflerin varlığıdır. Bu hipotezi test etmek için çocukları zorlayacak bir dizi kurgu durum yaratılmıştır (su tankerinin bozulması gibi, bozulan kamyonu halatla hep beraber çekmek gibi). Bu müşterek çalışmalar düşmanlığın azaltılması noktasında hemen sonuç vermedi; ancak dayanışmaya dayalı eylem silsileleri dolayısıyla gruplar arasındaki çatışma yavaş yavaş azalmaya başladı (1956).

Gerçek çatışma modelinin önermeleri kimi araştırmacılarca -sosyal kimlik kuramcıları gibi- yoğun biçimde tenkit edilse de önyargı, kalıp yargı, iç grup normları gibi hususlarda halen bir klasik olma özelliğini korumaktadır.

1.3.5.3. Sosyal Kimlik Teorisi

Sherif'in Gerçek Çatışmalar Teorisi'nde dile getirmiş olduğu, grupların kıt kaynakların paylaşımı adına çatışma yaşadığı varsayımı Sosyal Kimlik Teorisi'ni geliştiren Tajfel'ce reddedilir. Tajfel'e göre ayrışma, grupların hedeflerinin çelişmesi dolayısıyla değil, bizzatı grup şuurunun doğduğu an itibarıyla başlar. Yalnızca iki farklı gruba ait olma algısı - ki buna sosyal kategorizasyon deniyor- dahi gruplar arası ayrımcılığı tetiklemek adına yeterlidir. Bir başka deyişle gelişigüzel oluşturulmuş sosyal kategorileştirmeler dahi ayrımcılığın temayüzü için kâfidir (1986). Tajfel ve arkadaşlarının yaptıkları bir deneyde denekler iki gruba ayrılır. Ayrım Klee'yi sevenler ve Kandinsky'i tercih edenler şeklinde gelişigüzel-keyfi bir gerekçe üzerinden gerçekleştirilir. Akabinde her iki gruptaki bireylerden her birinin iki kişiye para vermesi istenir. Deneğin tek bildiği söz konusu iki kişiden birinin kendi grubuna ait olduğu, ötekisinin ise diğer grubun üyesi olduğudur (paranın şu ya da bu kişiye verilmesinin deneklere herhangi bir çıkar sağlanmayacağı vurgulanmıştır). Deneyin sonunda, her şeye rağmen denekler kendi gruplarının üyelerine daha fazla para vermeyi tercih etmişlerdir (Tajfel vd., 1971'den akt. Schnapper, 2005:123). Yine gerçek çatışmalar teorisinde mağlup grubun galip gruba düşmanlık geliştireceği varsayılırken, sosyal rekabet teorisi (sosyal kimlik teorisi) bunun gerçekleşmeyebileceğini; hatta mağlup grubun galip grubun muvaffakiyetini içselleştirme eğilimleri de gösterebileceğini belirtmektedir (Tajfel ve Turner, 1986: 17).

Sosyal kimlik kuramının temel teorik prensipleri şunlardır (Tajfel ve Turner, 1986: 16):

- Bireyler kendi özsaygılarını muhafaza etmek ve pozitif bir benlik kurmak amacıyla çaba gösterirler; ya da var olan pozitif kimliği sürdürmeye çalışırlar.
- Pozitif sosyal kimlik ekseriyetle lehte yapılan mukayeselerle inşa edilmektedir. İç grup, ilişkili olduğu bir dış gruba mukayesen kendisini pozitif manada farklı addeder.
- Bireyler sosyal kimliklerinden tatmin sağlayamadıklarında, sosyal gruplarını terk edip daha prestijli bir gruba dâhil olmaya ya da mevcut gruplarını daha pozitif bir hale getirmeye çabalarlar.

“Sosyal kimlik gerek gruplar arası davranışlar seviyesinde gerek farklı kültürlerin karşılaşması ve sosyal karşılaştırmalara gidilmesi sonucu ortaya çıkar” (Sözen, 1991: 97). Bu münasebetlerde iç grup ile dış grubun kontrast haline sokulması, gruplar arası farkların olduğundan daha fazla büyütülmesiyle sonuçlanmaktadır. Üstelik bu grup aidiyeti yalnızca bilişsel bir mesele olmayıp, öz-saygıyı yükselten işlevsel bir karaktere sahip olduğundan duygusal bir boyut da barındırmaktadır. Söz konusu sürecin sonucunda iç grup olumlu, dış

grup olumsuz hususiyetle karakterize edilmektedir (Bezirgân Arar ve Bilgin, 2010:3). Bireylerin özsaygı gereksinimleri onları kendi gruplarının diğer gruplardan daha iyi olduğuna inanmaya itmektedir. Benlik duyguları, özdeşleştikleri grupların yazgılarına ve diğer grupları ne ölçüde dışladıklarına göre iniş çıkış göstermektedir (Huntington, 2004: 25).

Gruplar arası farklılaşma süreci üç değişkenden ziyadesiyle etkilenmektedir. Birincisi, farklılaşmanın teberüz edebilmesi için bireylerin gruplarıyla özdeşleşmeleri, yani grubun değerlerini içselleştirmeleri gerekmektedir. Ötekilerin tanımları çok güçlü bir faktörse de topluluğu grup olarak tanımlamak için yeterli olmamaktadır. İkinci olarak, toplumsal vaziyet mukayeseye olanak tanınmalıdır. Yine, yapılan mukayeselerin mahiyetleri zamana ve yere göre değişiklik gösterebilmektedir. Örneğin bazı ülkelerde deri rengi başat bir ayırım tayin ediciyken, bir başka ülkede konuşulan dil farklılaşmada belirleyici olabilmektedir. Üçüncü ve son olarak iç grup kendisini bilişsel olarak müsait her grupta mukayese etmez. Karşılaştırılacak olan grubun iç grup ile ciddi bir rabitası olması gerekmektedir. Benzerlik, yakınlık, dikkat çekicilik gibi değişkenler dış grubun mukayese edilip edilmeyeceğini belirlemektedir (Tajfel ve Turner, 1986: 16).

Esasında toplumsal kıyaslamaya Tajfel'den önce Festinger değinmiştir. Festinger'e göre bireyler kendi haklarında bir değerlendirme yapabilmek ve bir kanaate varabilmek için kendilerini ötekilerle mukayese etmektedir. Sosyal kimlik kuramı bireysel düzeyde işleyen bu mukayese vakıasını toplumsal boyuta taşımış ve grupların arasında cereyan eden kıyaslamalara odaklanmıştır (Bilgin, 2007:110; Hortaçsu, 2007: 34). Gruplar arası ilişkiler bağlamında fertlerin sosyal kimlikleri, toplumsal grupların içerisinde yaşanan deneyimler vasıtasıyla şekillenmektedir. Fertlerin bizatihi kendilerinin tecrübe ettiği olay ve pratikler, aidiyet grubundaki kanaat önderlerinin fikir ve görüşleri, (kanaat önderleri aynı zamanda aidiyet grubunun kolektif hafızasını temsil etmektedirler) kitle iletişim araçlarında üretilen bilgiler, fertlerin deneyimlerini oluşturur (Sözen, 1991: 96).

1.3.6. Özseleştirme

Özseleştirme ekseriyetle bireylerin düşünce dünyaları ve iletişim kurma biçimleri içerisinde gömülü vaziyettedir. Toplumsal meseleler izah edilirken -farkında olmaksızın- izahatın nesnesi olan toplumsal grupların özleri itibarıyla öyle oldukları ya da öyle davrandıkları düşünülür. Tıpkı “İtalyanlar gayrimeşru işlerle iştigal ederler; çünkü onlar İtalyandırlar” önermesinde olduğu gibi. Yani bir şeyi tanımlamak, ona bir isim koymak, onun kilit hususiyetlerini saptamak ve bu münasebetle onun tüm tutum ve davranışlarına bir açıklama getirmek özseleştirmek demektir (Carrier, 2007: 491).

Özcü düşüce iki belirgin özelliğiyle tanımlanır: toplumsal, etnik, tarihsel ya da ırksal bir grubun bütün üyelerine, bu grup üyelerinde az ya da çok görülebilen nitelikleri atfeder; bu nitelikleri, toplumsal durum ya da yaşam koşullarıyla değil grubun doğasıyla açıklar. Eğer bu grubun iyi olduğu düşünülüyorsa, elverişli niteliklere de ayırt edici özellik payesi verilir; grubun kötü olduğu düşünülüyorsa yalnızca elverişsiz özellikler ayırt edici görülür. Bu durumda kendi topluluklarına atfedilen aşağılamadan muaf tutulan bireyler de atipik istisnalar halini alır (Aron'dan akt. Schnapper, 2005: 12)

Birey toplumsal ve fiziksel dünyanın karmaşıklığını azaltabilmek adına etrafını kategorileştirmektedir. Böylelikle diğer toplumsal gruplar hakkında bir temsil edinir ve zihnindeki bu temsili imgeleri stereotiplerle besler. Ancak bu süreçte, diğer toplumsal grupların bireyleri, bireyselliklerinden tamamıyla arındırılıp, ait oldukları kategorilerin temsilleriyle birlikte değerlendirildiklerinde yani özelleştirildiklerinde aynı zamanda ırksallaştırılmış da olurlar (Schnapper, 2005: 12-13). Doğal bir olgu olarak değerlendirilen kategorilerin içerisinde kimliksizleştirilen bireyler aynı zamanda psikolojikleştirilirler. Ötekilerin hal ve hareketleri gruplarının kategorik temsilleriyle tanımlanır. Bir başka ifadeyle, gözlemlenen davranışlar bireye ait değil, bireyin mensubu olduğu gruba ait olarak değerlendirilir (Bezirgân Arar, 2009: 20-21).

Özselleştirme, yalnızca herhangi bir toplumsal gruba atfedilen ve bu toplumsal grubun doğasına içkin olduğu düşünülen olumsuz hususiyetleri ihtiva etmez. Kişi kendi iç grubuna ya da bizatihi kendisine -ait olduğu iç grubun hususiyetleri üzerinden- özcü bir perspektiften bakabilir. Örneğin kişi sahip olduğu fiziksel gücü Türk olmasıyla ilişkilendirebilir. Yine diğer toplumsal grup ya da gruplar olumlu bir biçimde özelleştirilebilirler. Farzı muhal “disiplin stereotipi” dolayısıyla iş yerinizde birini sadece Alman olduğu için tercih edebilirsiniz.

1.4. Ötekinin Gayrimeşrulaştırılması

Bar-Tal, grupların ve grupları meydan getiren kişilerin nasıl ve ne şekilde insani ve ahlâki sınırları bulanıklaştırıp, öteki olana yönelik şiddet eylemlerinin bir parçası olabildiğini, bu şiddetin hitamında kendisini nasıl ve hangi usullerle haklılaştırabildiğini tartışmakta ve bu tartışmaya bir açıklama getirmeye çalışmaktadır. Toplumsal düzlemde cereyan eden, belli tipte gruplar arası çatışmalar tetkik edilirken, gayrimeşrulaştırma, bu çatışmanın dinamiklerini kavrayabilmemiz adına merkezi bir mana taşımaktadır.

Öteki olarak konumlandırılan gruba karşı üretilen kalıp yargılar, önyargılı düşünce, tutum ve davranışlar; tüm olumsuzluğuna rağmen ötekileştirilen grubun meşruiyetine halel getirmeyebilir, öteki, tüm bu önyargılı toplumsal yapının içerisinde, o toplumsal yapının bir rengi olarak kabul görüp varlığını devam ettirebilir. Gayrimeşrulaştırmada ise öteki

mütemadiyen bir tehdit kaynağı olarak işaretlenir ve mevcut güç ilişkileri çerçevesinde toplum için kabul edilemez bir temsil içinde kurgulanır. Bir grup, faşist, vahşi ya da saldırgan vb. şekillerde etiketlendiğinde, bu etiketlerin üzerine daha fazla söz söylemeye lüzum kalmamaktadır. Kurulan bu yeni toplumsal gerçeklik nihayetinde diğer grupların mensupları, gayrimeşrulaştırılan kişi ya da gruplarla ilişki kurmaya imtina etmektedir. Gayrimeşrulaştırılan grup ya da gruplar, etiketlenen kişi ya da grupların, şiddet kullanımının da içinde yer aldığı bir dizi tedbir yoluyla toplumsal etkileşim ağının dışına itilmesini tasvip edebilmekte; bunu kendi selametleri adına bir kazanım olarak görebilmektedirler (Bar-Tal, 1989; 1990; Bar-Tal ve Hammack, 2012).

Gruplar arası ilişkilerde çok sık temayüz eden bir kavram olarak ötekileştirme, tabiatı ve tatbik edilme biçimleri itibarıyla her daim fiili bir ayrımcılığı yahut toplumsal dışlamayı ihtiva etmez. Kimi ötekiler onu öteki kılan tüm hususiyetleriyle beraber toplumsal dokunun kabul gören bir aktörü olabilmektedir. Ancak diğer yandan zahiren sorunsuz ve meşru gözüken toplumsal yapı içerisinde zımni ayrımcı tutum ve pratikler mevcut olabilir. Söz konusu toplumsal yapı ve müesseselerin içerisinde gömülü olan bu ayrımcı tutum ve pratikler çeşitli tetkik biçimleriyle müşahade edilebilir. Gayrimeşrulaştırmada ise, öteki olan grup sıra dışı biçimde olumsuz bir temsil içerisine yerleştirilerek, kategorik bir biçimde tümüyle reddedilir. Gayrimeşrulaştırma ötekinin aleni olarak hedefe konduğu, “faşist”, “emperyalist”, “kızıl” vb. muhtelif etiketlerle damgalandığı yahut tahkir edici bir söylem içerisinde temsil edildiği durumlara karşılık gelir. Gayrimeşrulaştırma Bar-Tal’ın kavramsallaştırmasıyla kimi gruplar arası ilişki biçimlerine tatmin edici bir izahat getirmiştir: “Gayrimeşrulaştırma, grupların, kabul edilebilir norm ve değerler çerçevesinde hareket eden insan topluluklarından dışlandığı, aşırı ölçüde menfi sosyal kategoriler içerisine dâhil edildiği kategorizasyon süreci olarak tanımlanır (Bar-Tal, 1989: 170).

Gayrimeşrulaştırma, bir dış grubun toplumsal olarak dışlandığı ve onun insanlığının inkâr edildiği; bilişsel, duygusal ve davranışsal veçheleri olan bir vakıadır. Bilişsel düzeyde gayrimeşrulaştırma toplumsal dünyayı anlamlandırmaya, karmaşıklığından arındırmaya olanak sağlayan kategorizasyonu ihtiva eder. Bu düzeydeki gayrimeşrulaştırma, gerçeği dış grubun algılanan niteliklerine ve davranışlarına bir açıklama ve gelecekteki muhtemel olaylara bir öngörü sağlayarak örgütler. Duygusal düzeyde gayrimeşrulaştırma, bir başka grup tarafından iç gruba yöneltilen aşağılama, tehdit ve korku gibi duygulara gösterilen reaksiyona karşılık gelir. Gayrimeşrulaştırmanın hâsıl olması sadece bu duyguları güçlendirmekle kalmaz, aynı zamanda yeni menfi duyguları provoke eder. Davranışsal düzeyde gayrimeşrulaştırma, kötücül muameleyi ve iç grup için potansiyel tehlikenin bertaraf edilmesi

adına alınan önleyici adımları ihtiva eden bir dizi davranışa tekabül eder. Gayrimeşrulaştırma, aynı zamanda acımasız ve zalim davranışların bir sonucudur; çünkü gayri meşrulaştırma insanlık onurunu zedeleyici şiddet ve bilumum onur kırıcı davranışları haklılaştırma mekanizması olarak hizmet eder. Örneğin “Onlar zaten insan değil” ya da “onlar zaten faşist” vb. etiketler birer gayrimeşrulaştırma alametleridir (Bar-Tal, 1990: 78).

Her biri esas olarak toplumsal dünyanın kategorizasyonuna dayanan; bilişsel, duygusal ve davranışsal düzlemlerde işleyen ve yine her biri mutlaka bir “öteki” ile ilişki kuran önyargı ve kalıpyargı gibi diğer toplumsal temsil biçimleriyle gayrimeşrulaştırma arasındaki muayyen farklara göz atmak, gayrimeşrulaştırma mefhumunun neden müstakil bir başlık olarak çalışma içinde taltif edildiğini izah etmeye kâfidir. Her şeyden evvel gayrimeşrulaştırmada dış grubun kategorik olarak reddi esastır. Gayrimeşrulaştırmada önyargı içeren düşünce ve pratikler, genelleştirilen yargılar azami ölçüde olumsuzdur. Gayrimeşrulaştırmada vuku bulan sosyal dışlamayı karakterize eden ifadeler “azami”, “sıra dışı”, “aşırı derecede” gibi aşırılık vurgulayan sıfatlardır.

Bar-Tal, gayrimeşrulaştırmayı kalıp yargılar ve önyargılar gibi diğer toplumsal temsillerden ayıran çeşitli özellikleri şu şekilde sıralamıştır (1989: 171):

- 1- Gayrimeşrulaştırma süreci, aşırı derecede olumsuz, dikkat çekici, özgün bir içerikle karakterize edilir. Bu çeşit içerik kategorilerinin tipik örnekleri şunlardır: Despotlar, teröristler, emperyalistler, faşistler, saldırganlar, düşmanlar, bulaşıcı siyasal ve fiziksel hastalık taşıyıcıları, ilkeller ve vahşilerdir.
- 2- Gayrimeşrulaştırma, gayrimeşrulaştırılan grubun, gayrimeşrulaştırıcı grubun değer ve normlarınca bütünüyle reddedilen kategorilere dâhil edilmesi anlamına gelir. Birçok grup olumsuz anlamda stereotipleştirilirken ya da bu gruplar kendilerine yönelik önyargıları deneyimlerken, toplumun bir parçası olarak görülmeye devam edebilirler (örneğin, Amerika Birleşik Devletleri'ndeki Meksika kökenli Amerikalılar veya Fransa'daki Yahudiler). Gayrimeşrulaştırma ise gayrimeşrulaştırılan grubun, kabul gören toplumsal grupların haricinde konumlandırılmasını ve bundan dolayı toplumdan dışlanmasını ifade eder. Dışlanma ekseriyetle kalıcıdır ve süreklilik arz eder.
- 3- Gayrimeşrulaştırma, gayrimeşrulaştırıcı kategorilerin son derece olumsuz içeriklerinden kaynaklanan yoğun olumsuz duygularla birlikte hâsıl olur. Bu duygular gayrimeşrulaştırıcı inançlara bir yön ve enerji temin eder. Bireyler genellikle, gayrimeşrulaştırılan gruba karşı nefret, korku, tikslenme, kızgınlık gibi duygular hisseder.

4- Gayrimeşrulaştırma, ötekini meşruiyet dışı kılan sosyal normlar tarafından tanzim edilir. Gayrimeşrulaştırma kurumsallaşmış destek olmadan kolayca gelişemez. Hatta gayrimeşrulaştırma bazen politik kurumlar ya da yasalarca tahkim edilir.

5- Özgün bilişsel ve duygusal bileşenlere ek olarak gayrimeşrulaştırma, gayrimeşrulaştırılan grubun gerçekleştirdiği ya da gerçekleştirme potansiyeli olan menfi davranışları ifade eder. Yani, gayrimeşrulaştırma yalnızca gayrimeşrulaştırılan grubun karakteristiğine vurgu yapmaz. Faşist, vahşi, ya da saldırgan gibi etiketler, aynı zamanda gayrimeşrulaştırılan gruba yönelik tehlike oluşturan potansiyel davranışları ifade eder.

6- Gayrimeşrulaştırma süreci, gayrimeşrulaştırılan grup için de davranışsal etkilere sahiptir. Burada gayrimeşrulaştırılan grubun insanca muameleyi hak etmediği vurgulanır. Gayrimeşrulaştırılan grup, menfi şekilde davranılması icap eden bir grup olarak bireysel ya da grup kategorilerinin içerisine yerleştirilir. Gayrimeşrulaştırılan grup, temel değerlerin, normların ve hatta toplumun bizi kendisinin ve yapısının mevcudiyeti için bir tehdit olarak görüldüğünden mevzu bahis aşırı davranışların gerçekleştirilmesinde bir beis görülmez.

Gayrimeşrulaştırma içeren söylemi karakterize eden hususiyet, aşırı derecede olumsuzluktur. Aşırı derecede olumsuz söylemler vasıtasıyla gayrimeşrulaştırılan bir grup, sürecin nihayetinde genel kabul gören topluluklar arasından dışlanır. Gayrimeşrulaştırmayı inşa eden dinamikler yalnızca bilişsel mahiyette değildir. Bu dinamiklerin ayrıca yoğun bir duygusal boyutu da vardır. Meşruluktan azledilen gruba yönelik nefret, tiksinti, öfke gibi duygular fenomonolojik bir hal almaktadır. Gayrimeşrulaştırma söylem ve pratiklerini olanaklı kılan toplumsal ve kültürel normlar, ilgili ötekileştirme biçiminin itici güçlerinden biridir. Bazı tarihsel uğraklarda, belli başlı siyasal hâkimiyet alanlarında gayrimeşrulaştırma yasalarla da tahkim edilir. Gayrimeşrulaştırma dış grup olarak addedilen grubu yalnızca karakterize etmekle yetinmez, muhtelif etiketlerle (faşist, kızıl, şeriatçı) onu aynı zamanda potansiyel bir tehdit olarak işaretler. İç grup bu tehdidi bertaraf edebilmek için dış gruba karşı ter türlü kötü muameleyi mazur görür.

1.4.1. Gayrimeşrulaştırma Biçimleri

Bar-tal gayrimeşrulaştırma biçimlerini beş kalemde sıralamıştır;

1.İnsanlık Dışına Atma- İnsanlıkta Alçaltma:

İnsanlık dışına atma, bir grubu insanlıktan çıkmış olarak kategorize etmeye dayanır. Grubun aşağı ırk ya da hayvanlar olarak tanımlanması; ya da canavar veya şeytanlar gibi insanüstü varlıklar üzerinden olumsuzlanması bu gayrimeşrulaştırma biçimine örnektir (Bar-

Tal, 1989: 172). İnsanlık dışına atma üzerine yapılan tüm çalışmaların mihver noktasını saldırganlık oluşturmaktadır. Söz konusu biçim, şiddeti, saldırgan davranış biçimlerini mazur gösterir ve haklılaştırır. İnsanlık dışına atma öncelikle soykırım ve etnik çatışmalar gibi çatışmanın ve karşıtlığın sıra dışı bağlamlarında ortaya çıkar (Haslam vd. 2007: 410).

Ötekilere yönelik ayrımcılık diğerlerini insanlıkta alçaltmayla sonuçlanır. Bir grup diğer gruptan üstün olduğunu düşünüyorsa, kendi grubu ile diğer grupların namına farklı özler-esaslar atfediyorsa, nihayetinde grup mensupları insanlık özünün kendi gruplarına ait olduğuna inanıp, dış grubu insani anlamda aşağı bir şekilde karakterize etmeye başlamaktadır (Leyens vd. 2000). Leyens vd. bilişsel olandan ziyade duygulara odaklanmışlar ve birincil ve ikincil duygular ayırımını oluşturmuşlardır. Buna göre, ikincil duygular tipik olarak insana (ahlaki öğretilerle donatılmış olarak) aitken, birincil duygular insan olmanın sınırlayıcılığından münezzeh bir hale işaret etmektedir (korku, nefret gibi duygular). İnsanlar ikincil duyguları kendiliğinden bir şekilde iç gruba yöneltirler (2000). İnsanlıkta alçaltma, dış grup mensuplarının “insanlıktan dışlama” gibi sıra dışı kategorilerle gayrimeşrulaştırıldığını göstermez; ancak insaniyet boyutunda farklı olduklarına işaret eder.

2- Sosyal Dışlama:

Bu çeşit gayrimeşrulaştırmada, temel toplumsal normları ihlal ettikleri düşünülen gruplar kategorize edilmektedirler. Katiller, hırsızlar, psikopatlar bu gruba girerler (Bar-Tal, 1989:172).

3- Olumsuz Özellikler Atfetme:

Gayrimeşrulaştırmanın bu biçimi, belirli bir toplum için son derece olumsuz ve kabul edilemez olarak değerlendirilen kişilik özelliklerinin belirli gruplara atfedilmesini içerir. Saldırganlar, aptallar, parazitler gibi etiketler bu çeşit gayrimeşrulaştırmaya örnek oluşturur (Bar-Tal, 1989: 173).

4- Siyasal Etiketleme

Bu çeşit gayrimeşrulaştırma, gayrimeşrulaştırıcı grup mensuplarının bütünüyle kabul edilemez gördüğü belli politik grupları kategorileştirmesini ihtiva eder. Etiketler ağırlıklı olarak politik hedefler, ideoloji ya da değerler repertuarından damıtılır. Naziler, faşistler, emperyalistler, kolonyalistler, kapitalistler ve komünistler bu tip gayrimeşrulaştırmanın örnekleridir (Bar-Tal, 1989: 173).

5- Gruplar arası Kıyaslama

“Başat grubun veya onun üyesi olarak gazetecinin kendini, kültürel repertuarında bulunan ‘ezeli düşmanlar’ı’, ‘şeytanlar’ı’, ya da meşhur ‘kötü’ gruplarıyla kontrast haline sokmasını belirtmektedir” (Bezirgan Arar ve Bilgin, 2009:145). Örneğin, İngiliz

İmparatorluğu'nun Mısır temsilcisi olan Lord Cromer, Modern Mısır (Modern Egypt) adlı çalışmasında Avrupalının ötekisi olan Şarklıyı, mukayese yoluyla şu şekilde tanımlamıştır:

Avrupalının akıl yürütmeleri sağlamdır; olguları açıklarken belirsizlikten kaçınır; mantık dersi almamış olabilir, ama doğuştan mantıktır; doğası gereği kuşkucudur, bir önermenin doğruluğunu kabul etmezden önce kanıt ister; eğitilmiş zekâsı bir mekanizmanın parçası gibi işler. Öte yandan Şarklının akıllı pitoresk sokaklarına benzer, simetriden yoksundur. Akıl yürütmesi baştan savma betimlerle doludur. Eski Araplar, diyalektik bilimde görece daha yüksek bir düzeye ulaşmış olsalar da, ardılları mantık yetisi bakımından fena halde zayıftır. Çoğu zaman, doğruluğunu kabul edebildikleri en yalın öncüllerden, en açık çıkarımı yapmayı beceremezler. Herhangi bir sıradan Mısırlıdan bir olguyu açıkça ifade etmesini isteyin. Açıklaması bıktırıcı uzunlukta ve muğlâktır genellikle. Muhtemelen, öyküsünü bitirene kadar yarım düzine çelişkiye düşecektir. Azıcık köşeye sıkıştırıldığında ise çözülecektir (akt. Said, 1999: 48).

Bu beş ötekileştirici- gayrimeşrulaştırıcı biçimin yanında, çalışmanın akademik maksatları kapsamında, Bezirgân Arar ve Bilgin (2010:147-150) tarafından oluşturulan ötekileştirme-gayrimeşrulaştırma biçimlerinden de yararlanılmıştır. İlgili ötekileştirme-gayrimeşrulaştırma biçimleri şunlardır:

6- Etik Dışı ve Yasadışı Davranışla Suçlama

Mevcut yasal sistemi ihlal eden, hukuk ve etik dışı eylemler yapan gruplara istinaden kullanılan bir ötekileştirme- gayrimeşrulaştırma biçimidir. Bu tarz ötekileştirme biçiminde, ötekileştirmenin nesnesi olan grubun toplumsal düzen ve hukuk sistemi için bir tehdit olduğu algısı tahkim edilmektedir. Bu kategori daha çok mafya, kaçakçılık, dolandırıcılık gibi illegal organizasyonların işlediği adi suçları kapsamaktadır (Bezirgân Arar ve Bilgin, 2010: 147).

7-Evrensel Değerlerden Yoksunluğu Vurgulama:

Demokrasi, insan hakları, hukukun üstünlüğü, basın hürriyeti, kişi hak ve hürriyetleri gibi temel evrensel ilke ve prensiplerin dış grupta bulunmadığı isnadına dayanılarak gerçekleştirilen bir ötekileştirme-gayrimeşrulaştırma biçimidir (Bezirgân Arar ve Bilgin, 2010: 148).

8- Tehdit Kaynağı Olarak Gösterme

Bu ötekileştirme-gayrimeşrulaştırma biçiminde, toplum içerisinde kimi gruplar toplumsal düzen, toplumsal barış ve uzlaşa ya da ulusal beka için bir tehdit kaynağı olarak işaretlenir (Bezirgân Arar ve Bilgin, 2010: 148).

9- Bir Olayın Faili Olarak Suçlama

Bu ötekileştirme-gayrimeşrulaştırma biçiminde, dış grup, ciddi toplumsal sonuçları olan menfi eylemlerin müsebbibi olarak işaretlenmektedir. Terör eylemleri, siyasi cinayetler vb. hadiseler bu kategori içerisinde yer almaktadır (Bezirgân Arar ve Bilgin, 2010: 149).

10- Düşman Görülen Bir Grupla İlişkilendirme

Söz konusu tarzda, hoşlanılmayan iki dış grup bir arada ve dayanışma içerisinde temsil edilir. Bu sayede makbul görülmeyen bir grubun olumsuzluğu ötekine transfer edilmektedir (Bezirgân Arar ve Bilgin, 2010: 149). Örneğin, incelenen sol gazetelerde ülkücüler en çok güvenlik güçleriyle ilişki ve işbirliği içinde temsil edilmiştir.

11- Grubu Kendi Üyesine Kötüleme

Bu ötekileştirme-gayrimeşrulaştırma biçiminde dış grupla ilişkili olan ya da bizzat dış grubun mensubu olan kişi veya kişilerin şahitliğiyle dış grup olumsuzlanır. Eylemlerinden dolayı pişmanlık duyanlar ve itirafçılar bu kategori içerisinde yer alırlar (Bezirgân Arar ve Bilgin, 2010: 149).

1.4.2. Gayrimeşrulaştırmanın kaynakları ve Doğası

Gayrimeşrulaştırma esas olarak kalıp yargı ve önyargının bir kategorisidir. Ancak gayrimeşrulaştırma, aşırı derecede menfi kategori özellikleriyle, öteki olarak gördüğünü insanlık dışına itebilecek temayülleriyle; korku, aşağılama, nefret, iğrenme gibi hislerin başatlığıyla, ötekini daimi bir tehdit kaynağı olarak işaretleyen zihniyetiyle, ötekine yönelen şiddeti haklılaştırabilen mekanizmalarıyla oldukça dikkat çekici hususiyetlere haizdir (Bar-Tal 1990: 66). Gayrimeşrulaştırma içeren söylemde, dış grup mütemadiyen aşırı derecede olumsuz bir temsil içerisinde inşa edilir. Dış grubun bir arada yaşabilmek için lüzumlu olan medeniyet, insaniyet, müsamaha gibi kimi kavram ve hususiyetlerden mahrum olduğu; dolayısıyla toplumsal barış için tehdit kaynağı olduğu vurgulanır. Meşru zeminden koparılan öteki, bir tehdit imgesi olarak iç grubun bütünlüğünün sağlanmasında çimento işlevi görür.

Gayrimeşrulaştırmanın mümkün hale geldiği kaynaklar, işleyiş biçimlerinin doğası iki model içerisinde incelenebilir (Bar-Tal, 1990: 66).

1.4.2.1. Çatışma Modeli

Gruplar arası ilişkilerde muhtelif saiklerin tesiriyle süreklilik arz eden ya da konjonktürel bir hal içeren çatışmaların varlığı muhtemeldir. Her şeyden evvel, bir çatışmanın var olduğunun algısı, bir grubun kendisini engellenmiş telakki etmesi manasına gelmektedir (amacının ya da amaçlarının başka bir grup tarafından engellenmesi). Bu durum gruplar arası etkileşimde yaygın bir vaziyettir. Bu vaziyeti karakterize eden vakıa ise iç grubun amaçları ile

dış grubun amaçlarının çelişmesidir. Tabii ki her çatışma gayrimeşrulaştırmayı içermemektedir. Esas olarak, bir çatışmada en sık iki koşul gayrimeşrulaştırmayı provoke eder: Dış grubun amaçlarının çelişkili, geniş kapsamlı ve netameli şekilde algılanması ve aşırı şiddet ortamının doğması. Muhakkak ki gayrimeşrulaştırma pratiklerinin, diğer grubun sabit bir biçimde olumsuz olarak değerlendirildiği koşullar altında çok daha kolay gerçekleştirilmesi beklenebilir. Zira olumsuz değerlendirme, gayrimeşrulaştırıcı etiketlerin kullanımını kolaylaştırır. Yine, bu minvalde bir grup kendi normları çerçevesinde ne kadar az müsamahakârsa, gayrimeşrulaştırmaya o kadar meyyaldir. Müsamaha noksanlığı grubun farklı olarak algıladığı kişi ve gruplara karşı menfi yönde reaksiyon göstermesi eğilimine işaret eder. Müsamaha geleneği olmayan gruplar kendi maksatları uyarınca gayrimeşrulaştırmadan istifade ederler (Bar-Tal, 1989; 1990). Nitekim bu çalışmaya bahis olan iki siyasal-toplumsal kesimin de farklılıklara tahammül noktasında ciddi sıkıntıları mevcuttur. Bu çalışmada ötekileştirme ve gayrimeşrulaştırma fiillerini eyleyen olarak zikredilen sosyalist gelenekte; faşizm, ajanlık, hainlik gibi ithamların dikkat çekici fazlalığı müsamaha yoksunluğuna açık bir delalettir.

Şiddetli çatışma ve gayrimeşrulaştırma arasında pozitif bir korelasyon söz konusudur. Gruplar arasında ne kadar fazla şiddetli çatışma olursa, gruplar birbirlerini o kadar fazla gayrimeşrulaştırmaktadır. Bu durumda gayrimeşrulaştırma, vaziyetin yalnızca izahatını ya da öngörülebilirliğini sağlamakla kalmaz, aynı zamanda gayrimeşrulaştıran grubun mensuplarının olağan şartlarda kabul görmeyecek davranış biçimlerini haklılaştırır. Bu hipotez için destek, Şerif ve arkadaşlarının gruplar arası çatışma hakkındaki çalışmalarına dayandırılabilir (Bar-Tal, 1989: 175). Şerif'e göre; eğer iki grup birbirleriyle çelişen amaçlara sahipse ve gruplardan biri amacına ulaşırken diğeri bu süreçte zarar görüyorsa, grup gayet uyumlu bireylerden oluşsa dahi, bir düşmanlık zuhur edecektir. Rekabetin ortaya çıkması gruplar arasındaki ilişkinin olağan seyrini değiştirmektedir. Farklı grupların mensupları yoğun rekabet ortamında birbirlerini hilekâr, yılan vb. tahkir edici sıfat ve metaforlar ile etiklemektedirler. Yine birbirlerinin rakibi olan grupların mensupları bir araya gelip müştereken herhangi bir iş yapmayı reddetmektedirler (1956).

Fiziksel şiddet,-özellikle yaşam kaybı olduğunda- grup üyeleri için çok büyük bir duygusal etkiye sahiptir. Şiddet, muarız parti üyeleri tarafından iç grubun herhangi bir üyesine -bilhassa yaşamın kutsallığını ihlal edici biçimde- uygulandığında iç grup üyelerince yoğun şekilde algılanır. Dahası, şiddet sonrası sürecin yönetimi, grup mensuplarınca bir görev olarak telakki edilmektedir. Buna bağlı olarak mağdurların tedavileri, zararlarının tazmini, fiziksel şiddetin yeniden oluşmasını önlemek ya da yaşanan can kayıplarının intikamını almak gibi

eylemler iç grup mensuplarınca bir vazife veya hak olarak görülmektedir. Sonuç olarak, çatışmalar hem bireysel hem de kolektif anlamda merkezi bir yer işgal etmektedir (Bar-Tal ve Hammack, 2012: 34). Milliyetçi ve devrimci cenahların tarihsel hafızaları buna bir örnektir. İki grup da bilhassa 1980 Askeri Darbesi'nin öncesinde yaşanan şiddet ortamını kolektif belleklerinde güncel tutmakta, söylem düzeyinde dönemin şiddet olgusunu tarihsel bir referans olarak kullanmaktadır. Milliyetçi ve devrimcilerin birbirlerinden çok farklı ve büyük bir tenakuz teşkil edecek siyasi ve toplumsal maksatlarının olması ve bu maksatların önünde birbirlerini engel olarak görmeleri zikredilen çatışmaların başlıca amilidir. 1980 öncesi şiddet döneminin her iki kesimde de muhtelif travmalar yarattığı vakidir. Bu dönemin tezahürleri günümüzün siyaset ve toplum tasarımıyla önyargı, kalıp yargı ve gayrimeşrulaştırma olarak görülebilmektedir.

Çatışma kökenli gayrimeşrulaştırmalarda “tehdit” mefhumu merkezi bir rol oynar. İç grup, dış grubun muhalefeti dolayısıyla amaçlarına kolayca ulaşamayacağını algıladığında tehdit mefhumunu deneyimler. Bir grup, dış grubun amaçlarını, geniş etkisi olan, hassaten haksız ve iç-grubun amaçları için bir tehdit olarak algıladığında çatışmayı izah edebilmek için gayrimeşrulaştırmayı kullanır. Saldırgan, acımasız, hilekâr, baskıcı gibi etiketler dış grubun tahribat kapasitesine işaret eder. Bu suretle, şiddetli tehdit algısı ve gayri meşrulaştırmanın birbirini beslediği kısır bir döngü meydana gelir. Hülâsa, gayrimeşrulaştırma bir yandan tehdidin varlığını açıklarken, diğer yandan tehdit algısını tahkim etmektedir (Bar-Tal, 1990: 67-68).

1.4.2.2 Etnosantrik Model

Gayrimeşrulaştırma yalnızca çatışma şartlarında ortaya çıkmaz. Bir grup bir başka gruba etnosantrizm saikiyle bittabi gayrimeşrulaştırıcı etiketler atfedebilir (Bar-Tal 1990: 73). Adorno vd. etnosantrizmi her türden öteki gruplara karşı olumsuz, kendi grubuna karşı ise olumlu önyargılara haiz olma durumu olarak tarif etmişlerdir (akt. Şenel, 1984: 44). Garret Hardin ise etnosantrizm kavramı yerine kabilecilik ifadesini yeğlemekte ve etnosantrizmi şu şekilde izah etmektedir:

kendini ayrı ve farklı bir topluluk olarak algılayan ve dışarıdan öyle algılanan herhangi bir gruba kabile denilebilir. Bu grup genellikle ileri sürüldüğü gibi bir ırk olabilir, ama mutlaka bir ırk olması gerekmez, pekâlâ bir mezhep grubu, bir siyasal grup ya da meslek grubu olabilir. Bir ‘kabile’nin asal özelliği, biri grup içi ilişkilerinde ötekisi grup dışı ilişkilerinde kullanılacak ikili davranış, ikili ahlak ölçütü kullanmasıdır. Kabileciliğin bahtsızlığı ve kaçınılmaz sonuçlarından biri, sonunda, karşı kabileciliği uyandırması... toplumu kutuplara bölmesidir demektir (akt. Şenel, 1984: 44).

Etnosantrizm vakalarında gayrimeşrulaştırma kullanılır; çünkü gayrimeşrulaştırma gruplar arası farklılıkları en üst düzeye çıkarır ve gayrimeşrulaştırılan grubu kabul gören gruplardan tamamen dışlar ki bu külliye iç grubun üstünlüğünü ima eder. Ancak burada, her etnosantrizm durumunun gayrimeşrulaştırmayla sonuçlanmadığının zikredilmesi gerekir. Yalnızca farklılık ya da diğer grubu kıymetsizleştirme mutlak olarak dışlamaya sebep olmaz; bunun için korku ya da aşağılama hissinin varlığı lüzumludur. Bir başka deyişle, bir grup bir diğer grubu farklı ve kıymetsiz olarak algılıyorsa, korku ya da tikslenme hissediyorsa gayrimeşrulaştırma dolaşıma sokulmuş demektir (Bar-Tal, 1990).

Etnosantrik modelde gayrimeşrulaştırmanın kolayca hâsıl olabilmesi, iki grubun birbirinden farklılaşmasıyla koşuttur. İlk elde dikkat çeken ilk farklılık biçimi fiziksel görünümüdür. Saç renginden kılık kıyafet tercihlerine kadar fiziksel görünüme ilişkin geniş bir yelpaze farklılaşmaya zemin teşkil eder. Mevzubahis farklılıklar insanlık tarihi boyunca gayrimeşrulaştırmaya hizmet etmiştir. Bunun yanı sıra insanlar din ve ideoloji gibi zımnî kriterleri de esas alarak ötekini farklılaştırır ve gayrimeşrulaştırırlar (Bar-Tal, 1990: 74).

1.4.3. Gayrimeşrulaştırmanın İşlevleri

Belli kişi ya da grupların gayrimeşru kılınması, gayrimeşrulaştırılan gruplarca istifade edilen kimi pratik faydaları da içermektedir. Böylelikle esasında kabul görmemesi gereken kimi toplumsal söylem ve pratikler gayrimeşrulaştırma yoluyla makbul görülmekte, grup haklılık iddiasını söz konusu gayrimeşrulaştırıcı söylem ve pratiklerin refakatinde kamuya karşı müdafaa etmektedir. Bar-Tal'a göre gayrimeşrulaştırmanın işlevleri genel olarak şu şekilde tasnif edilebilir (Bar-Tal, 1989: 176):

- **Aşırı Derecede Olumsuz Davranışların Haklılaştırılması:**

Bir grup herhangi bir grubu gayrimeşrulaştırarak kendisinin ürettiği şiddeti, takındığı sıra dışı olumsuz tutumları meşru bir zemine transfer etmiş olur. Gayrimeşrulaştırmanın sağladığı izah çerçevesi içerisinde, gayrimeşrulaştırılan grup çoğunlukla yüksek derecede bir tehdit kaynağı olarak algılandığından, olası tehlikeyi bertaraf etmek iddiasıyla bu gruplara karşı alınan sıra dışı önlemler meşrulaştırılır. Gayrimeşrulaştırılan grubun mensupları meşru müdafaa adına gayri meşrulaştırılan gruba zarar vermekte bir beis görmezler (Bar-Tal, 1989: 176-177). Son olarak, ihtilaflı grupların sair sebeplerle karşı karşıya gelmesi durumunda, gayrimeşrulaştırılan grubun gerçekleştirdiği her şiddet eylemi gayrimeşrulaştırıcı grubun gayrimeşrulaştırma pratiklerini pekiştirir (Bar-Tal, 1990: 70). Çalışmamız bağlamında

gayrimeşrulaştırıldığını düşündüğümüz ülkücülerin gerçekleştirdiği şiddet eylemleri muarızları olan sol cenahça gayrimeşrulaştırmanın yeniden üretimine sebebiyet vermektedir.

- **Gruplararası Farklılaşma:**

Toplumsal gruplar ve bu grupları oluşturan grup üyeleri pozitif bir sosyal kimlik edinebilmek ve kendi özsaygılarını yükseltmek için kendilerini diğerleriyle mukayese ederek farklılaştırmaya çalışırlar. Bu mukayese ve farklılaştırma sonucunda bireyler kendilerini ve mensup oldukları toplumsal grupları onaylarlar (Tajfel, Turner, 1986). Toplumsal söylemin dolaşıma sokulduğu medya mesajlarında ideolojik yakınlık duyulan ve dolayısıyla iç grup olarak addedilen toplumsal cenahların olumlu yönleri ısrarla vurgulanırken, dış grubun sadece iç grup olarak değerlendirilen topluluk için değil, toplumun tüm geri kalanı için büyük bir tehlike ve tehdit olduğu vurgulanır.

- **Üstünlük Hissi:**

Rekabetçi, çok aktörlü toplumlarda gruplar kendilerini diğer gruplarla mukayese ederler (Bar-Tal, 1989: 178). Yapılan mukayeselerin gayesi kendini ve üyesi olunan toplumsal grubu farklılaştırmaktır. Farklılaştırmanın amacı ise, belli boyutlarda dış gruba üstünlük kurmak yahut var olan üstünlüğü devam ettirmektir. Velhasıl-ı kelam gayrimeşrulaştırıcı söylem ve pratikler üstün olma hissi için sağlam bir zemin teşkil eder (Bar-Tal, 1989: 178) Bu noktada örnek olarak siyasal ve ideolojik grupları telaffuz edebiliriz. Hemen her siyasal ve ideolojik grup kendi toplumsal, siyasal ya da ekonomik modellerini yanılmaz ve mutlak hakikat olarak görme eğilimindedir.

- **Grup Yeknesaklığı:**

Grup yeknesaklığının noksanlığı mensuplar arasında zayıf bağların varlığına, hatta çözülme-dağılma gibi sonuçlara delalet olabilir. Gruplar bu süreçten sakınabilmek için inanç, tutum ve davranış bütüncülüğünü sağlamak adına mensuplarını birleşmeye doğru teşvik (baskı dahil) ederler. Birliğin ve yeknesaklığın devamı adına yapılan baskı bilhassa tehdit durumlarında güçlüdür. Gayrimeşrulaştırıcı inançlar, gayrimeşrulaştırılan grubun karakteristik hususiyetlerinin gayrimeşrulaştırıcı grup için bir tehdit olduğunun altını çizer. Katiller, emperyalistler ya da Naziler gibi etiketler tehlike ve tehdidi ifade eder. Sonuç olarak grup mensupları tehlikeyi bertaraf etmek için bir ve bütün olmaya çağrılır. Dolayısıyla gayrimeşrulaştırıcı inançlar grup yeknesaklığını sürdüren bir işlev olarak hizmet görür (Bar-Tal, 1989: 178).

Çeşitli siyasal düşünce ve fraksiyonların kendi içlerinde ihtilaflar olsa dahi müşterek bir öteki ve düşman olarak muarızlarına karşı bir araya gelebilme kabiliyetleri gayrimeşrulaştırmanın bu işlevine isabetli bir misaldir.

1.5. Medyada Öteki

Tarih boyunca hep var olan öteki, ilk çağlarda dinler, efsaneler, destanlar vb. kültürel formasyonlar içerisinde kurulup toplumsallaştırılırken, modern çağda ötekini kuran ve dolaşıma sokan en mühim güçlerden biri kitle iletişim araçlarıdır. Modern toplumun gerçekliği büyük oranda kitle iletişim araçları tarafından inşa edilen, yayılan ve tüketilen bir gerçekliktir. Bu noktada kitle iletişim araçları kendi ideolojik, kültürel ve moral değerleri çerçevesinde konjonktürel ötekiler üretebilmekte ve onlara dair bir tehdit imajı oluşturabilmektedir. Yine aynı medya, tarihsel-ideolojik ötekilerin mevcut olumsuz imajlarını pekiştirir ve defaatle yeniden üretir (Bezircân Arar, 2009: ii-iii). Toplumsal hayatta fikirler, kanaatler, inançlar çoğu kez kitle iletişim araçlarının şahitliğinde zikredilirler. Zira “ çağdaş toplumlarda kitle iletişim araçları kanıtsallığın göze çarpan bir ölçütüdür: ‘Televizyonda gördüm’ ya da ‘gazetede okudum’ günlük sohbetlerin güçlü savlarıdır” (Van Dijk, 2015: 61). Gerçekliğin kitle iletişim araçları tarafından kurulduğu önermesi kuşkusuz haber ile gerçeklik arasında sorunlu bir ilişki olduğu varsayımına dayanmaktadır. Buradaki sorun etrafta bir yerlerde var olan gerçekliğin gazeteci tarafından gazete sayfalarına aktarılamaması değildir. Gerçeklik ve haber arasındaki temel mesele, kurumsallaşmış bir yapı olan haber üretiminin işleyiş biçiminin dünyaya dair bir bilgi türü olan haberi ve dolayısıyla insanların toplumsal ve fiziki dünyasını belirlemesidir (Dursun, 2004: 40). Zira, hiç kimse hakikatle doğrudan temas kurduğu bir yaşam süremez. Milliyetler, dinler, sınıflar, kimlikler, üzerinde uzlaşa sağlanan tarihsel süreçlerin ve bu uzlaşılan tanım ve tasarımların ayırt edici hususiyetlerle ötekilerden farklılaşmasına harcanan iradi bir insan emeğinin sonucudur. Ancak bu hakikatin aslında var olmadığı anlamına gelmemeli, hakikat olarak telakki edilen şeyler muhakkak varlar; ancak gerçeklik duygusu yalnızca bireylerin içsel muhakemelerine istinaden oluşmamakta; gerçeklik duygusu aynı zamanda dışarıdan alınan yorum ve anlamlara da dayandırılmaktadır. Dışarıdan alınan bu yorum ve anlamlar kişilerin fiziksel ve toplumsal çevrelerini anlamlandırmasında hayati bir rol oynamaktadır. Velhasıl, insanın aslında kendi eliyle kurduğu bir dünyayı tecrübe ettiği kolayca dile getirilebilir (Said, 2017: 119-120).

Kalıp Yargı alt başlığı altında Lippman’dan bahsederken, Lippmann’ın insanların dünyaya ilişkin haiz oldukları bilgileri doğrudan tecrübe etmediklerini, dünyayı kafalarında var olan resimlerle yani stereotiplerle okuduklarını ve çevrelerine ilişkin bilgiyi medya gibi araçlar vasıtasıyla edindiklerine değinilmişti (1946). Açıktır ki, stereotipler insanlar için bir düstur ve perspektifler manzumesidir. Stereotipik bilginin oluşturduğu perspektif iç grubu toplumsal ilişkilerin mihverinde, dış grubu ise çevrede tasavvur etmektedir. Böylelikle diğer gruplar çevreye itilerek marjinalleştirilmektedir. Bir başka deyişle, öteki gruplar sembolik ve

maddesel manada sosyal, ekonomik ve politik olanın alanından uzak tutulurlar ve söz konusu alanın olanaklarından mahrum kınırlar. Biz ve onlar kurgusuna dayalı, önyargı ve kalıp yargılarla tahkim edilmiş kategorilerin projeksiyonunda medya marjinal addedilen ötekileri aleni yahut zımni bir biçimde isimleştirir. Okur veya izleyici, kişiler, gruplar ya da eşyalar hakkında uzun bir mühlette kurulmuş olan negatif temsilleri ve asgari doğruyu içeren bilgileri alımlamaya devam ederler. Anlaşılaçağı üzere temsiller doğal ve sabit şeyler değil, siyasal, toplumsal ve estetik düzeyde mütemadiyen süren bir inşa ve yorum sürecinini ihtiva eden imgelerdir. Temsillerin kendilerine münhasır yapıları vardır ve bu hiyerarşik yapı içerisinde kimilerini kayırırken, kimilerini marjinalleştirir ve itibarsızlaştırır. Temsiller, kültürel anlamların inşa ve müzakere edildiğı bir bağlamda okunmak zorundadır. Zira temsillerin sahip oldukları hiyerarşik yapı kültürle ve sosyo-politik ilişkilerle yakından ilintilidir (Uluç, 2009: 72, 142).

Literatürde çoğunlukla medyanın söylemsel yapılanmasının ekonomik, siyasal ve toplumsal belirleyicilerin yani egemen grupların inhisarında olduğı zikredilse de esasında söylemler üzerinden gerçekleşen hegemonya mücadelesi çift taraflıdır. Resmi ideoloji ile çatışan muhalif söylemler de bu politik ve kamusal mücadelenin bir tarafıdır. Basın, bu taraflardan hangisini eklemlenirse, o tarafın çerçevelerine uygun ötekiler inşa eder (burada tabii ki güç, iktidar sahiplerinin muhalif kesimler karşısında -olanaklar anlamında- çok daha avantajlı olduğı söylenilebilir). Dolayısıyla medyanın öteki ile olan ilişkisi iki farklı noktadan; egemen söyleme eklemlenerek ya da egemen söyleme alternatif söylemler üreterek inşa edilmektedir. Birinci durumda medya egemen söylemin iktidarını tehdit eden grupları ötekileştirirken, ikincisinde sistemin aktörleri olarak addedilen gruplar ötekileştirilir (Bezirgân Arar, 2009: 57-58).

Bu çalışmanın inceleme sahasının gazeteler ve gazete haberleri olması hasebiyle, gazete haberlerindeki ötekileştirme biçimleri çalışmamızın esasını oluşturmaktadır. “Gazete haberleri planında ötekileştirme, belirli bir grubun, kurumun veya bunların özdeşleştiğı değerlerin ya da bunların sembolü durumundaki bir kişinin, olağan eleştiriyi aşan bir şekilde negatif özelliklerle yüklenmesi olarak tanımlanabilir” (Bezirgân Arar ve Bilgin, 2009: 142).

1.5.1. Haber Üretim Süreçleri

1940’lı yılların medya çalışmalarında, medyanın gerçeğı olduğı gibi izleyiciye ya da okuyucuya aktardığı ve sınırlı bir etkisinin olduğı düşüncesi başat yaklaşımı teşkil ediyordu. 1960’larla beraber bu düşünce terk edilmiş ve medyanın tesirinin oldukça güçlü olduğı savına geri dönülmüştür. Bu geri dönüş toplumsal rızayı üreten durum tanımlarına olan bakış açısını

da değiştirmiştir. Bu noktada önce medyanın şeyleri olduğu gibi aktardığı savına karşılık gelen yansıtıcı rolü ve medyanın doğallığı tesis ettiği varsayımı sorunsallaştırılmıştır. Çünkü gerçek verili bir olgular terkihi değil; belirli bir tarzda kurulan bir şeydir. Yine medya gerçeği üretmekle kalmamakta, aynı zamanda onu tanımlamaktadır (Hall, 1994: 67).

Medyanın ürettikleri bir anda kendiliğinden oluşan, ya da olanı olduğu gibi gözlerimizin önüne getiren şeyler değildir. Televizyon, radyo ve gazetecilik gibi geleneksel medyalar haberi iletirken belli başlı kurallara riayet ederler. Dolayısıyla medyanın iletteği bilgiye şekil veren gerçeğin kendisinden ziyade bu kurallar ve kurumsal teamllerdir. Bu kurallar ve kurumsal teamüller adeta yazısız bir anlaşma mucibince baş edilemeyecek kadar büyük ve karmaşık gerçekliği haberlere ve hikyelere indirgemektedir (Said, 2017: 122). Dolayısıyla haber, profesyonel ve örgütsel olarak üretilmiş haber kültürüne ait modeller ya da kalıplardır (Tuchman, 1978: 108). Tuchman, “haber, bize kendisini, uzlaşılmış-düzenlenmiş teamüllere göre idare edilen işaretler ve simgeler olarak değil, gerçek temsiller olarak sunmaktadır” (1978: 108) demekte ve haber kuruluşlarının yapısına, işleyiş tarzlarına ve bu yapıya ilişkin uzlaşıya dayalı süreçlerin temsil ve haber anlatısı üzerindeki belirleyiciliğine odaklanmaktadır (Dursun, 2004: 41). Tuchman, haberin bir ürün olarak nasıl belirdeğini ve ne tür bir bilgi türü olarak dolaşıma girdiğini açıklarken hareket noktasını habercilerin eylem ve pratikleri oluşturmuştur. Tuchman’a göre habercilerin eylemleri kurum kural ve teamllerince yapılanmıştır. Dolayısıyla haber de yapılanmış bir bilgidir (Dursun, 2004: 43). Haberi yazan gazeteci ise yayın organının düşünce, inanç ve pratiklerine uyum gösterir. Bir başka ifadeyle yayın organının sesi haline gelir (İnal, 1995: 116).

Medya, vuku bulan pek çok hadiseyi nizamı ve teamülleri olan bir seleksiyona tabi tutarak haberleştirmektedir. Cereyan eden hadiselerden hangilerinin haberleştirileceği, hangilerinin saf dışı kalacağının belirlenmesi anlamına gelen haber seleksiyonu, büyük ölçüde haber değeri teorisi⁴ kapsamında belirlenen ve medyanın örgütsel yapısını, profesyonel ideolojisini, iktidar ve çıkar ilişkisini yansıtan haber faktörlerine dayanmakta ve günlük olayların yanında farklı olanın yani ötekinin temsilini de etkilemektedir (Alver, 2003: 203).

Medya metinlerinde sunulan kadar sunulmayan ya da çok az miktarda temsil bulan da tahlil edilmeye layıktır. Medya söyleminde belli saiklerin etkisiyle (rgtsel yapı, medya

⁴ Haber değeri teorisi, gündelik hayatta yaşanan olayların haber olma potansiyellerini belirleyen hususiyetlere ilişkin bir bakış açısıdır. Örneğin Lippman’a göre “ bir olayın haber değerine sahip olabilmesi için alışılmışın dışında (sürpriz, sansasyonel) tasarlanması, süreyle sınırlandırılması, yapısının basit ve bir mantığa sahip olması, olaya etkili ve ünlü kişilerin (kurumsal etki, seçkinlerle ilgili olması) katılımı ve olay yerinin okura/dinleyiciye yakın olması gerekmektedir. Lippmann’a göre; bir olay, yukarıda belirtilen faktörlerden ne kadar fazlasına sahipse, haber değeri o kadar yüksektir ve basında yer alma olasılığı artmaktadır” (Alver, 2003: 204).

sahipliği, ideolojik yakınlık vb.) farklı dünya görüşlerini haklı kılacak, ya da olanın olduğu gibi anlaşılmasına olanak sağlayacak vakıalar kısaca kullanılır ya da hiç kullanılmazken, editoryal maksatlara göre tali olaylar merkezi bir noktaya çekilebilmektedir. Nihayetinde bilginin seleksiyonu, önyargıların dili kolonize edişi, toplumsal grupların stereotipleştirilmesi, olayların bağlamlarından soyutlanarak doğallaştırılması, ayrımcı ve ötekileştiren bir medya söyleminin oluşmasına sebep olmaktadır (Uluç, 2009: 72-73).

Haber seçiminde kurumun profesyonel meslek anlayışı, ticari kaygılar, redaksiyonel denetim, gazetecilerin kişilik özellikleri, gazetecilik rol anlayışı, mesleğin etik temelleri, basın özgürlüğü, politik kültür, çıkar ilişkileri ve seslenilen toplumun özelliklerine kadar geniş bir alan farklı ağırlıklara sahip etki faktörleri olarak karşımıza çıkmaktadır (Alver, 2003: 207).

Medya söylemindeki çerçeveler çoğunlukla haber kaynaklarının durum tanımlarına dayanmaktadır. Bir haber çerçevesi bir kez kurulduğunda daha sonra cereyan eden olaylar da o kurulu çerçevenin içerisinden aktarılmaktadır. Bu durum bir pratik olarak süreklilik halinde tekrarlanmakta, olaylar tipleştirilmektedir. Olaylar belli bir çerçeve içerisinde sunulduğundan, okuyucuya daha önceki benzer haberler çağrıştırılır; yani olaylar bağlamlarından koparılıp izole edilir (çalışmamızın bulgular kısmında görülebileceği gibi sol basında ülkücülerin bağlamdan münezzeh olarak sürekli saldıran bir temsil içerisinde sunulması bu duruma uygun bir misaldir). Mevzu bahis çerçeveler gazetecilerin günlük pratikleri ve profesyonel ideolojileri, medyanın ekonomi-politiği gibi faktörlerin bağlamında oluşmaktadır. Haberin dili ve söylemi ise çerçevelerin kurulduğu yerdir (İnal, 1995: 112).

İnsanlar gayet doğal bir tavırla gündelik hayatı nasıl deneyimliyorsa, haberin uzlaşya dayalı çerçevesi neticesinde oluşmuş bilgiyi de aynı doğallık içerisinde tecrübe etmektedirler. Haberin olayları tipleştirmesi, toplumsal vakıaları şeyleştirilmesi habere gündelik bir yaşam bilgisi mahiyeti kazandırmaktadır. Haber kuruluşlarının örgütsel yapıları ve iş görme biçimleri haber çerçevelerini oluşturmakta, uzlaşya neticesinde oluşturulmuş bu çerçeveler toplumsal anlamların dolaşımını sınırlamak suretiyle toplumsal gerçekliği yeniden inşa etmektedir (Dursun, 2004: 43).

Haber üretim süreçleri ve haber metinleri üzerinde yapılan çalışmaların birbirlerinden ayrıldıkları ana çizgilerden kabaca bahsederek: Haber üretim süreci üzerinde yapılan çalışmaların iki cihette yürütüldüğü söylenebilir. İlki bürokratik örgüt kuramlarından yararlanan çalışmalar, ikincisi ise fenomenolojist yaklaşımı takip eden, haberi toplumsal gerçeğin inşası olarak ele alan çalışmalardır. Haber metinleri üzerinde yapılan çalışmalar tasnif edildiğinde, yine iki yaklaşımın varlığından söz edilebilir. İlki, haberi profesyonel

gazetecilik ilkelerini esas alarak inceleyen çalışmalardır. Yani bir başka ifadeyle içerik çözümlemesi vasıtasıyla siyasi tarafgirliği ortaya çıkaran yaklaşım olarak da ifade edilebilir. İkincisi ise haberde yanlılığı siyasal tarafgirlikten farklı olarak daha bütünsel bir biçimde ele alan yapısal yanlılık çalışmalarıdır (İnal, 1995: 112).

1.5.2. Haber ve Dil

Saussure'e göre dilin en temel işlevi gerçeği düzenlemek ve inşa etmektir. Daha doğrusu, gerçekliğe erişebilmeyi sağlayabilecek yegâne şey dilin kendisidir. Yine Saussure'e göre bir kelime ile taşıdığı anlam arasındaki ilişki verili ve doğal değildir. Kelimenin tanımladığı nesne ile olan ilişkisi çoğu zaman keyfi bir ilişkidir. Ağaç kelimesinin anlamı, o anlam üzerinde uzlaşılmasından dolayı o şekildedir. Bundan dolayı aynı nesne ya da kavram farklı dillerde farklı şekillerde tanımlanmaktadır. Bir inşa sürecine dayalı olan kelime ile anlam arasındaki ilişki, haliyle kültürel ve toplumsal boyutlar içermektedir. Yani dil kültürel bir vaki'dir, doğal değil. Yine Saussure'e göre dil bir ilişkiler sistemidir; farklılık ve benzerlik tasnifi ile kategoriler oluşturur ve ayrımlar yapar. Örneğin adam kelimesi zikredildiğinde hem benzerlikler hem de farklılıklar hatırlatılmış olur (kadın olmayan gibi). Dil sisteminin kültürel ilişkileri biçimlendirmesi üzerinden düşünüldüğünde; toplumsal cinsiyet ilişkileri ve erkek rolünün kültürel tanımları adam kelimesini donatır (Turner, 2016: 23-25).

Medya ve gerçeklik ilişkisi içerisinde gerçekliğe ilişkin tanımlar, dilin olanakları içerisinde üretilmekte ve bu dilsel pratikler vasıtasıyla gerçekliğin seçilmiş tanımları temsil şansı bulmaktadır. Ancak buradaki temsil, gerçeği olduğu gibi aktarma durumunu tanımlayan yansıtımdan çok farklıdır. Temsil, aktif bir seçme, sunma, yapılandırma ve biçimlendirme sürecini ihtiva eder. Burada şeyleri aktarmaktan ziyade şeylere bir anlam verme söz konusudur. Medya bu bahis olunan anlamlandırma faaliyetinin failidir (Hall, 1994: 67-68).

Haberin nesnel ve tarafsız olabileceğini iddia eden yaklaşımlar, dili olayları bir cam saydamlığı ile aktaran bir platform olarak, kitle iletişim araçlarını da toplumsal gerçekliği bir ayna gibi yansıtan araçlar olarak tahayyül etmişlerdir. Bu ayna metaforu gerek liberaller gerekse ortodoks marksistler tarafından uzun zaman kabul görmüştür. Ayna, liberal kuramcılar için toplumsal gerçekliğin; marksistler içinse kapitalist sınıf çıkarlarının yansıtıcısıdır. Oysa dil anlamı bir kişiden diğerine bir cam şeffaflığıyla aktarmaz. Kitle iletişim araçları da keza, olayları olduğu gibi nakletmez, yeniden kurar. Dil doğal ve nesnel olmadığından, haberde mutlak bir nesnellik ve tarafsızlığın sağlanması da mümkün değildir (İnal, 1995: 114).

İKİNCİ BÖLÜM

SOL BASINDA ÜLKÜCÜLER

2.1. Araştırma

Çalışma kapsamında bir toplumsal ve siyasal grup olan ülkücülerin sol düşünceye haiz yazılı basındaki temsili, bu temsilin nasıl inşa edildiği; ülkücülere yönelik var olan imaj, kalıpyargı ve önyargıların nasıl ve hangi biçimlerde yeniden üretildiği, kalıpyargı ve önyargıların tahkim ettiği ötekileştirici ve gayrimeşrulaştırıcı söylemin nasıl kurulduğu araştırılmıştır.

Sol basını temsilen Birgün, Evrensel ve Cumhuriyet gazeteleri incelenmiştir. Birgün gazetesinin ilgili tarihteki Yazı İşleri Müdürü Barış İnce, kendisi ile yapılan bir röportajda⁵, Birgün gazetesinin sermayesiz ve patronsuz bir gazete olduğunu, gazetenin varlığını sürdürmesine yardım eden insanların Türkiye'nin devrimci demokratik geleneğinden gelen insanlar olduğunu belirtmektedir. İnce, bu doğrultuda Birgün gazetesinin solun tarihsel geçmişi ile sarıh bir rabitasının olduğunu ve solun mirasını sahiplendiğini ifade etmektedir. Evrensel gazetesi, 7 Haziran 2011 tarihinde -26. Kuruluş yıl dönümüne binaen- Evrensel gazetesi kurumsal kimliği ile yayınladığı yazıda⁶ Evrensel'in işçi sınıfının ve Kürtlerin sesi olduğunu, amaçlarının sömürsüz ve baskısız bir sosyalist dünya kurmak olduğunu ifade etmektedir. Cumhuriyet gazetesi ise, gerek görece yüksek tirajıyla (sol gazeteler içerisinde) gerekse milliyetçi ve sol düşünce arasında hâsıl olan biz ve onlar ayrımının tarihsel hafızasına sahip olması dolayısıyla incelenmeye değer görülmüştür. Emre Kaya'ya göre, 1960'lı yılların sol rüzgârı aynı dönemde gazeteye hâkim olmaya başlamış, 1970'li yıllarda gazeteye dâhil edilen kadrolarla beraber Cumhuriyet, iyiden iyiye sol kimliğe bürünmüştür (2010: 81). Günümüzde de alternatif-muhafazatçı söylemin üretildiği gazetede, yazar kadrosunca sol düşünceye ilişkin değer ve pratikler sıkça işlenmektedir.

2.1.1. Araştırmanın Problemi

Liberal-özgürlükçü, çoğulcu toplum yapısının muhafazası (ya da tesisi) adına tüm toplumsal grupların farklılıkları ile beraber müstakil ve makbul kimlikler olarak kabul edilmesi, bu grupların üyelerinin bireyselliklerinin reddedilmeyip; kendi biriciklikleri içinde değerlendirilmesi demokratik toplumsal düzenin mevcudiyetinin azami ölçülerde

⁵ <http://www.gazeteciler.com/haber/birgn-patronsuz-ama-sahipsiz-deil/236732> (erişim tarihi: 08.01.2018).

⁶ <https://www.evrensel.net/haber/7523/evrensel-olmak-7-haziran-95ten-beri> (erişim tarihi: 07.01.2018).

sürdürülebilmesi için politik bir zarurettir. Dolayısıyla öteki olarak addedilen kişi ve gruplara yönelik dışlayıcı, ötekileştirici ve gayrimeşrulaştırıcı söylem ve pratikler özgürlükçü toplum idealini zayıflatan başlıca amillerden biridir.

Kimlik inşasında medyanın rolü son derecede ehemmiyet arz etmektedir. Medya iç grup olarak telakki ettiği grup ya da grupların imajlarını söylemsel düzeyde inşa ederken, aynı zamanda öteki temsilini de kurgulamaktadır. Olumsuz hasletlerle donatılan ötekinin kabul edilemezliği karşısında iç grup makbul topluluk olarak konumlandırılmaktadır. Bu noktadan hareketle ötekine yönelik dışlayıcı söylemin yoğunluğu ve şiddeti demokratik çoğulcu toplum düzeninin bekâsı adına üzerinde titizlikle durulması gereken bir konudur.

Bu araştırmanın problemi çalışmanın örnekleme dâhil edilen sol gazetelerdeki Türk milliyetçisi-ülkücü temsilinin ve Türk milliyetçiliği düşüncesinin ötekileştirici-gayri meşrulaştırıcı söylem içerisindeki inşaya dayalı hüviyetinin tetkik edilmesidir.

2.1.2. Araştırmanın Amacı

Bu araştırmanın amacı, sol basındaki ülkücü kimliğinin ne tür söylem, tanım ve pratiklerle inşa edildiğinin incelenmesine dayanmaktadır. Solun tarihsel-ideolojik ötekisi olan Türk milliyetçiliği düşüncesinin ve onun temsilcisi olan Türk milliyetçilerinin temsilinin haber metinlerinde nasıl ve hangi biçimlerde üretildiğini ve pekiştirildiğini ifşa etmek, sol basında biz ve onlar dikotomisinin ne tür durum tanımlamalarına ve etiketlere dayandırıldığını ortaya çıkarmak bu çalışmanın temel maksatları arasındadır.

2.1.3. Araştırmanın Önemi

Yazılı basındaki öteki vakıasını inceleyen tezlere göz atıldığında; bu tezlerin kahir ekseriyetinin, ana damar siyaset üreten yaygın medyalarda inşa edilen ötekileri konu edindikleri müşahade edilmektedir. Merkez çevre formülü çerçevesinde değerlendirildiğinde; yazılan tezlerin ötekileri çoğunlukla kadınlar, Kürtler, Ermeniler, trans bireyler, Romanlar, ulusal ötekiler (Yunanlar gibi), K.K.T.C’de yaşayan Türkiye Türkleri, varoşlar gibi çevreyi oluşturan, egemen söylemle mesafeli gruplardır.

Münhasıran, alternatif söylem üreten muhalif medyalardaki dışlayıcı söylem üzerine çalışılmış bir tez henüz mevcut değildir. Alternatif medyalardaki ötekileştirici, dışlayıcı, gayrimeşrulaştırıcı söylem ve pratikler ya gözden kaçmakta ya da bu medyalarda ötekileştirici bir dilin kullanılmayacağı varsayılmaktadır. Bu minvalde, muhalif siyaset üreten medyalardaki ötekilik çalışmamız bir ilk adım olma hususiyeti taşımaktadır.

Yazılı basındaki ötekine ilişkin yazılmış tezler içerisinde Yurdağül Bezirgân Arar’ın doktora tezi olan “Türk Basının Ötekileri” (2009) adlı çalışmasını diğerlerinden ayırmak

gerekmektedir. 1979-2005 yılları arasında seçilmiş gazetelerin haberlerindeki ötekileştirici söylemleri sosyo-politik bağlama göre değerlendiren Bezirgân Arar, 1980 öncesi Cumhuriyet gazetesinin ötekilerini zikrederken ülkücülerin de altını çizmiş ve ülkücülere yönelik ötekileştirici söylem biçimlerini seçilen örneklerle göstermiştir.

Mahmut Akgül'ün doktora çalışması olan “ Siyasal Elitizm ve Ötekileştirme Bağlamında Ana Akım Medyada Politik Figür İmgesinin Dönüşümü: Recep Tayyip Erdoğan Örneği” (2016) adlı tez, Recep Tayyip Erdoğan'ın ana akım medyadaki temsiline odaklanmaktadır. Bu çalışma da günümüzün politik bir muktedirini ötekileştirme nesnesi olarak ele almasından ötürü diğerlerinden ayrılmaktadır.

2.1.4. Araştırma Soruları

Basının tarihsel-ideolojik ötekilerin yeniden üretiminin başlıca araçlarından biri olduğu malumdur. Solun tabii bir tarihsel-ideolojik ötekisi olan Türk milliyetçilerinin, sol düşünceye haiz basın organlarının haberlerinde ne şekilde temsil edildiklerinin tespitinin amaçlandığı çalışmamızın araştırma soruları şu şekilde oluşturulmuştur:

- 1- Sol basında, ülkücülerin konulaştırıldıkları haberlerde ülkücülere yönelik önyargılı, stereotipik, ötekileştirici, dışlayıcı, gayrimeşrulaştırıcı bir dil kullanılmakta mıdır?
- 2- Sol basının haber söyleminde biz ve onlar karşıtlığı nasıl kurulmaktadır?
- 3- Sol basında ülkücülerin aktörlerden biri olduğu hadiseler konulaştırılırken hangi kaynakların durum tanımları kullanılmaktadır?
- 4- Sol basında Türk milliyetçilerine yönelik ötekileştirici ve gayrimeşrulaştırıcı söylem hangi biçimlerde tezahür etmektedir?
- 5- Çalışma içerisinde, sol basını temsilen örnekleme dâhil edilen gazetelerin biz ve onlar ayrımlarında gözle görülür farklılıklar mevcut mudur? Bu üç gazetenin söyleminde ülkücülerin temsilde bir fark var mı? Eğer varsa bu fark nasıl açıklanabilir?

2.1.5. Araştırmanın Ana Olayları

Çalışma 2015 yılını kapsamaktadır. 2015 yılı, birçok önemli hadiseyi ihtiva etmesi bakımından dikkate değer bir yıldır. Yılın ilk yedi ayında Türkiye halen, çözüm sürecini⁷ içerisinde; son beş ayında ise çözüm süreci noktalanarak Güneydoğu Anadolu'da güvenlik güçleri ile terör örgütü arasındaki çatışmalar tekrar başlamıştır. Bu çatışmaların akisleri

⁷ Ak Parti iktidarının kimi kesimlerce Kürt sorunu kimi kesimlerce ise terör sorunu olarak adlandırılan sosyo-politik sorunu çözmek adına başlattığı sürecin adıdır.

ülkenin diğer bölgelerinde sonuçları büyük hadiseler olarak tecelli etmiştir. Terörü tel'in mitingleri ve bu mitinglerde yaşananlar ülke gündemini ziyadesiyle meşgul etmiştir.

Şubat ayı içerisinde vuku bulan Fırat Yılmaz Çakıroğlu cinayeti 2015 yılının bir diğer mühim hadisesidir. Bu tarihten sonra gerek cinayetin işlendiği Ege Üniversitesi'nde gerekse diğer üniversitelerde meydana gelen şiddet olayları çoğu zaman söz konusu cinayetle ilişkilendirilmiştir.

Aynı yılın temmuz ayında Doğu Türkistan'a destek, Çin'i tel'in mitingleri ülke gündemini bir süre meşgul etmiş bir başka önemli hadisedir. Bu mitinglerde cereyan eden olaylar kamuoyunda farklı biçimlerde tartışılmıştır. Çalışma kapsamında incelenen sol gazetelerde söz konusu mitinglere yönelik tutum alaycılıktan iç savaş tehdidine kadar geniş bir yelpazede yankı bulmaktadır.

2015 yılı içerisinde Türkiye iki genel seçim geçirmiştir. İlki 7 Haziran Genel Seçimleri, ikincisi 1 Kasım Genel Seçimleri'dir. 7 Haziran Genel Seçimleri çözüm süreci devam ederken yapılırken, 1 Kasım Genel Seçimleri çatışmaların yeniden başlamasından sonra gerçekleştirilmiştir.

Bu çalışmanın ele aldığı olaylardan biri de Aziz Sancar'ın Nobel Fizik Ödülü'ne layık görülmesi ve akabinde Türkiye'de cereyan eden tartışmalardır. Aziz Sancar'ın kültürel ve politik kimliği kimi toplumsal cenahlar tarafından şiddetli bir şekilde tenkit edilmiştir. Bu noktada bu rahatsızlığın yazılı basına tezahürü de şiddetli olmuştur.

Çalışma kapsamında üzerinde durulan bir başka olaylar kümesi 1980 öncesi dönemin devrimci-milliyetçi çatışmalarıdır. Bu dönem, incelenen gazetelerde okuyucuya sık sık hatırlatılmaktadır. Söz konusu gazetelerde ilgili döneme referans verilerek günümüzün hadiselerine tarihsel bir arka plan oluşturulmakta, böylelikle günümüz hadiselerine bir süreklilik boyutu kazandırılmaktadır.

2.1.6. Araştırmada Kullanılan Ötekileştirme-Gayrimeşrulaştırma Kategorileri

Sol yazılı basında Türk milliyetçilerine yönelik ötekileştirme-gayrimeşrulaştırmanın varlığı, yoğunluğu, nasıl inşa edildiği Birgün gazetesinde 132, Cumhuriyet gazetesinde 187 ve Evrensel gazetesinde 40, toplamda 359 haber tetkik edilerek tespit edilmeye çalışılmıştır. Çalışma kapsamında incelenen haberlere Türk milliyetçiliği ile ilgili anahtar sözcüklerin ilgili gazetelerin internet arşivinde taratılmasıyla ulaşılmıştır. Haberlerin analizinde Bar-Tal

tarafından oluşturulan beş, Bezirgân Arar ve Bilgin tarafından oluşturulan altı, toplam on bir adet ötekileştirme-gayrimeşrulaştırma tarzı kullanılmıştır.⁸

Birinci bölümde teferruatları aktarılan ötekileştirme-gayrimeşrulaştırma tarzları şu şekildedir:

Bar-Tal'ın oluşturduğu ötekileştirme-gayrimeşrulaştırma tarzları:

1. İnsanlık Dışına Atma
2. Olumsuz Özellikler Atfetme
3. Sosyal Dışlama
4. Siyasal Etiketleme
5. Gruplar Arası Kıyaslama

Bezirgân Arar ve Bilgin tarafından oluşturulan ötekileştirme- gayrimeşrulaştırma tarzları:

6. Etik dışı ve Yasa dışı Davranışla Suçlama
7. Evrensel Değerlerden Yoksunluğu Vurgulama
8. Tehdit Kaynağı Olarak Gösterme
9. Bir Olayın Faili Olarak Suçlama
10. Düşman Görülen Bir Grupla İlişkilendirme
11. Grubu Kendi Üyesine Kötüleme

2.1.7. Söylem Analizi

Söylem tüm düşünsel üretim sürecinin dayandığı temel alandır. Söylem, insanın bilinçli tüm etkinliklerinin bileşenlerinden birini oluşturan bağlamsal, dilsel bir pratiktir (Çoban, 2015: 199). Son yıllarda, akademik ilginin üzerinde en çok mesai harcadığı alanlardan biri haline gelen söylem, ifade edildiği gibi bir dil ve dil pratiğidir. Ancak söylem kavramı yalnızca dile ya da dil bilime ait meselelere karşılık gelmekle kalmaz; hayatın sosyal, kültürel, ekonomik ve siyasi alanlarıyla da rabita kurar. Kavram, sözlü konuşma, yazılı (kitap, makale vb.) ve sözsüz (mimari yapılar gibi) metinlere tekabül edecek şekilde kullanılır. Söz konusu dil pratiği; ideoloji, bilgi, diyalog, anlatım, beyan tarzı, müzakere, güç ve gücün mübadele süreçlerini ihtiva etmektedir (Sözen, 1999: 19-20).

⁸ Bar-Tal'ın ve Bezirgân Arar ve Bilgin'in oluşturdukları ötekileştirme kategorileri bir bütün halinde Bezirgân Arar ve Bilgin'in Türk yazılı basınının dört farklı yönelimli gazetesindeki haber başlıklarını inceledikleri "Gazete Haber Başlıklarında Öteki'nin İnşası"adlı çalışmasından iktibas edilmiştir (Bezirgân Arar ve Bilgin, 2009).

Toplumsal pratik, söylemsel pratik (metin üretimi, dağıtımı ve tüketimi) ve metin ve özgün söylemin çözümlenmesinin bir bileşeni olarak değerlendirilebilecek söylem (Fairclough, 2015a: 125), toplumsal pratiklerde kendisini kabaca üç yolla göstermektedir. İlki, toplumsal etkinliktir. Bir işin parçası olmaktan bir ülkenin yönetiminde görev almaya dek geniş bir toplumsal etkinlik yelpazesinin içinde olma halini karşılamaktadır. İkincisi söylemin kendisini temsillerde görünür kılmasıdır. Tüm pratiklerde toplumsal aktörler, pratik içindeki etkinlikler bağlamında yalnızca kendi pratiklerinin bir temsili değil, aynı zamanda diğer pratiklerin temsillerinin de bir ürünüdür. Bir başka deyişle bu aktörler diğer pratikleri kendi pratiklerine dâhil ederek, diğer pratikleri yeniden bağlamlaştırırlar. Temsil, bireyin kendisini inşa etmesinin yanında pratikleri de yapılandırır. Yani temsiller toplumsal süreç ve pratiklere sirayet ederek onları biçimlendirir. Üçüncüsü, söylemin kimliklerin hâsıl oluşundaki mühim rolüdür. Söylemi, kimlik oluşumundaki rolüne binaen, bir var olma biçimi olarak ifade edebiliriz (Fairclough, 2015b: 138).

Söylemler, toplumsal yaşamın farklı temsilleridir aslında. Toplumsal yaşam içerisinde var olan toplumsal birimler yaşamı değişik şekillerde ve değişik söylemlerde görüp, buna uygun şekilde temsiller oluştururlar. Her toplumsal grup ve kurum (yoksul kesimler, siyaset kurumu vb. gibi) toplumsal pratiklerinde kendi konumlarına uygun düşecek biçimde farklı söylemler üzerinden temsil edilir. Bu noktada, söylemlerin grupların var olma biçimlerinin bir parçası olduğu ifade edilebilir (Fairclough, 2015b: 138-139).

Söylemler ile var oluş biçimleri ve kimlik mefhumu arasında sıkı bir rabıta vardır. Pek çok ekonomik ve toplumsal formasyon öznenin değişimine ve biçimlendirilmesine dayanmaktadır. Öznenin değişimi, yeni söylemlerin zerk edilmesi bağlamında düşünülebilir. Telkin edilen bu yeni söylemler kişilerin kendi söylemlerinden kopmalarına, kendilerini bu yeni söylemlerde konumlandırmalarına, bu yeni söylemler bağlamında düşünüp, konuşup, hareket etmelerine sebep olmaktadır. Yeni söylemler toplumsallaştırılırken retoriğe dayalı bir durum da söz konusudur. İnsanlar yeni söylemleri öğrenebilir ve bunları kendi maksatları için kullanabilirler, aynı zamanda yarı bilinçli olarak bunlardan uzak durabilirler. Söylemin diyalektik gizemlerinden bir tanesi insanların bilinçsiz olarak bir söylem içerisinde konumlandırılabilmesidir. Çünkü söylemsel telkinin aynı zamanda kendi maddi veçheleri vardır. Söylemler diyalektik olarak yalnızca usluplara, dil kullanım yöntemlerine telkin edilmemekte, aynı zamanda tavırlarda, jestlerde, bedeni hareketlerde maddileşmektedir (Fairclough, 2015b: 141).

Belirtildiği üzere söylem bir dil pratiğidir. Dil ise bir iletişim aracı olmasının yanında aynı zamanda bir anlamlandırma pratiğidir. Dil, toplumsal olanın, dış dünyanın -içerisinde

kendisini var edebilmek için- anlamının dönüştürebilmesinin bir aracı olarak etkinlik göstermektedir. Dış dünyanın anlaşılabilirliği için, bu dünyadaki nesnelerin anlamlandırılabilir kavramlara dönüştürülmesi ve dilsel alana yerleşmesi icap etmektedir. Zira dış dünya dil olmadan insan için anlaşılabilir bir yer değildir (Çoban, 2015: 202). Anlam üretmenin bazı biçimleri ise kimi özgün durumlarda baskın ya da anaakımsalken, kimi zaman muhalif ya da alternatiftir. Örneğin doktor-hasta ilişkisi hem egemen bir okuma riyasetinde, hem de egemen olana muhalif bir tarzda yönetilebilir. Anaakım usulde doktor otoritesinin devamı esas alınırken, daha alternatif bir tarz olarak doktor-hasta ilişkisinde doktorların kendi otoritelerini gizledikleri bir ilişki biçimi tesis edilebilir (Fairclough, 2015b: 139). Örneğin, doktor hasta görüşmesinin yönlendirilmesi egemenlerin yöntemleri ile yapılabilir; ancak egemen yöntem muhalif olarak az ya da çok uyarlanabilecek ya da geliştirilebilecek daha değişik yöntemler de vardır. Egemen yöntem belki de halen doktorlar ve hastalar arasında toplumsal uzaklığı ve etkileşimin sürdürüldüğü yöntem üzerindeki doktor otoritesini devam ettirir; ancak daha demokratik olan başka yöntemler de vardır, bu yöntemlerde doktorlar kendi otoritelerini gizlerler (Fairclough, 2015b: 139).

Söylemlerde kullanılan sözcüklerin anlamları sabit ve değişmez değildir. Sözcüklerin anlamları neyi, nerede açıkladıklarına göre değişiklik göstermektedir. Aynı kelime farklı hal ve süreçlerde zıt iki içeriği işaret edebilir. Sermayedar ile işçinin, doktor ve hastaların söylemleri çelişebilir. Ancak ne çalışanların ne de yönetimin söylemi işletmenin; ne hastaların ne de doktorların söylemi hastanenin söylemini tayin edemez. Tekcil birimlerde söyleme ilişkin dilsel pratik tek başına var olamaz, tek başına hâsıl olamaz. Söylemler diğer söylemlerle ilişki halinde ve diğer söylemlerle birlikte yeniden üretilerek var olurlar (Sözen, 1999: 24-25). Söylemler müstakil bir biçimde var olmaz; bir bağlam içerisinde hâsıl olup gelişirler ve bu süreçte diğer söylem ve bağlamlarla ilişkiye girerler. Bu noktada bağlam, söylemlerin izole edilmiş yapılar olmadığını ifşa etme noktasında mühim bir rol oynamaktadır (Sözen, 1999: 27-28).

Söylem maddi yapılar tarafından biçimlendirilen bir bağlamsal ve dilsel pratiktir. Ancak aynı söylemler kümesi mevzubahis maddi yapıların biçimlendirilmesine, yeniden üretilmesine ve dönüşümüne katkıda bulunur. Bu yapılar direkt olarak söylemsel/ideolojik bir doğaya sahiptir; ancak dolaylı bir biçim arz ederler. Tıpkı politik ve ekonomik yapılar, pazardaki ilişkiler, cinsiyet ilişkileri, eğitim ya da sivil toplum kuruluşlarındaki ilişkiler gibi. Söylem, bu ek söylemsel yapılar ile olan ilişkisinde yalnızca temsili değildir, aynı zamanda bir bileşendir ve ideolojik maddi etkilere sahiptir. Söylem, toplumsal dünyayı biçimlendiren ilişkilerin, özne ve nesnelerin yaratılmasına ve yeniden üretilmesine katkıda bulunur. Tıpkı

ebeveyn ve çocuk ilişkilerinde olduğu gibi, “anne”, “baba” ve “çocuk” konumlarının belirlenimi ve toplumsal bir birim olarak bireylerin bu konumlara yerleştirilmesi söylemin ideolojik süreci tarafından şekillendirilir (Fairclough, 2015a: 124).

Söylem mefhumu kapsamında dil ve ideoloji olguları üzerine bir şerh düşmek lüzumludur. İdeolojik sistem ve dil birbirleriyle etkileşim halinde olan ve döngüsel bir biçimde birbirinin üretimine katkı veren kavramlardır. Zira ideolojik sistemin anlam dünyası dil vasıtasıyla kurulmaktadır. İdeolojinin oluşumunda oldukça mühim bir rol oynayan söylem, toplumsal iktidar tarafından yeniden üretilmektedir. Dolayısıyla muhtelif toplumsal anlatıların (haber gibi) söylemleri üzerinden yapılacak bir çözümleme, toplumsal düzenin dinamiklerin anlaşılmasına olanak sağlamaktadır (Karaduman, 2017: 31). Bu noktada, ideolojinin toplumsal gerçekliğin inşasında oynadığı rol ön plana çıkmaktadır. İdeoloji bireyin içerisinde yaşadığı dünyanın sembolik ve anlamsal iletişim ve etkileşim süreçlerinin içerisinde gömülü vaziyettedir. İdeoloji mefhumunun anlam üretimindeki rolünün tespiti toplumsal düzen içerisindeki güç ilişkilerinin anlaşılması adına önemli bir safhayı teşkil etmektedir. Bundan dolayı ideoloji kavramı, söylem analizlerinin mihrak kavramlarından biri haline gelirken; söylem, ideoloji ve iktidar arasındaki ilişki birçok çalışmaya konu olmaktadır (Karaduman, 2017: 34).

İdeoloji kavramı zamanla yerini ideolojinin gündelik hayatta ve dilsel pratikler yoluyla çözümlenmesine olanak tanıyan söylem kavramına bırakmış, kuramsal çalışmaların odağına da ideolojik öznelere oluşum süreçlerinin çözümlenmesi yerleşmiştir. Bu dönemden sonra, dil bir iletişim aracı olmaktan ziyade, toplumsal yaşamın biçimlendiricisi olarak ele alınmaya, konuşma ise edimsel bir pratik olarak dilin olanakları esnekliğinde tanımlanmaya başlamıştır. Dolayısıyla bu tartışmaların odağına “söylem” kavramı oturmuştur. İdeolojinin dil, özne, anlam ve söylemle ilişkili maddi bir pratik olarak kavramsallaştırılması, tartışmaların odak noktasıdır ve somut çözümlemelerde kuramsal zemin sağlamaktadır (Karaduman, 2017: 35).

Dili bir eylem, iletişim formu ve toplumsal pratik olarak gören söylem analizi; bir sosyolinguistik çalışma, bir metin analizi, toplumsal analiz ve aynı zamanda tüm bu analiz türlerini ihtiva eden eleştirel bir analiz çeşididir. Söylem analizi, bilginin, toplumsal ilişkilerin, kimliklerin ve anlamların oluşması ve bunların mübadele şekillerini ortaya çıkarmada oldukça etkili bir biçimdir. Bu analizin amacı, dilsel pratikleri tetkik etmek suretiyle güç ilişkilerini/iktidar yapılarını, onları değişim ve dönüşüm süreçlerini açığa çıkarmaktır (Sözen, 1999: 82). Bir başka ifadeyle söylem analizi, güce ya da bilgiye dayalı, politik ve ideolojik ilişkilere yönelip, bu ilişkilerin belli bir söylem etrafında nasıl değişime ve

dönüşüme uğradığını göstermektedir. Söylem analizi farklılıkları keşfederek, bir söylem içerisinde değişen ya da dönüşüme uğrayan bilgi yapılarını incelemektedir (Sözen, 1999: 85).

Kim nasıl konuşuyor? Kim nasıl dinliyor ya da susuyor? Kim nasıl yazıyor veya nasıl okuyor? Bu sorularla başlayan söylem analizi, varsayımlardan değil, belirsizliklerden yola çıkar. Diğer analiz türlerinden ayrı olarak ayrıntılarla uğraşan söylen analizini, üç ayrı boyutta tanımlamak mümkündür. Bunlardan birincisinde, analiz dil kullanımı ile meşgul olur; dil kullanımı, dilsel bir davranıştır; bu sebeple, dil bir eylem ve etkileşim biçimidir. İkincisinde, söylem analizi dilin, açıklama, anlama ve anlamlandırmaya ilişkin fonksiyonlarıyla ilgilenir. Üçüncüsünde ise, analiz pragmatiktir; yani, bu düzeyde “dili kullanan insanların dil ile ne yaptıkları” sorusuna cevaben, bir söylemdeki linguistik özellikler onların ne yaptıklarını anlamak amacıyla incelenir (Sözen, 1999: 86).

Söylem analizi muhtelif anlatı türleri üzerinde uygulanan, bilgi, iktidar, ideoloji, güç ilişkilerini ortaya çıkaran bir çözümleme biçimidir. Söylem konusundaki en mühim hususlardan biri dilin müstakil olarak bir anlam içermediği, anlamların toplumsal ve kurumsal pratiklerin somut formlarında teşhis edilebileceğidir (Sözen, 1999: 92). Yani söylem analizi metinleri bağlamdan kopararak ele alan bir analiz biçimi değildir. Bu yönüyle içerik çözümlemelerinden ve yapısalcı metin analizlerinden farklıdır. Bağlama ilişkin bir analiz olan söylem analizi, var olan güç ilişkilerinin söylem içerisinde nasıl kurulduğunu açıklamaya çalışır. Bir başka ifadeyle söylem analizin çıkış noktası medya metinleri değil, toplumsal yapıdır (İnal, 1996: 96).

Van Dijk’a göre, söylem çok karmaşık bir dil meselesi olduğundan ve dolayısıyla da ideolojik yapılar pek çok farklı şekillerde ifade edilebildiğinden, daha pratik bir buldurucuya, ideolojiyi metin ve konuşmada bulmayı sağlayan bir yönteme sahip olmak yararlı olacaktır. Böyle bir buldurucuyu oluşturmak için ideolojilerin tabiatında bulunan grup mefhumu, grup mensubiyeti ve aidiyeti, grup hedefleri, gruplar arası ilişkiler gibi olgular paralelinde grup kimliği-benlik kategorilerinin oluşum biçimlerine bakmakta yarar vardır. Benliğe ilişkin kategoriler aşağıdaki soruların yanıtlarının ortaya çıkardığı bir bilgi türüne yaslanır (2015: 52). Bu sorular (Van Dijk, 2015: 52):

- Üyelik: Biz kimiz? Kimler bizden? Kimler kabul edilebilir?
- Etkinlikler: Ne yapıyor ya da planlıyoruz? Bizden ne bekleniyor?
- Amaçlar: Bunu niçin yapıyoruz? Ne elde etmek istiyoruz?
- Kurallar: Yaptığımız şeyde neler iyi, neler kötü, neye izin veriliyor, neye verilmiyor?
- İlişkiler: Düşmanlarımız ya da dostlarımız kimler? Toplumdaki durumumuz nedir?
- Kaynaklar: Başkalarının sahip olmadığı nelere sahibiz? Başkalarının sahip olduğu nelere sahip değiliz?

Bu soruların çoğu biz ve onlar karşıtlığı ile ilgilidir. Gerçekten de, ideolojiler insanları ve toplumu tipik şekilde kutuplaşmış terimlerle örgütler (Van Dijk: 2015: 52). Buradan hareketle ideolojik söylemin genel stratejisini dört ilke etrafında formüle edebiliriz (Van Dijk, 2015: 53):

- Bizim hakkımızda olumlu şeyleri vurgula
- Onlar hakkında olumsuz şeyleri vurgula
- Bizim hakkımızda olumsuz şeyleri vurgulama
- Onlar hakkında olumlu şeyleri vurgulama

Van Dijk'a göre eleştirel söylem çözümlemesi yapmanın tek ve standart bir biçimi yoktur (1998: 61). Ancak Van Dijk, metinlerin ideolojik analizi için belli başlı noktalara dikkat edilmesi gerektiğinin altını çizer. Bunlar:

- Söylemin bağlamını incelemek
- Hangi grupların, güç ilişkilerinin ve çatışmaların bulunduğunu analiz etmek
- Biz ve onlar hakkındaki menfi ve müspet görüşleri tespit etmek
- Önvaryayımları ve imaları açığa çıkarmak
- Kutuplaşmış grup kanaatlerinin altını çizen tüm biçimsel yapıları tetkik etmek (1998: 61).

Gruplar arasında cereyan eden çatışmanın tarihsel, politik ve toplumsal arka planı, söz konusu çatışmanın tarafları, çatışmanın amilleri, konum ve argümanları az da olsa bilinmeden ciddi bir ideolojik analiz yapmak mümkün değildir. Söylem çözümlemesinde en önemli noktalardan biri bağlamdır. Yazarın ideolojik pozisyonunu anlamak için iletişimsel bağlamın tanımlanması gerekir. Bu doğrultuda, yazarın grup üyeliği ya da grup üyelikleri, iletişimsel etkinliğin amaçları, türü, hedef kitlesi, zamanı ve mekânı ve mecrası önemli noktalardır. Bağlamsal vesilelerle veya söylemin işlevleriyle, ihtilafların ideolojik işlevleri dile getirilebilir. Örneğin editoryal bir yazı, spesifik gruplara (çoğu zaman elitlere) bir eleştiri ya da tavsiye olarak işlev görebilir. Bundan dolayı bağlam bir yandan medya ve medya yazarları ile öte yandan diğer gruplarla olan güç ilişkilerini ihtiva eder. Bağlam ayrıca söylem pratiğinin ideolojik boyutunu tanımlar. İdeolojiler, grupların kendileri ve ilişkili oldukları diğer gruplar hakkında toplumsal olarak müştereken paylaştıkları temsillerin basit aksiyomlarıdır. Bunlar mensubiyet şartları, eylemler, amaçlar, değerler ve diğer önemli grup kaynaklarıdır (Van Dijk, 1998: 62). Bu noktada Van Dijk, araştırmacının, metin içerisinde yazarın ait olduğu grubun kimliğini tanımlayan temel kategorilere işaret eden tanımlamalara dikkat etmesi gerektiğini salık verir. Çünkü birçok ideoloji toplumsal ihtilafları, egemenlik ve eşitsizlik ilişkilerini sürdürür ve yeniden üretir. Gruplar arasındaki ihtilaflar maddi ya da sembolik kaynaklara

erişim çabalarını içerebilir ve bu noktada ilişki karakteristik olarak kutuplaştırıcı bir tarzda yani biz ve onlar dikotomosi ile örgütlenir. Kutuplaştırma birçok ideolojinin ana esaslarından biridir. Yani, bu durum kendinin olumlu diğerinin olumsuz sunumu şeklinde özetlenebilir. (1998: 62-63). İdeolojiler değerleri ihtiva ettiğinden dolayı, tipik olarak değerlendirici inanç ve görüşler olarak ortaya çıkarlar. Dolayısıyla araştırmacının metindeki tüm biz onlar kutuplaşmasını içeren fikir ve görüşleri tespit etmesi elzemdir. İdeolojik görüşler her zaman çok açık bir şekilde ifade edilmez. Bunlar ekseriyetle imalarla, varsayımlarla, zımni ifadelerle, redde dayalı ya da kanıksanmış tutumlarla ifade edilirler. Bundan dolayı metnin içinde gömülü olan imaların, dolayıcılık ve red halinin çeşitli biçimlerini açığa çıkarmak için metnin semantik yapısının sistematik bir biçimde analiz edilmesi elzemdir. Zira zahiren gayri-ideolojik, yorum ve değerlendirme dışı (yani yalnızca haberi aktaran) olarak değerlendirilen gerçeğe ait betimlemeler bizim hakkımızda pozitif, onlar hakkında negatif yorum ve kanaatleri ima edebilmektedir (Van Dijk, 1998: 62-63). Yine söylemi oluşturan cümle biçimleri bu örtük ideolojinin bir parçası olabilir. Benzer şekilde, söylemin konu ya da temalar açısından genel tutarlılığı, hangi bilginin (ve hangi ideolojik görüşlerin) az çok önemli olarak kabul edildiğini gösterir ve bu surette altta yatan ideolojik zihinsel modellerin, tutumların ve ideolojilerin yapılar üzerindeki tezahürü müşahade edilebilir. Dolaylı olarak, bir söylemin çeşitli biçimleri, ideolojik konumların ifadesine veya sinyalizasyonuna dâhil olabilir. Yapısal özellikler biz ve onlar hakkındaki bilgi ve kanaatleri vurgulayabilir veya vurgulamayabilir. Söz konusu biçimsel yapılara örnek olarak; konuşma esnasındaki ses yapıları (tonlama, ses düzeyi, şive, alkış, kahkaha), ya da basılı metinlerdeki grafik yapıları (başlıklar, köşe yazıları, harf tipleri, fotoğraf vb.); söylemin genel şeması, sözcük seçimleri, biz ve onların tanımlanma çeşitliliği, cümlelerin söz dizimsel yapıları gösterilebilir (Van Dijk, 1998: 62-63).

2.2. Sol Basında Ülkücülerin Ötekileştirilmesine-Gayrimeşrulaştırılmasına Ait Bulgular

Tüm toplumsal temsil ve kimlikler biz ve onlar ayrımı üzerinde inşa edilmektedir. Biz ve onların ne şekilde tanımlandığı gruplar arası ilişkilerin seyrini ve yoğunluğunu belirleyen son derece kuvvetli bir bilişsel kategoridir. Birgün, Cumhuriyet ve Evrensel gazetelerinde iç grubun biz olarak, dış grubun onlar olarak nasıl kurulduğunu şu şekilde tasnif edebiliriz;

Tablo 2.1 Sol Yazılı Basında Biz (sol gruplar) ve Onların (ülkücüler) Tanımlanma Biçimleri

<u>BİZ</u>	<u>ONLAR</u>
Öğrenciler	Faşistler, ırkçılar
Saldırıya Uğrayan	Saldırgan

Haklı	Haksız
Direnen ve kazanan	Saldıran ve kaçan (kaybeden)
Yurttaş	Katil
Halk	Polis destekli muhasaracılar
Öğrenci	Ülkücü grup
Yurtsever Öğrenciler	Ülkücü grup
Devrimci Demokrat ve yurtsever öğrenciler	İrkçı sloganlar atan ülkücü grup
İlerici demokrat öğrenciler	İlerici demokrat öğrencilere sataşan ülkücüler
Vatandaş	Ülkücü grup
Devrimci demokrat yurtsever öğrenciler	Saldırgan ülkücüler
Öğrenci	Saldırgan
Olayı öğrenip gelen Kürt öğrencinin arkadaşları	Çoğunun öğrenci olmadığı söylenen kalabalık
Devrimci demokrat Kürt öğrenciler	Ülkücü grup
Yurttaşlar	Ülkücü grup
Adalet, eşitlik, bağımsız bir Türkiye isteyen özgürlükçü gençlik hareketleri	Paramiliter maşalar
Direnen, kazanan	Saldıran, kaçan
Cumhuriyetçi ve Atatürkçü	Cumhuriyet ver Atatürk aleyhtarı
Uzun saçlı, pos bıyıklı, gözlüklü	Hilal bıyıklı
Yalnız, mazlum ama direnen	Zalim, vahşi, devlete güvenerek horozlanan, korkak

Sol basında ülkücülerin-Türk milliyetçilerinin konu edinildiği haber, yorum ve köşe yazılarında kullanılan önyargı, stereotip ve gayrimeşrulaştırma içeren söylem, Bar-Tal ve Bezirgân Arar ve Bilgin tarafından üretilen on bir kod vasıtasıyla incelenmiştir;

İnsanlık Dışına Atma-İnsanlıkta Alçaltma:

Bu tarz, incelenen gazetelerde biçimsel anlamda sıkça başvurulmuş bir ötekileştirme tarzı değildir. Ancak, saldırgan bir temsil içerisinde sunulan (mütemadiyen kategorik saiklerle işçiye, öğrenciye, Kürtlere, Çinlilere saldıran), “Kürt avı”, “Çinli avı” gibi adlaştırmalarla konulaştırılan ülkücülerin ilgili gazetelerde olması gereken insani düzeyde bir temsiline bulunduğu söylenemez. En azından bu gazetelerde ülkücülerin insaniyet anlamında alçaltıldığı rahatlıkla söylenilebilir. Fakat burada söz konusu tarzın tetkikinde, Bar-Tal’ın ilgili kod tanımına sadık kalınarak zikredilen olgular inceleme dışı bırakılmıştır.

Örnek Haber 1.

Başbakan Davutoğlu, 'Şimdi o bana bakmış ve beni yorgun görmüş; onun yüzüne baktığımızda bir insanlık emaresi görmek mümkün mü? Ben yorgun değilim, çalışmaya yüzümüz olsun. Bahçeli'nin yüzünde yaşam emaresi görmek mümkün mü?' dedi (Cumhuriyet, “Davutoğlu: Bahçeli’nin yüzünde

yaşam emaresi görmek mümkün mü?” başlıklı haber -Ahmet Davutoğlu’nun konuşmasından aktarma-29.08.2015).

Her haber metni bir özet ve ana olay kategorisine sahiptir. Yine her haber bir başlık ve girizgâhtan oluşan özet kategorisiyle başlar. İsmi ile müsemma özet kategorisi haber metnini özetler. Yani haberin en önemli enformasyonuna vurgu yapar (Van Dijk, 1991: 118). Yukarıdaki haberde dönemin Başbakanı Ahmet Davutoğlu’nun Devlet Bahçeli hakkındaki ötekileştirici ifadeleri editöryal bir tercihle haberin şematik yapısı içerisinde üst sıralara taşınmıştır (Haber fotoğrafının hemen altına).

Örnek Haber 2.

İkinci sipariş: Koalisyon kapısını kapatan MHP’de neler oluyor acep? Ankara’nın zengin kültür ve sanat yaşamından haberler aktarmak isterken zalim yöneticileri tarafından MHP’nin bıyıklılar ormanına sürgün edilen genç haberci Selda Güneysu’nun sırtına mı yıkılır, takviye mi verilir bilemem... ?(Cumhuriyet, Aydın Engin, “Bir Cumhuriyet okurunun siparişleri” başlıklı yazısı, 19.07.2015)

Aydın Engin bir Cumhuriyet gazetesi muhabirinin haber görevlendirme süreciyle ilgili açtığı bahiste karikatürize edici bir dil kullanarak, ülkücüleri “bıyıklılar ormanı” metaforuna başvurarak tanımlamaktadır. Orman mefhumu ile bir insan grubu söylem düzeyinde eklemlendirilerek “ormanda yaşayan kıllı canlılar” tahayyülü üretilmektedir (hangi canlı olabileceği okurun muhayyilesine bırakılmıştır). Yine, söz konusu bıyıklılar ormanı isimleştirmesiyle birlikte ülkücüler, Ankara’nın zengin kültür ve sanat yaşamı ve bu yaşamı deneyimleyenler ile kontrast haline sokulmuştur. Bu vesileyle ülkücülerin toplumsal kabul görme düzeyleri alçaltılmaktadır.

Sosyal Dışlama:

Sosyal dışlama vasıtasıyla Türk milliyetçilerine yönelik inşa edilen ötekileştirici söylemin en yoğun tespit edildiği gazete Evrenseldir. Evrenseli Birgün gazetesi takip etmektedir. Cumhuriyet gazetesi bu tarzın en az kullanıldığı gazetedir. İncelenen sol gazetelerde sosyal dışlamaya dayalı ötekileştirici biçimin en karakteristik haliyle hâsıl olduğu hadiselerden başlıcaları: Üniversitelerde yaşanan öğrenci olayları ve Aziz Sancar’ın Fizik dalında Nobel Ödülü alması ve akabinde Türkiye’de yaşanan yoğun tartışmalardır. Tartışmaların mihver noktası Sancar’ın kimliği üzerinedir. Gerek Sancar’ın doğum yeri üzerinden yapılan çıkarsamalar, gerekse Sancar’ın kendisini tanımlama biçimi ve aidiyet duyduğu kimlik, tartışmayı daha girift bir hale getirmiştir. Bu süreçte ilgili gazetelerde

Sancar'ın Ülkü Ocakları ve Türk Milliyetçiliği düşüncesiyle olan sarıh rabitası dikkat çekici addedilmekte; hatta kabul edilemez telakki edilmektedir.

Örnek Haber 1: Sol gazetelerde Türk milliyetçileri sık sık üniversite olayları çerçevesinde haberleştirilmektedir. Saldırgan bir temsil içerisinde sunulan Türk milliyetçileri ekseriyetle öğrenci olarak tanımlanmamakta (dışarıdan gelen gruplar, ya da yalnızca gruplar ya da faşistler gibi etiketlerle tanımlanmaktadırlar), üniversiteler içerisinde diğer öğrencileri tehdit eden ve üniversitelerden dışlanması gereken bir cenah olarak sunulmaktadır.

Hacettepe Üniversitesi'nde arkadaşlarının satırlı saldırıya uğramasını protesto eden öğrenciler bugün de ülkücülerin saldırısına uğradı. Okula giren polisin, ellerinde satırlarla saldıran ülkücü gruba müdahale etmemesi dikkat çekti. Satır ve sopalarla yaralanan öğrenciler hastanelere kaldırıldı (Evrensel, “Hacettepe’de ülkücüler bu kez polis korumasında saldırdı” başlıklı haber, 24.12.2015).

İdeolojik söylemin iç grubu kayıran tutumu mucibince sol görüşlü gruplar öğrenci olarak tanımlanırken, ülkücü dünya görüşüne sahip gruplar bu tanımdan mahrum bırakılmışlardır. Yapılan öğrenci tanımında ise bir genelleme mevcuttur. Öğrenci kolektifleri ya da muhtelif siyasal öğrenci organizasyonları şeklinde ifade etmek yerine kâmilan tüm Hacettepe Üniversitesi öğrencilerini kapsayacak bir söylem biçimi tercih edilmektedir. Böylelikle tüm Hacettepe Üniversitesi öğrencileri ülkücü öğrencilerin karşıtı olarak işaretlenmektedir. Öğrenci olma durumundan dışlanan ülkücüler saldırgan bir temsil içerisinde diğer tüm öğrenciler için bir tehdit olarak sunulmaktadır.

Haber başlığında, ülkücü-polis işbirliğine dikkat çekilmekte; düşman görülen bir başka grubun olumsuz imajı ülkücülere transfer edilmektedir. Bu yolla, iç grubun tehdit algısı tahkim edilmektedir. Haber metninde, polisin ellerinde satırlar olan ülkücü gruba müdahale etmediği ifade edilerek başlıkta iddia edilen işbirliği, metin içerisinde tekrar üretilmiştir.

Örnek Haber 2. “Mersin Üniversitesi’nde okuyan devrimci, demokrat ve yurtsever öğrenciler, son dönemde karşılaşılan ülkücü saldırıları protesto etti”. (Evrensel, “Mersin Üniversitesi’nde ülkücü saldırılar protesto edildi” başlıklı haber, 20.04.2015).

Yukarıdaki haberde iç grup ya da ideolojik yakınlık duyulan grup devrimci, demokrat ve yurtsever öğrenciler olarak olumlu bir temsil içerisinde sunulmuştur. Ülkücü öğrenciler ise öğrenci tanımlaması içerisine dâhil edilmeyerek söylem düzeyinde öğrenci kimliğinden dışlanmaktadır. Yine ülkücü öğrencilerin temsil biçimi saldırı eyleminin failliği üzerinden kurulmaktadır.

Örnek Haber 3.

Türkiye'nin DNA'sını iyi çözmüş Nobelci. Takdir ettim doğrusu. 'Atatürk'e borçluyuz, cumhuriyet bir mucizedir' dedi önce. Ki haklıdır. Hemen memleketimin yarı aydınları atladı üstüne. Sandılar ki Amerikalı Sancar 'Ulusalıcı' olmuş. Yahu her 'Atatürk' diyene niye atlıyorsunuz, baksanıza RTE bile bugünlerde 'Atatürk' diyor dakika başı! ... (Birgün, Enver Aysever, "DNA" başlıklı yazısı, 18.12.2015).

Yazının ilk cümlesinde kullanılan "Nobelci" ifadesiyle (yazı genelinde on iki defa Nobelci ifadesi kullanılmıştır) Nobel ödülü ve Nobel ödülünü kazanan Aziz Sancar kıymetsizleştirilmeye çalışılmaktadır. Yine aynı cümlede Sancar, teveccüh görmek adına insanların duymak istediği şeyleri söyleyen oportünist bir kişilik olarak işaretlenerek "faydacı" bir temsil içerisinde inşa edilmektedir. Diğer bir cümlede ise, Aziz Sancar'dan Amerikalı olarak bahsedilmiştir (yazının tümünde sekiz defa Amerikalı ifadesi kullanılmıştır). Böylelikle Sancar kendi tanımlamalarının aksine, Türk kimliğinden dışlanmakta, kendisinin kullanmadığı bir ulusal kimlik olan Amerikalılık yazar tarafından Aziz Sancar'a dayatılmaktadır. Yine aynı Amerikalı ifadesiyle sol cenahın ideolojik belleği de kışkırtılmaktadır. Zira Amerika imgesinin sol külliyat ve söylemdeki anlamsal karşılığı emperyalizm, bir küresel tahakküm aygıtı olarak NATO, kapitalist ekonomik düzen, sömürü ilişkileri vb. olumsuz tanımlamalar ve kavramlara karşılık gelmektedir (tanımlamalar sol düşüncenin tasavvur ettiği biçimde nakledilmiştir). Örneğin Küçükömer "NATO, tekelci Amerikan kapitalizminin hem silahıdır ve hem de harcamaları ile talep yaratarak kapitalist sistemi sürdüren bir kuruluştur. Karar merkezi Amerika'dadır"(2007: 68) demektedir. Bir başka örnekte Gerger, ABD'den "ABD'nin, saldırgan, kıyıcı, bencil bir emperyalist ülke olduğu ve bu açılardan kendinden önceki sömürgeci ve emperyalist devletlerden pek de farklı olmadığı kesindir" (2004: 11) şeklinde bahsetmektedir. Hülasa, Sancar'a isnat edilen Amerikalı olma halinin sol okuyucunun tahayyülünde ne denli olumsuz ve kötücül bir karşılığı olabileceği aşîkârdır. Dolayısıyla yazarın durum tanımlama biçimi, solun ideolojik lüğatinden istifade ederek Sancar'ı sol düşüncenin en birincil ötekisinin tipik bir mensubu haline getirmektedir. "Sandılar ki Amerikalı Sancar 'Ulusalıcı olmuş" ifadesinde ise, Amerika'da yaşayan bir Türkiye Cumhuriyeti Vatandaşı olarak Sancar'ın Türk ulusalcılığı gibi politik bir düşüncüyü tercih edemeyeceği, velev ki ederse, bunun Sancar'ın faydacılığı, şark kurnazlığı olacağı ima edilmektedir. Yazıdaki biz ve onlar ayrımı ise "Atatürk ve cumhuriyet'e bağlı biz" ile " cumhuriyet ve Atatürk aleyhtarı onlar" dikotomosi üzerinden kurulmuştur. Cumhuriyet ve Atatürk aleyhtarı olanların içerisinde "Sancar gibi Amerikalılar, RTE gibi muhafazakârlar vardır". RTE kısaltması yazıda dikkat çeken bir başka ötekileştirici

söylem biçimidir. Sargın'ın Cumhuriyet Gazetesi yazarlarından Cüneyt Arcayürek'in kaleme aldığı Gezi Parkı eylemlerine ilişkin bir köşe yazısına uyguladığı söylem analizinde söz konusu RTE kullanımı da irdelenmiştir. Sargın, Arcayürek'in yazı boyunca Başbakan Recep Tayyip Erdoğan'dan (Gezi olayları sırasında Recep Tayyip Erdoğan Başbakanı) Başbakan ifadesini kullanmaksızın RTE olarak bahsetmesinin maksatlı bir seçim olduğunu belirterek, bu ifadenin Arcayürek'in Recep Tayyip Erdoğan'ı başbakan olarak tanımak istemediğinin bir göstergesi olduğunu belirtmektedir (2014: 356). Keza aynı şekilde Aysever de yazısında, Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan demek yerine RTE kısaltmasını tercih etmekte ve ardından kullandığı “bile” vurgusuyla bu tercihin alâmetifarikasını ifşa etmektedir. RTE kısaltmasının anlamsal karşılığı -yazının genel çerçevesine bakıldığında- “gericilik”, “dincilik” ve “Atatürk düşmanlığı”dır.

Örnek Haber 4.

...Kendini ne olarak hissediyorsa o önemlidir elbette ama Arap asıllı biri olarak Türk milliyetçiliğini, bu milliyetçiliğin tek sahibi olduğuna inanmış bir kurumla, Ülkü Ocakları ile de bağlantılı göstermekten çekinmiyor, örneğin. Bu ülkenin “egemen ideolojisi”ni oluşturan tüm kurumlarla “iyi ilişkiler” içinde mesela. Aralarında ne kadar kavga dövüş de olsa Genelkurmay, AKP, Ülkü Ocakları, “Atatürkçülük” kurum ya da zihniyet olarak bu ülkenin doğal ideolojisinin parçaları. Böyle olduğu içindir ki Sancar'ın bu ziyaretleri belli bir kesimi rahatsız ediyor. Nobel'i çok önemseydiğimden değil ama rahatsızlık hissedenler arasında ben de varım. ...Asıl rahatsız edici olan, benim açımdan tabii, Ülkü Ocakları ziyaretidir. Bu ziyaret elbette siyasal bir tercihin yansıması. Sancar, ülkemizin yakın tarihinde istikrarsızlığa sürüklenmesinde hatırı sayılır bir katkısı olan bu kurumu ziyaret ederek kendisi ile büyük bir kesimin arasına çizgi çekmekten kaçınan biri değil görüldüğü kadarıyla. Aziz bey böyle anlaşsın istiyor. Dolayısıyla, siyasal tercihini yansıtmış oluşu benim açımdan aldığı Nobel'i benimsememi, “hepimizin gururu” gibi görmemi engelliyor (Birgün, Mustafa K. Erdemol, “Sancar Neden Rahatsızlık Veriyor?” başlıklı yazısı, 23.12.2015).

Sözü söyleyen kişinin kendi ferdi saygınlığını korumak maksadıyla ya da kendi aidiyet grubunu olumlu göstermek saikiyle, dış grubun kimi haklarını teslim ettikten sonra kullandığı “ama” bağlacıyla esas meramını anlattığı ideolojik stratejiye, Van Dijk olumlu kendini sunma demektir (2015: 92). Erdemol, kimliğin teşekkülü için aidiyet hissine zahiri bir vurgu yaptıktan sonra, “ama” bağlacına müteakip esas meramını ifade etmektedir. Yazar, gerek yazıya konu olan hadiselerle gerekse bu hadiselerin ait olduğu bağlamla hiçbir ilgisi olmadan Aziz Sancar'ın etnik kökenini ön plana çıkarmaktadır. Erdemol, böylece hem Sancar'ı etnik kökenine binaen bir siyasi düşüncenin meselelerine ilgi duymaktan dışlamakta hem de Türk milliyetçiliği düşüncesinin etnik bir milliyetçilik olduğu zannını inşa etmektedir.

Olumsal kendini sunma stratejisine “Nobel’i çok önemsemediğimden değil ama rahatsızlık hissedenler arasında ben de varım” ifadesinde bir kez daha rastlanılmaktadır. Yazar Sancar ve Sancar özelinde ülkücülere yönelik dışlayıcı söylem geliştirirken tepkilerinin duygusal değil rasyonel olduğunu ispata çabalamaktadır. Bir başka deyişle yazar, verdiği aşırı tepkinin Sancar gibi ülkücü dünya görüşüne sahip birinin Nobel ödülü almasıyla bir alakasının olmadığını, aksine kendisinin Nobel’i hiç önemsemediğini vurgulamakta, ardından Sancar’ın rahatsızlık verdiği önermesini tekrar kurmaktadır. Yazar tepkisinin egemen ideolojiye bir direniş olduğunu ima etmektedir.

Yazının devamında Erdemol, bahsetmediği diğer saiklerle beraber ülkenin yakın tarihindeki çalkantıların sorumluluğunu ülkücülere yüklemektedir. Ülkücüleri istikrarsızlığın sebeplerinden biri olarak konumlandırmaktadır. Türkiye’nin yakın tarihinde, istikrarsızlık ifadesi altında tasnif edebileceğimiz hadiseler: 1980 Askeri Darbesi öncesi yaşanan sokak çatışmaları, bu anarşi dönemi içerisinde cereyan eden Malatya, Maraş, Çorum olayları, ardından gerçekleşen askeri darbe, 1980 sonrasında vuku bulan Sivas olayları gibi toplumsal ve siyasal akisleri çok büyük ve kuvvetli toplumsal hadiselerdir. Yazıda Ülkü Ocakları ve Ülkücüler zımnen tüm bu travmatik hadiselerin müsebbibi olarak damgalanmaktadırlar. Yazarın, Sancar’ın Ülkü Ocakları ziyaretiyle kendisi ile büyük bir kesim arasına çizgi çektiği iddiası değerlendirildiğinde ise, -yazarın diğer köşe yazıları ve Birgün Gazetesi’nin genel yayın politikası bağlamında- bu büyük kesimin içerisine solun tüm fraksiyonlarının, Kürtlerin, Alevilerin ve diğer tüm azınlık gruplarının dâhil edildiği zikredilebilir. Dolayısıyla Aziz Sancar (Aziz Sancar nezdinde tüm ülkücüler) siyasal tercihi itibarıyla ifade edilen tüm toplumsal ve siyasal grupların tehditkâr bir ötekisi haline getirilmektedir. Yine “...Aziz bey böyle anlaşılсын istiyor. Dolayısıyla, siyasal tercihini yansıtmış oluşu benim açımdan aldığı Nobel’i benimsememi, hepimizin gururu gibi görmemi engelliyor” ifadesiyle, Sancar tekrardan siyasal yakınlıklarından dolayı ötekileştirilmekte; Türk Milliyetçiliğine yönelik kategorik bir reddiye mucibince ferden dışlanmaktadır. Bu minvalde eğer bir fert, yalnızca duygusal ya da organik-maddi ilişkisi olduğu bir siyasal grup sebebiyle dışlanıyorsa, burada pek aleni bir şekilde ilgili siyasal gruba karşı bir gayrimeşrulaştırma söz konusudur.

Örnek Haber 5. Erdemol’un aynı yazısının son paragrafı şu şekildedir:

Bir Ülkü Ocakları mensubu dolayısıyla da ‘Her şey Türk için, Türk’e göre, Türk tarafından’ şiarlı bir zihniyetin taraftarı olarak Nobel ödülünü eline aldığı anda, o muhteşem buluşunun sonuçlarını elbette insanlığın yararına sunarken, ‘her şey Türk için’ diye düşünmüş müdür Sancar? Düşündüyse Nobel’i almakla pek ayıp etmiştir, düşünmüyorsa Ülkü Ocakları’nda ne işi var? Bilim yapan bir kafa olarak mezarötesi anlayışlar üzerine kurulu Türk-İslam Sentezi’nin taraftarıysa, insan DNA’sıyla oynamak da

neyin nesi? Ülkü Ocakları'nı ziyaret etmek, mezarötesi anlayışlara desteğini sunmaktır en azından. Bilimin neresinde var bu? (Birgün, Mustafa K. Erdemol, "Sancar Neden Rahatsızlık Veriyor?" başlıklı yazısı, 23.12.2015).

Yazarın bir şiar olarak bahsettiği "Her şey Türk için, Türk'e göre, Türk tarafından" ifadesi 1970'lerde ülkücü hareketin mitinglerinde sıklıkla ifade edilen bir slogandır. Sloganlar ise tabii ki ses ahengi içermesi ve gerçekleştirilen eylemi daha dinamik hale getirmesi münasebetiyle başvurulan cümle kalıplarıdır. Siyasi hareketlere yön veren saikler ise sloganlar değil o hareketin ideolojik ve entelektüel zeminini tayin eden doktrinlerdir. Öte yandan yazar aynı ifadeyle Türk milliyetçiliğinin tüm beşeriyeti ilgilendiren meselelerde içe kapanık ve dışlamacı olduğu kabulünden hareket etmektedir. Ancak Türk Milliyetçiliğinin ve bilhassa Erdemol'un tenkit ettiği Türk-İslam düşüncesinin kültürler arası etkileşim ve medeniyet telakkileri beşeriyetçidir. Nitekim Türk Milliyetçiliği düşüncesinin en önemli mütefekkirlerinden biri olan Erol Güngör bu konuyla ilişkili olarak,

Eski medeniyetlerin hepsi de çeşitli kültürlerin katkılarıyla gelişmiş ve kendisine hayat veren kültür farklılaşmaları devam ettikçe de ayakta kalmıştır. Bu tıpkı bir cemiyetteki iş bölümü ve ihtisaslaşmanın meydana getirdiği canlılık ve kudret gibidir. Kapalı ekonomiler bizim bütün ihtiyaçlarımızı karşılamadığı gibi, kapalı kültürler de daima kısır ve cılız kalıyorlar" (2011: 101) demektedir.

Erdemol, "Bilim yapan bir kafa olarak mezarötesi anlayışlar üzerine kurulu Türk-İslam Sentezi'nin taraftarıysa, insan DNA'sıyla oynamak da neyin nesi? Ülkü Ocakları'nı ziyaret etmek, mezarötesi anlayışlara desteğini sunmaktır en azından. Bilimin neresinde var bu?" diye sorarken, Türk Milliyetçiliğini bilim dışılık, Aziz Sancar'ı ise tutarsızlıkla itham etmektedir. Yine Sancar özelinde Türk-İslam kültürü ve müktesebatı bilimsel olanın alanından söylemsel olarak dışlanmaktadır. Nazarımızda Türk-İslam Milliyetçiliğinin İslam inanç, değer ve pratikleriyle olan müspet ve yakın ilintisi onu "mezar ötesi bir anlayış olarak" değerlendirmek için kâfi değildir. Erdemol mevzu bahis ilişkiyi çarpıtmakta ve abartılı bir şekilde konumlandırmaktadır. Türk-İslam düşüncesinin tüm metinlerinde temel gaye "halk egemenliği" ve "milli kültür" tesisidir. Bu gayeler de gayet tabii dünyevi kavram ve pratiklerdir. Ayrıca bilim ve din vakıalarının kati surette bir araya gelemeyeceği önermesi bir varsayımdır. Bunu mutlak bir hakikat olarak sunmak pek sağlıklı bir yaklaşım olmamaktadır. Zira "Bilimsel düşünce ölçülüdür, deneycidir; parçalara dayanır; bütün gerçeği bildiğinizi tasarlamaz, en iyi bildiği şeyin bile bütünüyle gerçek olduğunu ileri sürmez. Her öğretinin er geç düzeltilmeyi gerektireceğini, bu gerekli düzeltmenin de bir araştırma, tartışma özgürlüğü istediğini bilir" (Russell, 1997: 145). Bilim ne şahısların ne de ideolojilerin otoritesini kabul

eder. Bilim için yegâne otorite gerçeğin kendisidir. Bilhassa 19. asırda pozitivizm dini bilginin hükmünün kalmadığını iddia etti. Pozitivist düşünceye göre dini bilginin yerini bütünüyle bilimsel bilginin alması gerekiyordu. Ancak, buradaki temel sorun bilimsel bilginin değer üretememesidir. Bilimsel bilgiyle atom parçalanabilmekte; ama ortaya çıkan sonucun - iyi ya da kötü emeller çerçevesinde- hangi yönde kullanılacağına ilişkin bir değer yargısı üretilmemektedir. Söz konusu değerleri oluşturan en mühim toplumsal membalardan biri dindir (Öksüz, 2018: 18,36). Bu noktada bilimsel bilgi ve inanç karışıklığının da idolojik bir kurgu olduğunu ifade edebiliriz. Garaudy, bu durumu bir tür batıl inanışa dönüşmüş totaliter bir yobazlık olarak değerlendirmektedir. Bu katı “bilimcilik” anlayışında bilimsel bilginin her türlü meseleyi çözüme kavuşturabileceği kabul edilmektedir. Veleve ki bilim herhangi bir olay ya da olgu hakkında bir sonuca varamıyor ya da o olay veya olguyu öngöremiyorsa bilimci inanışa göre o olay ve olgu yok hükmündedir (2017: 29-30).

Peki, neden sol basında Aziz Sancar’dan bu denli rahatsızlık duyulmaktadır? Neden Aziz Sancar’ın ülkücü kökenli olması onun bilimselliğinin dahi sorgulanmasına sebep olmaktadır? Allport önyargıyı tanımlarken, esas sorunun kişinin yeni bilgi ve durumlar karşısında öteki kişi ve gruplar hakkında sahip olduğu bilişsel kategorileri güncelleyememesi ve bu sahip olduğu kategorileri muhafaza edebilmek ve sürdürebilmek adına duygusal direnç göstermesi olduğunu ifade etmektedir (2016: 38-42). Sol basında Aziz Sancar’a yönelik tepkilerde yoğun bir duygusal direnç mevcuttur. Yazılarda olağan eleştiri sınırlarını bulanıklaştıran bir kızgınlık ve red hali gözlenmektedir. Allport’un ifadelerine istinaden, sol cenahın bilişsel kategorilerindeki ülkücü temsiliyle (aptal, edilgen ve bağımlı, sorgulamayan, cahil, bilimsel ve evrensel olandan uzak ve ilkel) Aziz Sancar’ın Nobel ödüllü bir bilim adamı olarak temsil ettiği perspektif arasında bir büyük bir çelişki yatıdır. Sol basın, bu çelişkiyi duygusal boyutu çok yüksek tepkiler vererek gidermeye çalışmaktadır.

Örnek Haber 6. 2015 yılının Ağustos ayında, MHP Genel Başkanı Devlet Bahçeli’nin 7 Haziran 2015 Genel Seçimleri’nde HDP’ ye oy atan seçmenler için sarf ettiği sözler üzerine, HDP VE ÖHD temsilcilerinin İzmir Cumhuriyet Başsavcılığı’na yaptıkları başvuru birçok gazetede haberleştirilmiştir. Haberlerin içeriğinde gerek Devlet Bahçeli’nin şahsına yönelik gerekse tüm Türk Milliyetçilerine yönelik ötekileştirici söylemlerin yoğunluğu dikkat çekmektedir.

...Avukat Eren Keskin de, ‘ Özgürlükçü Hukukçular Derneği aslında bu coğrafyada HDP’ ye oy vermiş olup, kendisine şerefsiz denilen herkes adına bir başvuru yapıyor. Şimdi aslında yaşamda en kutsal olan duygu vicdandır. Faşist hareket ise bu coğrafyanın yani MHP ve Ülkü Ocakları en vicdansız hareketidir. O nedenle bu söylem kendilerine çok yakıştı. Bence şeref gibi ve vicdan gibi bir kavramı Devlet

Bahçeli ve ülkücülerin ağızlarına dahi almaması gerekiyor. Biz HDP' ye oy vererek vicdanlı ve şerefli davrandık. Bu davranışımıza devam edeceğiz' diye konuştu (Cumhuriyet, "HDP ve ÖHD'den Devlet Bahçeli Hakkında Suç Duyurusu" başlıklı haber,-Avukat Eren Keskin'in sözlerinden alıntı-04.08.2015).

Haberde MHP ve Ülkü Ocakları faşist olarak etiketlenmektedir. Dolayısıyla Türk Milliyetçileri, toplumsal yaşamın sıhhatini tehdit eden bir toplumsal grup olarak işaretlenmekte, okur nezdinde her an dikkat edilmesi gereken bir öteki olarak konumlandırılmaktadır. Öte yandan "vicdan" gibi duygu yoğunluğu oldukça fazla olan bir mefhumla kalın çizgilerle yapılan vurgu, akabinde ülkücülerin tereddüt edilmeksizin "en vicdansız" olarak işaretlenmesi, bir arada yaşaması mümkün olmayan bir gayrimeşru ötekinin ifadesidir. Akabinde haberde "Bence şeref gibi ve vicdan gibi bir kavramı Devlet Bahçeli ve ülkücülerin ağızlarına dahi almaması gerekiyor" denilmektedir. Geçmişten günümüze gerek sözlü kültür anlatılarında gerekse yazılı metinlerde mütemadiyen insan olmanın en temel hususiyetlerinden biri olarak altı çizilen; özsaygıyı ve içsel ahlaki muhakeme süreçlerini ihtiva eden şeref gibi vicdan gibi hasletlere vurgu yapılmakta ve ülkücüler bu hasletlerin maliki olabilmekten dışlanmaktadır.

Olumsuz Özellikler Atfetme:

Olumsuz özellikler atfetme yoluyla gerçekleştirilen ötekileştirme, incelenen üç gazetede de en çok tercih edilen tarzlardan biri olarak bulgulanmıştır (Cumhuriyet gazetesinde olumsuz özellikler atfetmek suretiyle yapılan ötekileştirmelerin sayısı ve oranı diğer gazetelere nispeten oldukça düşüktür). Bu tarza, ekseriyetle üniversitelerde yaşanan öğrenci olaylarına ilişkin haberlerde rastlanmaktadır. Bunun haricinde 2015 yılında yaşanan Doğu Türkistan'a destek ve Çin'i tel'in mitinglerine ilişkin haberler ve terör olaylarına yönelik protesto haberleri mevzubahis ötekileştirme biçiminin en çok tespit edildiği haber metinleridir. Sol basında, olumsuz özellikler çerçevesinde değerlendirebileceğimiz başlıca Türk milliyetçisi temsilleri: Saldırgan, aptal, ilkel, provokatör (kışkırtıcı), bilinçsiz piyonmaşa ve "yanlış bilinçle donanmış" gibi menfi etiketlerdir.

Örnek Haber 1.

Ege Üniversitesi'nde geçtiğimiz hafta sonu ülkücü öğrenci Fırat Çakıroğlu'nun öldüğü olaylar üzerine tedbir amaçlı üç gün tatil ilan edilen Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi'nde bu sabah derslerin başlamasıyla faşist grup sol görüşlü öğrencilere silahla saldırdı. Ülkücülerin Fırat Çakıroğlu'nun "intikamını almak" için solcu öğrencilere saldırdığı belirtiliyor. Sıhhiye'de bulunan yerleşkede çıkan gerginlik üzerine bir güvenlik görevlisinin ise ülkücüler tarafından silahla vurularak

karnından ve bacağından yaralandı. Çok sayıda polisin ise fakülteye girdiği ifade edildi. Sosyal medyada fakülteye ambulansların sevk edildiğine dair bilgiler paylaşılrken, DHA'da yer alan bilgilere göre 50'ye yakın kişinin gözaltına alındığı öğrenildi. Üniversite Rektörlüğü ülkücülerin saldırısı üzerine Dil-Tarih Coğrafya Fakültesi'nde derslere öğleden sonra bir günlüğüne yeniden ara verildiğini açıkladı. Bu arada Ankara'daki üniversitelerin öğrencileri saat 15.30'da Yüksel Caddesi'nde bir basın açıklaması düzenledi (Birgün, "Ankara Üniversitesi DTC Fakültesi'nde derslerin başlamasıyla ülkücüler solcu öğrencilere saldırdı" başlıklı haber, 26.02.2015).

Ankara Üniversitesi Dil Tarih Coğrafya Fakültesinde yaşanan öğrenci olaylarına ilişkin yapılan haberin haber başlığında, ilk elden olayların müsebbibi olarak dış grup işaretlenmiştir. Zira haber şeması içerisinde en dikkat çeken kısım olan haber başlığında (Van Dijk: 1991: 50) olayların failinin ülkücüler olduğunun altı çizilmektedir. Yine başlık bir cümle olarak kurulurken "derslerin başlamasıyla" ifadesi, zımni olarak, saldırıyı gerçekleştiren failin bu eylemi mümkün olan ilk fırsatta gerçekleştirdiği, yani şiddet kullanımı için hazır ve nazır olduğunu okuyucusuna sezdirmektedir. Bir olumsuz özellik olarak saldırganlık ülkücü temsilinin içerisine yerleştirilmektedir.

Haberde Dil Tarih Coğrafya Fakültesinde yaşanan olayların Ege Üniversitesinde yaşanan olaylarla olan rabitasına dikkat çekilmektedir. Ege Üniversitesi'nde 20 Şubat 2015 tarihinde, Edebiyat Fakültesi 4. sınıf öğrencisi Fırat Çakıroğlu PKK yandaşı (cinayeti işleyen N.S. İzmir 2. Ağır Ceza Mahkemesi'nce kasten adam öldürme cezasının yanı sıra terör örgütü üyeliğinden de ceza almıştır) bir öğrenci tarafından bıçaklanarak öldürülmüştür. Haberde ise mevzu bahis olay "Ege Üniversitesi'nde geçtiğimiz hafta sonu ülkücü öğrenci Fırat Çakıroğlu'nun öldüğü olaylar..." şeklinde ifade edilmektedir. Van Dijk'in "failin örtükleşmesi" (2015: 64) olarak tanımladığı bu söylem biçimiyle Fırat Çakıroğlu'nun Ege Üniversitesi'nde vuku bulan bu olaylarda nasıl ve ne şekilde öldüğü belirsizleşmekte, cinayetin faili gizlenmektedir.

Haber başlığında "saldırgan ülkücü" olarak olumsuz bir hususiyet içerisinde betimlenen ülkücüler, haberde "faşist grup" olarak etiketlenmektedir. Grubun solcu öğrencilere saldırmasının sebebi ise "Ülkücülerin Fırat Çakıroğlu'nun "intikamını almak" için solcu öğrencilere saldırdığı belirtiliyor" cümlesiyle tanımlanmaktadır. Çift tırnak içinde dikkat çekilen "intikam" sözcüğü üzerinde biraz tefekkür edilmesi yüklenmek istenen editöryal anlamı açığa çıkartmak için lüzumludur. Girard, tarih boyunca insan topluluklarının yaşadıkları toplumsal krizleri bir günah keçisi, bir kurban tespit ederek ve ona şiddet uygulayarak yatıştırdığını söylemektedir. Girard, şiddet ve kurban eylemi arasındaki ilişkiyi incelerken, kurban edilecek olanın tipik özelliğinin intikam alma olanağı olmayan güçsüz kişi ve gruplar olduğunun altını çizmektedir. Zira intikam, toplumun tüm sathlarına sirayet

edebilecek ve toplumsal nizamı kökünden tehdit edebilecek yıkıcı bir süreçtir. İntikam, hukuk sistemi olmayan ilkel toplulukların adalet mekanizmasının belirleyicisidir. Esasında modern hukukun çalışma prensipleri de intikam ile aynıdır. Modern toplumlarda intikam yargı sistemi dediğimiz uzmanlaşmış bir kuruma devredilmektedir. Gerek intikam geleneğinde gerekse modern ceza sisteminde çift taraflı şiddet ilkesi, ödetme ilkesi başattır (2003). Buradan hareketle haber metni içerisinde “intikam peşinde koşan ülkücü” temsilinin anlamsal karşılığının misilleme arzulayan bir ıkellik olduğu zikredilebilir. Atfedilen olumsuz özellik “ıkel ülkücüler” olarak isimleştirilebilir. İntikam eyleminin eyleyeni olmanın, modern toplum öncesi bir klan ya da kavim misillemesine denk geliyor olmasının haricinde, eyleyen olmak, modern devletin ve toplum yapısının müstakil kurumlarının görev ve yetkilerini paylaşma niyeti ve düşüncesine de denk düşmektedir. Yani ülkücülerin devletle özdeşleştikleri ya da özdeşleşmeye çalıştıkları ifade edilmektedir⁹ (Birgün Gazetesinin ülkücülere yönelik diğerk haberlerinde sık sık ülkücülerin devlet kurumları ile bilhassa polis ve asker gibi güvenlik bürokrasisiyle bir işbirliğı olduğu savı tekrarlanmaktadır).

Haberin son cümlesinde ise “Bu arada Ankara'daki üniversitelerin öğrencileri saat 15.30'da Yüksel Caddesi'nde bir basın açıklaması düzenledi.” İfadesi geçmektedir. Haberde Ankara'daki üniversitelerin öğrenci kolektifleri ya da muhtelif siyasal öğrenci organizasyonları yerine "Ankara'daki üniversitelerin öğrencileri" şeklinde bir ifade tercih edilmektedir. Bu vesileyle yeni bir hakikat üretilmekte; bir öteki olan ülkücülerin karşıtı olarak tüm üniversite öğrencileri işaretlenmektedir. Velhasıl söylem genelleştirilerek bütün üniversite öğrencileri ihtilafın bir tarafı ya da aktörü haline getirilmektedir.

Söz konusu haberdeki ötekileştirici ve gayrimeşrulaştırıcı dilin altını daha kalın çizgilerle çizmek adına -haberde bir neden-sonuç ilişkisi çerçevesinde değinilen Fırat Çakıroğlu cinayetine ilişkin Hürriyet, Sabah ve Cumhuriyet (Cumhuriyet gazetesi hâlihazırda bu çalışmanın örneklemini teşkil eden gazetelerden biridir) gazetelerindeki söylemsel inşa biçimleri de incelenmiştir.

Cumhuriyet Gazetesi'nde mevzubahis cinayetin sunumu aynı hadiseye ilişkin birçok farklı haberde muhtelif çeşitlerdedir. Kimi haberlerde aktörler ve fail sarıh, eylemin naklediliş biçimi etken bir dilde tesis edilirken, gazetenin kimi haberlerinde fail gizlenmekte, eylem

⁹ Türk milliyetçi hareketinin “sivil milliyetçilik” şiarına hanel getirecek düzeyde devletçi bir temayülünün olduğu gözlemlenebilen bir vakiadır. Mutlak surette tenkide muhtaç olan bu vakıa, demokratik toplum idealini tehdit etmesinin yanı sıra milliyetçi hareket mensuplarının ferdi hak ve hürriyetlerinin yine kendilerince yadsınması sonucunu doğurmaktadır. Tıpkı 1980 Askeri Darbesi'nin ardından bir süre tesis edilen askeri yönetim süresince işkence gören birçok ülkücünün “devlet şikâyet edilmez” düsturuyla herhangi bir hukuki teşebbüste bulunmamaları gibi.

edilgen bir söylem içerisinde tanımlanmaktadır. Hürriyet ve Sabah gazetelerinde olayın aktörleri “karşıt gruplar” formülü ile hüviyetsizleşmekte, olayın duygusal boyutu nötralize edilmektedir (Örneğin sol görüşlü bir kişi için olayın aktörleri faşistler ve onlara karşı mücadele eden devrimciler olabilirken, milliyetçi-muhafazakâr bir kişi için çatışmanın tarafları vatanseverler ve “vatan hainleri” olabilir. Dolayısıyla her iki kategorilendirme biçimi sahip oldukları bilişsel cihetin yanında oldukça yoğun bir duygusal boyut da barındırmaktadır).

Örnek Haber 2.

...Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi'nde PKK yanlılarıyla ülkücü öğrenci grupları arasında çıkan kavgada bıçaklanarak yaşamını yitiren Ülkü Ocakları Üniversite Temsilcisi Fırat Çakıroğlu, bugün İzmir'de toprağa verildi. Olayda ağır yaralanan karşıt grup öğrencisi Nurullah S.'nin de hayati tehlikeyi atlattığı bildirildi. Kavganın meydana geldiği yerde arama yapan polis 5 bıçak bulurken, Nurullah S.'nin de aralarında olduğu 7 kişiyi de gözaltına aldı. İç Güvenlik Yasa Tasarısı gerginliğinin gölgesinde meydana gelen olayda, provokasyon kuşkuları da sürüyor. Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi'nde formasyon dersleri alan ülkücü grupla PKK yanlısı öğrenciler arasında, önceki gün saat 16.00 sıralarında başlayan tartışma kavgaya dönüşmüş, bacağına aldığı 2 bıçak darbesiyle atardamarı kesilen tarih bölümü dördüncü sınıf öğrencisi “Reis” lakaplı Çakıroğlu, kaldırıldığı hastanede yaşamını yitirmişti. PKK yanlısı grupta yer alan Nurullah S. adlı öğrenci de, karnından ağır yaralı olarak Tepecik Eğitim ve Araştırma Hastanesi'ne kaldırılmıştı...(Cumhuriyet, “Fırat Yılmaz'ın babası: Ben CHP'liyim, oğlum MHP'li suç mu? Başlıklı yazısı, 21.02.2015).

Yukarıdaki Cumhuriyet haberinde hadisenin aktörleri gayet sarih bir biçimde tanımlanmaktadır. Yine Fırat Yılmaz Çakıroğlu'nun ne şekilde öldürüldüğü ve cinayetin failleri haber metninde okuyucuya net bir biçimde sunulmaktadır. Söz konusu haberde olay İç Güvenlik Yasa Tasarısı bağlamında değerlendirilmiştir.

Örnek Haber 3.

Ege Üniversitesi'nde öğleden sonra 2 grup öğrenci arasında çıkan, bıçakların da kullanıldığı kavgada Fırat Yılmaz Çakıroğlu hayatını kaybetti. Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi'nde formasyon dersleri alan karşıt görüşlü öğrenciler fakülte önünde kavga etti. Kavgada, taş, bıçak, sopalar kullanıldı. Kavga sırasında karşıt görüşlü bir grup içindeki Fırat Yılmaz Çakıroğlu bacağından, diğer grup içindeki Nurullah S. da karnından yaralandı. Polis olaylara müdahale ederken Çakıroğlu Ege Üniversitesi Tıp Fakültesi Hastanesi Acil Servisi'ne, Nurullah S. ise Tepecik Eğitim ve Araştırma Hastanesi'ne götürüldü. Atar damarı kesildiği öğrenilen Çakıroğlu hastanede yapılan tüm müdahalelere rağmen kurtarılamadı (Cumhuriyet, “Ege Üniversitesi'nde gerginlik: 1 öğrenci öldü” başlıklı haber, 20.02.2015).

Yukarıdaki Cumhuriyet haberinde hadisenin aktörleri karşıt gruplar şeklinde tanımlanmıştır. Bu usulle kurulan editoryal durum tanımı içerisinde, fail de muğlâk bir karşıtlık halinin içerisine gömülmektedir. Maktulun hayatını ne şekilde kaybettiği ise bıçak göstereni ile okuyucuya aktarılmaktadır.

Örnek Haber 4.

Ege Üniversitesi Kampüsü'nde karşıt görüşlü öğrenci grubu arasında çıkan kavgada bir öğrenci hayatını kaybederken, bir öğrenci ağır yaralandı. Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi'nde bir öğrencinin ölümü ile sonuçlanan olayların bir süredir devam ettiği öğrenildi... Olayda ülkücü gruptan Fırat Yılmaz Çakıroğlu'nun ölümü, karşıt görüşlü öğrencilerden Nurullah S.'nin yaralanması gerginliği daha da tırmandırdı... Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü 4. sınıf öğrencisi Fırat Yılmaz Çakıroğlu'nun bir yıldan beri Ülkü Ocakları'nın Ege Üniversitesi sorumlusu olduğu öğrenildi. Aslen Konya Akşehirli olan Çakıroğlu'nun okulunu bitirdikten sonra akademik öğrenimine devam etmek istediği belirtildi. Ülkü Ocakları Genel Başkanı Olcay Kılavuz da, cenaze için İzmir'e hareket etti. Kılavuz, sosyal medya hesabından olayı duyururken, 'Ege Üniversitesi Kampüsü'nde vatan haini bölücü canavarların saldırısı sonucu ağır yaralanan Ege Üniversitesi Teşkilat Başkanımız Fırat Çakıroğlu tüm çabalara rağmen kurtarılamayarak şehit olmuştur. Başta ailesi olmak üzere camiamızın bütün fertlerine başsağlığı dilerim' mesajını paylaştı (Hürriyet, "Ege Üniversitesi'nde Kavga: Bir öğrenci öldü, biri ağır yaralandı" başlıklı haber, 21.02.2015).

Hürriyet Gazetesi haberin girişinde olayın aktörlerini karşıt gruplar şeklinde tanımlarken; haberin devamında taraflardan birinin ülkücüler olduğunu belirtmektedir. Gazete hem diğer aktörü hem de cinayetin failini kendisi tanımlamak yerine bir tanığa başvurma yöntemini tercih edip, failin kimliğini Ülkü Ocakları Genel Başkanı Olcay Kılavuz'a söyletmektedir. Haberde olay örgüsü içerisinde bir arka plan bilgisi olarak Çakıroğlu'nun mezuniyet sonrasında akademik öğrenimine devam etme arzusuna yer verilerek meseleye duygusal bir veçhe de eklenmektedir.

Örnek Haber 5.

Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi önünde karşıt görüşlü gruplar arasında çıkan ve 1 kişinin yaşamını yitirdiği olayla ilgili gözaltına alınan zanlılardan 1'i tutuklama, 6'sı ise adli kontrol tedbirleriyle nöbetçi mahkemeye sevk edildi... İzmir Cumhuriyet Başsavcılığından yapılan yazılı açıklamada, Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi önünde, 20 Şubat Cuma günü yaşanan ve Fırat Yılmaz Çakıroğlu'nun ölümüyle sonuçlanan olayla ilgili yürütülen soruşturmada, Çakıroğlu'nun bıçaklanması ve kavgaya karıştıkları şüphesiyle biri hastanede tedavisi devam eden 8 kişinin gözaltına alındığı belirtildi... Ege Üniversitesinde, öğrenciler arasında 20 Şubat Cuma günü çıkan kavgada 8 kişi yaralanmış, yaralılarından Fırat Yılmaz Çakıroğlu hayatını kaybetmişti. Olayla ilgili 8 kişi de gözaltına alınmıştı (Sabah, "Fırat Çakıroğlu Cinayetinde Flaş Gelişme" başlıklı haber, 23.02.2015).

Sabah gazetesi de mevzu bahis hadisenin aktörlerini karşıt gruplar ifadesi ile tanımlamıştır. Haberin kaynağı birincil resmi bir kaynaktır. Gazete söz konusu resmi kaynağın durum tanımıyla Çakıroğlu'nun ne şekilde öldürüldüğünü okuyucuya duyurmaktadır. Haberinde devamında olaya ilişkin verilen bilgilerde fail ile ilgili herhangi bir malumat verilmemektedir.

Örnek Haber 6. Türk milliyetçilerinin, Doğu Türkistan'da Uygur Türklerine yönelik olarak Çin Halk Cumhuriyeti'nce sürdürülen baskı ve asimilasyon politikalarını tel'in mitingleri düzenlemesi ve bu mitinglerde cereyan eden hadiseler 2015 yılı temmuz ayı boyunca sol basında sıkça yer almaktadır. Bu haberlerde ülkücüler, cahil, aptal ve saldırgan bir temsil içerisinde inşa edilmektedirler.

Ülkücü grupların Uygur Türklerine karşı Çin'in zulüm işlediği iddiaları üzerine yaptıkları saldırıların ve Ankara Tayland Büyükelçiliği önündeki Uygur Türkleri için düzenlenen eylemde Çinli sanılan kadın turistin eylemciler tarafından dövülerek linç edilmek istenmesinin ardından Tayland, elçiliklerini geçici olarak kapatma kararı aldı. AFP'nin haberine göre Ankara'daki Tayland Büyükelçiliği ve İstanbul'daki Fahri Konsolosluk Cuma günü geçici olarak kapatıldı. NE OLMUŞTU? Doğu Türkistan Maarif Derneği üyesi yaklaşık 200 kişilik bir grup, Tayland'da bekletilen Doğu Türkistanlının Çin'e iade edileceği gerekçesiyle, Zincirlikuyu'daki Tayland Krallığı Başkonsolosluğu binasına saldırmıştı. Önceki akşam yaşanan saldırıda fahri konsolosluk binasının kapısını ve camlarını kırarak içeriye giren eylemciler, içerideki klasör ve evrakları sokağa dökmüştü (Birgün, "Ülkücülerin Saldırılarının Ardından Tayland'dan Flaş Karar" başlıklı haber, 10.07.2015).

Malumdur ki haber başlıklarının temel işlevi haberin taşıdığı en mühim bilgiyi özetlemektir. Başlıklar ana konu ya da haberin üzerine inşa edildiği mihver kavram ya da kavramlar hakkında okuyucuya malumat verirler (Van Dijk, 1991: 50) Başlığın bu hususi önemi bağlamında yukarıdaki haberin başlığı irdelendiğinde, "saldırgan ülkücü" temsili ilk olarak dikkat çeken noktadır. Saldırganlık gibi olumsuz bir kişilik özelliği ülkücülere atfedilmektedir. Öte yandan saldırı eyleminin birden fazla kere bir silsile halinde gerçekleştirildiği bilgisi vurgulanarak ülkücüler bir tehdit kaynağı olarak konumlandırılmaktadır.

Ülkücülerin sol basındaki haberleştirilme biçimlerinde sıkça görülen bir başka temsil "aptal ülkücü" imasıdır. Bu haberlerde ülkücüler sıklıkla yanlış kişiyi döverler yahut yanlış bina ya da kuruma saldırırlar. Tıpkı haberin ilk paragrafında ifade edildiği gibi: "...Uygur Türkleri için düzenlenen eylemde Çinli sanılan kadın turistin eylemciler tarafından dövülerek linç edilmek istenmesinin ardından Tayland...". Burada ülkücüler hem her çekik gözlü ferdi

Çinli sanacak kadar zihni kapasiteleri düşük hem de ırkçılık marazından gözleri dönmüş derecede saldırgan olarak temsil edilmektedirler.

“Ülkücülerin Saldırılarının Ardından Tayland’dan Flaş Karar” başlıklı haberin dikkat çekici bir diğer veçhesi: Haber başlığında habere konu olan olayın ülkücüler tarafından gerçekleştirildiği ifade edilirken, haberin arka plan bilgisi olan "Ne Olmuştu" alt başlığının altında olayın Doğu Türkistan Maarif Derneği üyeleri tarafından gerçekleştirildiğinin belirtilmesidir. Haberin başlığının bir haberin ilk evvela dikkat çeken kısmı olduğu dikkate alındığında (Van Dijk, 1991: 50) ötekileştirici pratikler içeren bu editöryal tercihin ihtiva ettiği ideolojik saikler çok daha zahmetsiz bir şekilde müşahade edilebilir.

Örnek Haber 7. Hem milliyetçiliğin güncel sosyo-politik pratiklerine hem de topyekûn milliyetçi düşüncenin öğretilerine binaen yapılan tenkit ve bu tenkitin ayrılmaz bir refakatçisi olarak kurulan toplumsal temsillerde milliyetçileri karikatürize etmek, müşahade edilen bir başka ötekileştirme-gayrimeşrulaştırma biçimidir.

Bugün Petersburg’da her zamanki gibi hava soğuk ve yağışlıydı ama gündem oldukça sıcak. İvan Reis’in dediğine göre Türkler, Suriye sınırında bir uçağımızı düşürmüşler hani şu Balkanlar’da, Kırım’da savaştığımız barbar Türkler. Konuyla ilgili ocakta hemen olağanüstü bir toplantı yapıldı. Planımız oldukça etkiliydi, Türk konsolosluğu önünde Türk bayrağı yakmak. Türkler gibi yanlış konsolosluk önünde bayrak yakmamak için İvan Reis kısa bir toplantı düzenledi. Bu kısa toplantıda Türk bayrağını unutmamamız için incelerken, Türklerle tarihsel düşmanlığımız ve sıcak denizlerde yüzmenin ne kadar güzel bir şey olduğu üzerine sohbet ettik... biraz kafa dağıtmak için ocağın kütüphanesinde kitaplara baktım. Tolstoy Savaş ve Barış. Rus bir yazar olduğunu görünce, kitabın içinden rastgele okumaya başladım... Ve okumaya devam ettim... Saatlerce... Savaşın aslında hiç de düşündüğümüz gibi olmadığını okudum kendi dilimden. Protesto saati geldiğinde İvan Reis beni dürttü, kitabın içinde kendimi unutmuştum. Arkadaşlara kendimi hiç iyi hissetmediğimi söyleyip ocağı terk ettim. Eve gidince hemen tualete gidip kustum. Ne varsa... Tuna’nın ötesindeki insanları düşündüm bizimle farklı dili konuşan. Hiç tanımadığımız insanları, nereden geldiğini bilmediğimiz emirlerle öldüremezdik. Öldürmek insana çok uzak bir duyguydu, kimseye kolay kolay yakıştırılamazdı. Yaşadığımız toprakları sevmenin insanı katil yapması gerekmiyor. Eğer ülkeni çok seviyorsan gidip birini öldürme, onun yerine şiir yaz. Bırak doğalgazı, petrolü, sınırları paylaşamayanlar öldürsün birbirini, biz değil (Birgün, Kemal Can Kayar, “Petersburg Ülkü Ocakları’nda Bir Gün” başlıklı yazısı, 29.11.2015).

Yazarın ironik bir şekilde kaleme aldığı yazıda, milliyetçilik düşüncesi belli başlı kalıp yargıları yeniden üretecek şekilde tasavvur edilmekte; hikâye, anlatılmak istenenin tam tersi bir istikamette kurularak, milliyetçileri isnat edilen olumsuz hususiyetlerle yüzleştirme amacı taşımaktadır. Bu minvalde ülkücülerin örgütlenme biçimleri alaycı bir dille yazıya aktarılarak (Petersburg Ülkü Ocakları, İvan Reis vs.) milliyetçiliğin iddia edilen günlük ırkçı ve ayrımcı

pratikleri hicvedilmektedir. Karikatürize etmenin yanında "Türkler gibi yanlış konsolosluk önünde bayrak yakmamak ..." ifadesinde olduğu gibi kesif bir istihzayla milliyetçilerin cahil-aptal oldukları vurgusu yeniden üretilmektedir.

Yazarın muhayyel karakterinin, İvan Reis'in verdiği malumatlara göre tutum alması (Sorgulamayan, düşünmeyen ülkücü), yanlış konsolosluk önünde bayrak yapmamak adına düzenlenen bir toplantıya katılması (aptal ülkücü), militarizm ve savaş karşıtlığıyla malum Tolstoy'un kitabını yine milliyetçi saiklerle Rus bir yazar olmasına binaen okumaya başlaması (cahil ülkücü), kitabı okudukça savaşın esasında ne menem bir şey olduğunu idrak etmesi (şuursuz ülkücü), akabinde okuduklarının tesiriyle intisaplı olduğu milliyetçi düşüncüyü metaforik olarak kusması (mide bulandırıcı milliyetçilik) gibi merhaleler milliyetçi kimliğe haiz kişi ve gruplara kıssadan hisse temin eden bir anlatıya işaret ediyor. "Okumayan, sorgulamadan liderine itaat eden, cahil ve aptal milliyetçiler" önermesi Bar-Tal'ın olumsuz özellikler kodlaması ile örtüşerek milliyetçilere yönelik ön yargı, kalıp yargı ve ötekileştirici pratikleri pekiştiriyor.

Yazıda kurgulanan hikâye, ana karakterin tuvalete kusma kısmına kadar rasyonel bir tarzda örülürken mevzubahis kısımda hikâyeye kuvvetli bir duygusal cihet eklenmektedir. Bir ampirik gündelik bilgi olarak insanı ancak zehirleyici ya da mide bulandırıcı hallerin kusturduğu düşünüldüğünde, yazıda milliyetçiliğin zehirli ya da mide bulandırıcı derecede kötücül ve kabul edilemez bir doktrin olduğuna işaret edilmektedir. Yazının devamında bu duygusal boyut git gide yoğunluğunu arttırmaktadır. Hikâye esasında, muhayyel Petersburg Ülkü Ocakları mensuplarının uçak düşürülmesiyle ilgili bir protesto ve bayrak yakılması üzerine plan yapmaları üzerinden örülürken, yazının hitamına doğru yazının anlam bütünlüğünü bozacak bir şekilde insan öldürmekten ve katil olmaktan bahsedilmeye başlanmıştır. Bu minvalde okuyucunun duygu durumu kışkırılmaya çalışılarak milliyetçilik katil olma (insanlık dışı bir durum) durumu ile eşdeğer bir hale getirilmektedir.

Örnek Haber 8. Sol basında yer alan üniversitelerde yaşanan şiddet olaylarına ilişkin haberlerde Türk milliyetçileri saldırgan ve acımasız bir temsil içerisinde sunulmaktadır. Aynı zamanda olayların müsebbibi olarak da işaret edilen Türk milliyetçileri iç grup olarak değerlendirilen sol görüşlü öğrenciler için her daim bir tehdit olarak konumlandırılmaktadır.

ÜLKÜCÜ GRUP PROVOKASYON PEŞİNDE. Bu sırada zılgıtlarla halaylar çeken öğrencilere karşı ülkücü bir grup Umut Kafe önünde toplanarak sloganlar atmaya başladı. Güvenlik birimleri ve çevik kuvvetin okul içerisinde bekleyişe geçmesi, devrimci, demokrat ve yurtsever öğrenciler tarafından tepkiyle karşılanırken, kutlanan Newroza karşı toplanan ülkücü grubun dağılmasını istedi (Evrensel, "Newroz kutlamalarında ülkücü provokasyon" başlıklı haber, 23.03.2015).

Haberde, gerek başlıkta gerekse alt başlıkta ülkücüler toplumsal huzuru bozan, kışkırtıcı “provokatör” bir tasvir içerisinde sunulmaktadır. Haber metnindeki biz ve onlar ayrımı yine iç grubu devrimci, demokrat ve yurtsever öğrenciler olarak; dış grup olan Türk milliyetçilerini ise kışkırtan öteki olarak betimlemektedir. Ancak gerek haber başlığındaki “newroz” tanımlaması gerekse zılgıt eylemindeki forklorik mana devrimci, demokrat ve yurtsever öğrencilerin aynı zamanda Kürt olduğunu da vurgulamaktadır. Dolayısıyla ülkücülerin zımnı olarak Kürt düşmanı olarak etiketlenmesi de söz konusudur.

Örnek Haber 9. İncelenen gazetelerde Türk milliyetçilerine yönelik dışlayıcı, ötekileştirici ve gayrimeşrulaştırıcı söylemin sıkça kullanıldığı haber temalarından biri 1980 Askeri Darbe öncesi anarşi dönemidir. Bu döneme ilişkin haber ya da köşe yazılarında Türk milliyetçiliği ve Türk milliyetçileri edilgen, çabucak kandırılan “paramiliter maşalar” olarak sunulmaktadır.

....Elimde okul çantam, partinin önünden geçerken kendilerine “komando” diyen kalpaklı gençlerin bahçede topladıklarını ve hep birlikte göğe doğru uluduklarına tanık olurdum. Yoksul kesimden geldikleri belli o gençler, özellikle 1968’den itibaren yükselen özgürlükçü gençlik hareketlerine karşı kullanıldılar. Gizli “komando kampları”nda eğitildiler. Adalet, eşitlik ve bağımsız bir Türkiye isteyenlerin üstüne salınan paramiliter bir güç haline getirildiler. 1970’lerde Türklük aidiyeti ve vatanını sevmeye duyguları kullanılan bu gençler “ülkücü” adı verilerek yeniden sokağa; aydınlanmacı, bağımsızlıkçı gençler ve aydınların üzerine gönderildi. Binlerce delikanlının ve genç kızın yitirildiği, aydınların tek tek avlandığı bir dönem başladı. Gladio, ülkücülerin içindeydi. 1978’de polis-adliye muhabiriydim. Gölbaşı yolu üzerinde bir Murat124 marka araba ihbar üzerine durdurulmuş, içinden portakal sandıklarına saklanmış silahlar çıkmıştı. MHP Gençlik Kolları’na üye kişilerin de içinde bulunduğu Adana plakalı aracın o dönemde akademisyenlik yapan **Devlet Bahçeli**’ye ait olduğu ortaya çıkmıştı. 12 Eylül sonrası, Kürtçülüğün alevlenmesi ile MHP, yine Türkçülüğü kullanarak siyaset sahnesinde yer edindi. Diyeceğim şu ki: MHP çizgisi, geçmişten bu yana hep bir “görev” üstlenmişti. Son yıllarda da, uluslararası güçlerin desteği ile iktidara gelen AKP, ne zaman dara düşse, yine MHP görevini yerine getirmiştir. Hiç kuşku yok ki, önümüzdeki günlerde “başkanlık sistemi”ne payandalık yapma görevini de layıkıyla gerçekleştirecektir... (Cumhuriyet, Işık Kansu, “Görev Partisi” başlıklı yazısı, 07.11.2015).

Kansu’nun 1 Kasım 2015 Genel Seçimlerinden bir hafta sonra kaleme aldığı köşe yazısında ülkücüler paramiliter bir örgüt olarak etiketlenip gayrimeşrulaştırılırken iç grup adalet, eşitlik, özgürlük isteyen gençlik hareketleri olarak olumlanmaktadır. Ülkücü gençlerin yoksul kesimden geldikleri kuvvetli biçimde vurgulanarak -ortodoks marksist perspektif içerisinde- yanlış bilinç içerisinde olduklarına işaret edilmektedir. Yazarın bizzat şahit olduğunu iddia ettiği uluma ritüeli -ki yazar söz konusu cümlede herhangi bir sıklık zarfı

kullanmamakla birlikte kendisinin okula gidip gelmesini nasıl olağan bir rutin eylemi olarak aktarıyorsa; ülkücülerin parti bahçesinde toplanarak göğre doğru ulumalarını da aynı tabilik içerisinde nakletmektedir- mevzu bahis dış grubu bir mizah nesnesi haline getirmekte ve insanlık dışına atma atmaktadır. “1970’lerde Türklük aidiyeti ve vatanını sevmeye duyguları kullanılan bu gençler “ülkücü” adı verilerek yeniden sokağa; aydınlanmacı, bağımsızlıkçı gençler ve aydınların üzerine gönderildi.” ifadesinde ülkücüler mütemadiyen aldatılan ve kullanılan, özne olamayan edilgen bireyler olarak oldukça olumsuz bir temsil içerisinde sunulmaktadır. Nitekim yazının devamındaki görev metaforuyla ülkücü hareketin bağımsız, hür iradeli bir hareket olmadığı ima edilmekte; Gladio isimli bir örgütün maşası olduğuna yer verilmektedir. Gladio ithamının hemen ardından yine yazar kendisinin şahitliğinde 1978 yılında Ankara içinde bir aracın içinde yakalanan silahlardan bahis açmaktadır. Aracın sahibinin Devlet Bahçeli olduğu kalın yazı tipiyle yazı içerisinde vurgulanmaktadır¹⁰. Bunun dışında olayın öncesine ve sonrasına ilişkin hiçbir bilgi verilmemekte; cümle sıralanışı ve semantik akış içerisinde Devlet Bahçeli Gladio denilen ülke dışı menşeli yapıyla ilişki halinde gösterilmektedir. Akabinde yazıda milliyetçi hareketin reaksiyoner bir siyasal hareket olduğu; 1980 sonrası yükselen Kürtçülüğe karşı Türkçülüğü kullanarak siyasal sahada yer aldığı savlanmaktadır. Kullanmak fiiliyle Türkçülüğün milliyetçi hareket için bir siyasal malzeme olduğu ifade edilmeye çalışılmakta, ülkücüler oportünist bir temsil içerisinde sunulmaktadır.

Yazıdaki argümanların bir başka maksadı gösterilmek istenen “ülkücü ceberutluğa” bir devamlılık boyutu eklemektir. Yazara göre 1970’lerin ülkücü tipi ne ise bugünün ülkücü tipi de o dur aslında. 1970’lerdeki sokak hareketlerinden 2015 yılındaki Genel Seçimlere kadar (bu yıl içerisinde biri Haziran ayında diğeri Kasım ayında iki Genel Seçim yapılmıştır) birbirlerinden farklı veçheleri olan tüm hadiselerde Milliyetçi Hareket Partisi’nin kökü dışarıda olan emperyal güçlerin maksatlarını gerçekleştiren bir parti olduğu iddia edilmektedir. Yazar bu vaziyeti görev partisi ifadesiyle açıklamakta ve bu kanaatini yazının başlığına taşıyarak yazının mihver iletisinin ne olduğunu ifşa etmektedir. Ak Parti’nin uluslar arası güçlerin desteği ile iktidara geldiği belirtilen yazıda MHP’nin yine aynı çevrelerce kendisine verilen görev mucibince Ak Parti’nin müşkül zamanlarında sahneye çıkarıldığı ifade edilmektedir. Böylelikle MHP’nin ulus aşırı güçler tarafından yönetilen bir siyasal hareket olduğu iddiası yazı içerisinde tekrarlanarak pekiştirilmektedir.

¹⁰ Mevzubahis olayla ilgili Emin Pazarcı’nın Düünden Bugüne Tercüman Gazetesin’de kaleme aldığı yazıda gerek Devlet Bahçeli’nin gerekse silahların gönderildiği kişi olan Muhsin Yazıcıoğlu’nun bu silahlardan haberdar olmadığı belirtilmekte; teferruatlı bir şekilde olayın bir Mit operasyonu (ülkücülerin içerisine sızmış bir Mit elemanının) olduğunun altı çizilmektedir. Söz konusu yazının linki: <http://www.haber7.com/guncel/haber/6488-bagajdan-cikan-kalasnif> (erişim tarihi: 20.03.2018).

Siyasal Etiketleme:

Bir ötekileştirme biçimi olarak siyaset etiketleme, Evrensel ve Birgün gazetelerinde yoğun olarak bulgulanmıştır. Diğer iki gazeteye mukayesen Cumhuriyet gazetesindeki siyaset etiketleme oranı oldukça düşüktür. Bu ötekileştirme tarzına, incelenen gazetelerde, incelenen dönem içerisinde en çok öğrenci olaylarına yönelik haberlerde rastlanmaktadır. Öğrenci olaylarının haricinde terör olayları ve akabinde gerçekleştirilen protestolarda yaşananlara ilişkin, iç siyasete ilişkin, 1980 askeri darbesi öncesi döneme yönelik, 2015 yılında yaşanan Doğu Türkistan’a destek ve Çin’i tel’in mitinglerine yönelik haberler, ilgili ötekileştirme tarzının çok yoğun kullanıldığı diğer haber temalarıdır. İncelenen gazetelerde, ülkücülere yönelik kullanılan başlıca siyaset etiketler şunlardır: Faşist, ırkçı, Kürt düşmanı, paramiliter yapı, tetikçi ve Çinli düşmanı. Söz konusu gazetelerden Birgün ülkücüleri en çok ve yoğun olarak faşist etiketiyle haberleştirmiştir. Cumhuriyet gazetesi diğer iki gazeteye nispeten oldukça düşük bir siyaset etiketleme oranına sahip olmasının yanında, ülkücülere yönelik kullandığı etiketlerde en çok faşist etiketini tercih etmiştir. Evrensel’de ise “faşist” etiketi hemen hemen hiç yokken, ülkücüler daha çok ırkçı ve Kürt düşmanı olarak haberleştirmektedir. Nazarımızda her gazete kullanmayı tercih ettiği siyaset etiketlerle esasında kendi pozisyonunun ötekisini kodlamaktadır. Birgün ve cumhuriyet aralarındaki keskin ton farklarına rağmen kendilerini sol ve özgürlükçü olarak tanımladıkları için ülkücüleri faşist olarak etiketlemektedir. Evrensel gazetesinin kendisini sosyalist bir pozisyonda konumlaması ve ayrıca Kürtçü damarı oldukça kuvvetli bir siyaset üretmesi onun ülkücülere yönelik Kürt düşmanı ve ırkçı etiketlerini kullanmalarına sebep olmaktadır.¹¹ Bu

¹¹ Söz konusu Kürtçü damar, Sol Gazetesi Dış Haberler Editörü Ali Örnek tarafından tenkit edilmiştir. 2013 yılı Nisan ayında Sol Gazetesi’nde yapılan bir haberde Suriye’nin Halep şehrinde PYD ile ÖSO’nun rejim güçlerine karşı işbirliği yaptığı iddiası yer almaktadır. Akabinde bu haber Evrensel Gazetesi’nde şiddetle tenkit edilir. Bunun üzerine Sol Gazetesi’nde Dış Haberler Editörü Ali Örnek’in kimi kısımlarını alıntıladığımız yazısı yayınlanır. Bu yazıda Evrensel Gazetesi yalnızca Kürt kaynaklarını dikkate almakla ve haberlerinin çerçevesinin yalnızca bu kaynaklardan gelen bilgiler neticesinde kurmakla itham edilir (Ali örnek yazısında daha çok Evrensel Gazetesi yazarı Vedat İlbeyoğlu’na, Evrensel Gazetesi Genel Yayın Yönetmeni Fatih Polat’a cevap vermektedir). Yazıdan konu ile alakalı pasajlar şu şekildedir: “Bizi “kurgu yapmakla” “masa başı haber yapmakla” itham eden ve nedense iddialarımızı Halepli kaynaklara dayandırdığımızı, Fırat Haber Ajansı’nın “Rejim güçleri mahalleyi bombalıyor” iddialarına da yer verdiğimizizi saklayan Fatih Polat, solculuğumuza ve gazeteciliğimize saldırmakta beis görmedi. Dahası başında olduğu gazetesi sol’un iddialarının “yalan” olduğunu savunurken kaynak olarak yalnızca Kürt bir gazeteciye yaslanmayı gazetecilik sayabildi. Polat bize gazetecilik erdemlerini öğreteceğine, zahmet edip gazetesindeki muhabirine “yalnızca bir kaynağa, hele hele çatışmanın tarafı olan bir kaynağa dayanmak olmaz” diyebilirdi. Ama demedi, çünkü Evrensel’in Suriye haberlerindeki yayın ufkı “PYD dediyse doğru, demediyse yanlıştır”dan ibaret. Bunun en yalın örneği olan “İttifak iddiası yalan” haberinde onlarca karşı örneğe yer vermeden, “çünkü PYD ve YPG ÖSO ile düşünsel olarak farklı” demekle yetinmek, bir gazetecilik skandalıdır... Peki Polat bizden ne istemekte? Şeyh Maksud’un hemen altındaki Meydan Mahallesi’nde yaşayan ve YPG’nin ÖSO’ya kapı açmasıyla katliam korkusu altında kalan bir toplum olan Ermenilerin bir üyesinin sesini duymayın mı diyor? Ya da “Oryantalist bir solcu olmaktan kurtulmak için, Kürt partilerinin açıklamasını Allah kelamı saymalısınız, onlar doğru derse doğrudur, yalan derse

etiketlerin haricinde Evrensel, ülkücülere yönelik haberlerinde konu ile ülkücü sözcüklerini yan yana getirmeyi tercih etmektedir. “Ülkücü saldırı”, “ülkücü provokasyon” gibi.

Örnek Haber 1.

...12 Mart darbesini izleyen yıllarda, devrimcilerin gözünde ülkücüler, kime hizmet ettiklerinin bilincinde olmayan birer tetikçiydi; ipleri başkalarının elinde olan bir cinayet şebekesi.. Aslında kendilerini düzene başkaldırmaya yöneltecek toplumsal kökenlerden geldikleri halde, düzenin en hararetli savunucuları olmuşlardı. En büyük yurtseverler onlardı; kelle koltukta özel kuvvetlere yardımcı oluyorlardı. Gönüllü paramiliter ölüm timleri oluşturarak... Şok büyüktü. Hizmet ettikleri güçler Başbuğ Türkeş’i ve diğer liderleri toplamış en büyük düşmanlarının yanına tıkmıştı. Ve böylece büyük dönüşüm başladı. Komünist olacak halleri olmadığına göre İslam’a yöneldiler. Zaten dindardılar, bu kez dinci oldular... Yıllar böylece geçti; komünist tehlikesi ortadan kalkmış, fakat bölücülük tehlikesi daha da büyümüştü. Onlar ise bütün olup bitenlere rağmen misyonlarını hala anlayamamışlardı. Tek anladıkları şuydu: Silahlı kavgaya son.. Bunun için bir de efsane uydurdular ve aslında Kenan Evren’in balyoz darbesiyle gerçekleştirdiği bir operasyonu süsleyip Bahçeli’ye mal ederek onu sağ cenahta “silahlı kavgaya son veren demokrat lider” olarak ilan ettiler. Zaten ortada savaşıacakları devrimci güçler de kalmamıştı. Onları emperyal güçler ve yerli uşakları neredeyse yok etmişti (Birgün, Taner Timur, “Demokrasi bahçesi: Şerefli oylar, ‘şerefsiz’ oylar...” başlıklı yazısı, 16.08.2015).

Yazıda, Türk milliyetçilerine yönelik günümüzün ötekileştirici söylem ve pratiklerini yeniden üretecek tarihsel referanslar çokça kullanılmaktadır. Bu tarihsel bağlamda ülkücüler tetikçi, birilerinin piyonu olan bir cinayet şebekesi, emperyalist güçlerin yerli maşaları olarak etiketlenmektedir. Yazının devamında, -askeri darbe sonrası dönem üzerine aktarılan mülâhazalarda- Türk milliyetçileri bir başka siyasal damga ile “dinci” olarak etiketlenmektedir.

Yazı içerisinde ülkücülerin toplumsal kökenlerine dikkat çekilmekte ve yanlış bilinçle donanmış olduklarına vurgu yapılmaktadır. Aynı zamanda ülkücülere yönelik feraseti zayıf, edilgen, çabuk kandırılan olmakla karakterize edilmiş bir temsil yeniden inşa edilmektedir. İronik bir biçimde en büyük yurtseverlerin ülkücüler olduğu (yani aslında olmadığı) belirtildikten sonra canhıraş bir şekilde nasıl özel kuvvetlere yardımcı olduklarından bahsedilmekte; devletle işbirliği halindeki paramiliter güçler ithamı tekrarlanmaktadır.

yalandır” ilkesini mi edinelim kendisi gibi? Peki, nerede kaldı gazetecilik? Nerede doğruyu yazma kaygısı?(Sol Gazetesi, “Evrensel Sol’a Gazetecilik Öğretmeye Kalkarsa...” başlıklı haber- Sol Gazetesi Dış Haberler Editörü Ali Örnek’in konuşmasından alıntı- 11.04.2013) <http://haber.sol.org.tr/medya/evrensel-sola-gazetecilik-ogretmeye-kalkarsa-haberi-71218> (erişim tarihi: 26.03.2018).

Yazar yazının sonunda Bahçeli için “silahlı kavgaya son veren demokrat lider” iddiasını tartışmaya açmaktadır. Ülkücülerin hâlihazırda savaşacakları herhangi bir devrimci gücün kalmadığını, hepsinin emperyalistler ve onların yerli uşakları (başını ülkücülerin çektiği) tarafından yok edildiğine işaret ederek Devlet Bahçeli’ye izafe edilen olumlu bir siyasal yakıştırma olan demokrat ifadesini kati surette tekzip etmektedir. Böylelikle Bahçeli özelinde Türk milliyetçiliği demokratlık gibi evrensel bir değer ve siyasal duruşun alanından dışlanmaktadır. Bu şekilde, yazının başında belirtilen tarihsel göndermelerin halen geçerliliğini koruduğuna dikkat çekilmektedir (eğer güçlü devrimci örgütler bugün için bir şekilde var olursa, ülkücülerin dün olduğu gibi bugün de tetikçilik yapacakları ima edilmektedir).

Örnek Haber 2. İncelenen sol basına ait gazetelerde ülkücülere izafe edilen siyasal etiketlerden biri “Kürt düşmanı” etiketidir. Esasında haber metinlerinde “Kürt düşmanı” bir tamlama olarak çok nadir bir şekilde kullanılmaktadır. Çalışma içerisinde söz konusu etikete sol haber söyleminin tipik biçimi üzerinden ulaşılmıştır. Zira haber metinlerinde sık sık, ülkücülerin özcü bir şekilde, Kürtlere kategorik olarak saldırdığı varsayımı üretilmektedir.

Dağlıca saldırısını protesto bahanesiyle dün saat 19.00'da MHP'nin çağrısıyla Antalya Cumhuriyet Meydanı'nda toplanan yaklaşık 5 bin kişilik bir grup HDP İl Binası'na yürümek istedi. Gruba müdahale eden polis TOMA'larla tazyikli su ve biber gazı sıktı. KÜRT OLDUĞU GEREKÇESİYLE LİNÇ ETMEK İSTEDİLER. Ara sokaklarda devam eden olay sırasında saldırganlar bir kişiyi Kürt olduğu gerekçesiyle linç etmek istedi. Kızılsaray Mahallesi 78'inci Sokak'ta kalabalık bir grup tarafından dövülen şahıs ağır şekilde yaralandı. Yaralı şahıs için sağlık görevlilerinden yardım istendi. Ancak göstericiler sağlık görevlilerinin yaralıya müdahale etmesine izin vermedi. DÖVDÜKLERİ KİŞİNİN KİMLİĞİNİ KONTROL ETTİLER. Grup içinden bir kişi daha sonra yaralının kimliğini çıkararak kontrol etti. Yaralı şahsın Amasyalı olduğunun söylenmesi üzerine grup, sağlık görevlilerinin yaralıya müdahale etmesine izin verdi. (Birgün, “Ülkücülerin Kürt diye dövdükleri kişi Amasyalı çıktı” başlıklı haber, 09.09.2015).

Haberde etnik mensubiyetinden dolayı bir şahsın linç edildiği ve bu eylemi gerçekleştirenlerin ülkücüler olduğunun altı çizilmektedir. Haberde gerek mağdur olan şahsın gerekse atfedilen eylemi gerçekleştirilenlerin herhangi bir beyanatı bulunmamaktadır. Aynı zamanda şahsa saldırdığı iddia edilen grubun ülkücü olduğu muğlâktır. Lakin olayın müsebbibi olarak ülkücüler gösterilerek kâmilten tüm Türk milliyetçileri Kürt düşmanı olarak etiketlenilmektedir. “Grup içinden bir kişi daha sonra yaralının kimliğini çıkararak kontrol etti. Yaralı şahsın Amasyalı olduğunun söylenmesi üzerine grup, sağlık görevlilerinin yaralıya müdahale etmesine izin verdi.” İfadesiyle ülkücüler Kürt düşmanlığının yanı sıra

vicdansız ve acımasız bir temsil içerisinde aktarılmaktadır. Bu da dolayısıyla Türk milliyetçilerini güçlü bir tehdit kaynağı olarak konumlandırmaktadır. Mevzubahis haber ile ilgili Birgün gazetesi tarafından Youtube sosyal paylaşım sitesine eklenen videoda şahsın darp edilmesi, kimlik kontrolü, sağlık görevlilerinin yaralıya müdahale etmesinin engellenmesi gibi iddialar görüntülerde yer almamaktadır. En azından haberde dile getirilen iddialara bir isnat oluşturacak görüntülere ihtiyaç vardır denilebilir.

Haberin Başlığında Ülkücülere yönelik kurulan Kürt düşmanı etiketinin haricinde, bölgesel sınırlara dayalı bir siyaset ve toplum tasarımının tezahürü de müşahade edilebilmektedir. Başlık ilk elde, Bir Amasyalı'nın HDP'li olabilme ihtimalini dışlamaktadır. Halbuki 2014 yılında gerçekleştirilen Cumhurbaşkanlığı Seçimleri ve 7 Haziran 2015 Genel Seçimleri'nin gösterdiği gibi HDP yalnızca Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nden değil Türkiye'nin hemen hemen her bölgesinde oy almayı başarmıştır. Başlıkta, kişinin Amasyalı çıkmasına yapılan vurgunun bir diğer yan anlamını ayrılıkçı hareketlerin bölgesel iddiaları üzerinden okuduğumuzda: haber, kendi ideolojik düşünce ve pratikleri çerçevesinde, ülkücüleri esas bölgecilik yapanlar olarak işaretlemektedir. Dolayısıyla, Türkiye'de bölgesel ayrımcılık yapıldığına ilişkin tezler de haberin kendi argümantasyon çerçevesi içerisinde doğrulanmaktadır.

Örnek Haber 3. Sol basında bir ötekileştirme-gayrimeşrulaştırma biçimi olarak Kürt düşmanı etiketi Birgün ve Cumhuriyet gazetelerinden ziyade daha yoğun olarak Evrensel Gazetesi'nde bulgulanmıştır. Söz konusu gazetede Kürt düşmanı önermesi bir isimleştirme ile kurulmak yerine ülkücülerin kategorik ve özcü bir şekilde Kürtleri hedef gördükleri varsayımı ile inşa edilmektedir. Olayın söylem düzeyinde yeniden inşası sırasında Kürtler, ülkücülerin tabii karşıtı ve hasmı olarak olarak temsil edilmektedirler.

“Çankırı Karatekin Üniversitesi'nde polis ve Üniversite yönetimi gözetiminde Kürt öğrencilere yönelik yapılan ırkçı saldırı sonucu 3 öğrenci çeşitli yerlerinde yaralandı” (Evrensel, “Çankırı'da ülkücü saldırı: 3 öğrenci yaralandı” başlıklı haber, 24.02.2015)

Haber başlığında ülkücü ve saldırı eylemi isimleştirilmektedir (Evrensel'in ülkücülere yönelik haberlerinde bu tarz oldukça fazladır) Haber metninde ise ülkücüler ırkçı ve Kürt düşmanı olarak sunulmakta; yine polis ve üniversite ile birlikte işbirliği içerisinde gösterilmektedir. Dolayısıyla Kürt kimliğinin tehditkâr ötekisi olarak yalnızca ülkücüler değil üniversite yönetimleri ve güvenlik güçleri de işaret edilmektedir.

Örnek Haber 4.

Olay akşam saatlerinde yurdun yemekhanesinde oda arkadaşıyla yemek yiyen bir Kürt öğrenci ile reis olduğu iddia edilen bir genç arasında yaşanan sözlü tartışmayla başladı. Sözlü tartışmanın ardından

yaşanan gerginlik kavgaya dönüştü. Reis olduğu iddia edilen genç ve bir grup ülkücü, Kürt öğrenciye ve yanındaki oda arkadaşına saldırdı. Olayı öğrenerek yurda gelen Kürt öğrencinin arkadaşları bir anda dışarıdan gelen ve çoğunun öğrenci olmadığı söylenen başka bir kalabalık Ülkücü grubun arasında kaldı. Olay yerine gelen polis gruba biber gazıyla müdahale etti. Polis müdahalesinden sonra yurt önünde yeniden bir araya gelen Ülkücü grup “KYK Kürt'e mezar olacak.” ve “Fırat'ın kanını, kan temizler.” şeklinde sloganlar atarak ülkücü yemini etti (Evrensel, “Kayseri’de KYK yurdunda Kürt öğrencilere ülkücü saldırı” başlıklı haber, 16.03.2015).

Haber başlığında yine ülkücü ve saldırı eylemi isimleştirilmekte; eylemin yöneldiği hedefin Kürt olduğu belirtilerek Kürt düşmanı etiketi yeniden tedavüle sokulmaktadır. Haber metninde ülkücüler saldırgan olarak temsil edilip, olumsuzlanmaktadır. “Olayı öğrenerek yurda gelen Kürt öğrencinin arkadaşları bir anda dışarıdan gelen ve çoğunun öğrenci olmadığı söylenen başka bir kalabalık ülkücü grubun arasında kaldı” ifadesiyle Kürt öğrencinin arkadaşlarının olayı nasıl öğrendikleri, ne için oraya geldikleri oldukça naif, oldukça masumane bir dille anlatılmakta ve bu surette gazetenin sarıh şekilde iç grup olarak gördüğü Kürt öğrencilere ikinci bir mağduriyet atfedilmektedir. Dış grubun ise sayıca üstün olduğu ve çoğunun öğrenci olmadığı vurgulanarak, eşitsiz bir güç ilişkisine dikkat çekilmektedir. Polis müdahalesi sonrası bir araya gelen ülkücü grubun attığı iddia edilen sloganlarla ülkücülerin Kürt düşmanlığı etiketi pekiştirilmekte, ülkücüler mükerrer biçimde Kürt kimlikli insanlar için bir tehdit kaynağı olarak vurgulanmaktadır. Ayrıca olumsuz özellikler atfetme başlığında irdelendiği şekliyle intikam peşinde koşan ilkel ülkücü ve devletle/yargıyla özdeşleşmeye çabalayan ülkücü temsilleri haberin sonunda yeniden üretilmektedir.

Örnek Haber 5. İncelenen gazetelerde Türk milliyetçilerine yönelik kullanılan siyasal etiketlerden biri de ırkçı etiketidir. Kimi zaman bir isimleştirme halinde doğrudan dillendirilen bu etiket kimi zaman ise Türk milliyetçi düşünce ve hareketinin taşıdığını iddia ettikleri ırkçı potansiyele -yumuşak bir biçimde- yapılan göndermelerle ifade edilmektedir.

...Şu saptama yanlış değil: Nasıl bir zamanlar Alparslan Türkeş’in mutlak otoritesi tartışılmaz idiyse, 18 yıl sonra Devlet Bahçeli’nin de MHP içinde mutlak otoritesi tartışılmazlık düzeyine yükselmiş. Zaten olduk bittim “liderlik kültü”nün baskın olduğu Türk milliyetçi hareketinde dileyen başbuğ, dileyen önder, dileyen führer, dileyen lider terimlerinden birini kullansın Devlet Bahçeli de artık “O”dur... Her 21 Mart’ı Türk milliyetçi ve ırkçıların “Nevruz bayramı” (Bahçeli Newroz değil Nevruz demeyi yeğliyor) olarak kutladıkları ve kutsadıkları biliniyor. Ama bu kez kurultay günü olarak da 21 Mart seçilmişti ve Bahçeli konuşmasının önemli bir bölümünü buna ayırdı. Kürsünün de yer aldığı büyük sahnede önce bir “Bozkurt” ile bir “Asena”nın, ardından da bizzat Devlet Bahçeli’nin örs üstünde demir dövmeleleri gibi çocuksu ritüeli bir yana bırakalım. Bahçeli -bence- endazeyi kaçırma pahasına çok vurgulu bir şekilde Newroz’u sahiplendi ve aynen şöyle ded: “Hazreti Adem ile Hazreti

Havva Nevruz günü Arafat'ta buluşmuştur. Hz. Nuh'un gemisi Nevruz günü Cudi Dağı'na oturmuştur. Hazreti Yusuf Nevruz Günü kuyudan çıkarılmıştır. Hazreti Yunus Nevruz Günü balığın karnından kurtulmuştur. Türk milleti Nevruz Günü demir dağları eriterek Ergenekon'dan çıkmıştır. Bozkurt, tıpkı bugün olduğu gibi, milletin önüne Nevruz Günü düşmüştür.”Sonra da noktayı koydu: “Ne var ki bugün Diyarbakır'da ihanet mektupları okunmaktadır. Nevruz kirlenmektedir...”Breh, breh, breh... (Cumhuriyet, Aydın Engin, “ Devlet Bahçeli artık Bağbuğ” başlıklı yazısı, 21.03.2015)

MHP'nin 21 Mart 2015 tarihinde Ankara'da gerçekleştirdiği 11. Olağan Büyük Kurultayı'nda kongreye tek aday olarak giren Devlet Bahçeli yeniden genel başkanlığa seçilmiştir. Yukarıdaki yazı bu kurultaya ilişkin gözlemleri ihtiva etmektedir. Yazar, kongreden güvenoyu alarak ve kuvvetlenerek çıkan Devlet Bahçeli ile alakalı bir siyasi hareketin lideri olma durumunu karşılayan belli başlı siyasi ünvanları sayarken, zikrettiği ünvanlardan biri führerdir. Almanca'da lider anlamına gelen Führerin, dünya siyasi tarihinde taşıdığı anlam, toplumsal bellekte tezahür eden çağrışımları itibariyle Nazileri işaret ettiği aşikârdır. Adolf Hitlerle özdeşleşen bu unvanı Bahçeli'ye ithaf etmek tipik bir siyasal etiketlemedir. İrkçi etiketi Bahçeli nezdinde tüm milliyetçi harekete iliştilmektedir. Yazının devamında yazar “Her 21 Mart'ı Türk milliyetçi ve ırkçıların “Nevruz bayramı” (Bahçeli Newroz değil Nevruz demeyi yeğliyor) olarak kutladıkları ve kutsadıkları biliniyor.” derken bu defa dolaysız ve aleni biçimde Türk milliyetçileri ırkçı olarak etiketlenmektedir. Öte yandan yazının bir diğer dikkat çekici boyutu, Türkçe'de Nevruz olarak tanımlanan bir bayramın Türk milliyetçiliğinin siyasi temsilcisi olan bir partinin genel başkanı tarafından da nevruz olarak ifade edilmesinin yazarca dikkat çekici olarak değerlendirilmesidir. Dil ve söylem düzeyinde iç gruba yakınlık kurulabilmekte, aynı şekilde dış gruba mesafe koyulabilmektedir. Nitekim yazar kaleme aldığı yazısında mevzubahis bahar bayramını Nevruz değil Newroz olarak kullanmayı tercih etmektedir. “W” harfinin kullanımı da ideolojik bir tercihtir.

Bahçeli'nin bir kadın ve bir erkekle beraber -Türk mitolojisine dayanarak- demir dövmesi yazarca çocuksu bulunmaktadır. Bu mitolojik ve töresel eylem, karikatürize edilen bir söylem içerisinde ötekileştirici ve ayrımcı bir pratiğe nesne olmaktadır. Yazar Devlet Bahçeli'nin Nevruz'a ilişkin ifadelerini aynen iktibas ettikten sonra “breh...breh...breh... nidaları ile konuya ilişkin kendi yorumunu yapmakta; söz konusu nidanın ağır biçimde alay ve küçümseme içerdiği sarıh bir şekilde gözlemlenmektedir.

Örnek Haber 6. İncelenen dönem içerisinde çalışmaya konu olan gazetelerde, Türk milliyetçilerinin Doğu Türkistan'da Uygur Türklerine yönelik olarak Çin Halk Cumhuriyeti'nce sürdürülen baskı ve asimilasyon politikalarını tel'in mitingleri düzenlemesi

ve bu mitinglerde cereyan eden hadiseler yoğun bir şekilde haberleştirilmiştir. Bu hadiselerin haberleştirilme biçimlerinde ise Türk milliyetçilerine yönelik kategorik bir Çinli düşmanı zannı inşa edilmekte ve bu zan bir siyasal etiket olarak haberlerde sık sık kullanılmaktadır.

Doğu Türkistan’da Müslümanlara zulüm iddialarının ardından başlayan ırkçı saldırılar trajikomik sonuçlara sebebiyet vermeye devam ediyor. Bugün de Ülkü Ocakları İstanbul İl Başkanlığı Beyazıt Meydanı’ndan Sultanahmet Meydanı’na yürüdü. Burada basın açıklaması yapıldığı sırada ayrılan bir grup Topkapı Sarayı’na yöneldi. Gruptakiler Çinli zannettikleri Koreli turist grubuna saldırdı... (Evrensel, “ ‘Çinli’ avına çıkan ülkücüler Koreli turistlere saldırdı” başlıklı haber, 04.07.2015).

Haber başlığında “Çinli avı” metaforuyla Türk milliyetçilerinin Çinlileri kategorik olarak kabul edilemez bir dış grup olarak gördükleri, yani Çinlileri homojen bir kategori telakki ederek düşman olarak konumlandırıdıkları ifade edilmektedir. Çinli düşmanı etiketi haber şemasının en üstünde konumlandırılmıştır. Yine aynı haber başlığında “mütemadiyen yanlış kişi ve kurumlara saldıran ülkücü” temsili yeniden üretilerek, bir olumsuz özellik olarak “aptallık” ülkücü gösterenin gösterilenlerinden biri haline getirilmektedir. Haberin durum tanımı içerisinde aslında ülkücünün Çinli ile Koreliyi ayırt edememesi yalnızca aptallığından ileri gelmemekte; faşist ideolojilere içkin totaliter ve önyargılı bakış açısı hem Çinliyi hem de Koreliyi “faşistler” nezdinde çekik gözlüler olarak eşitlemektedir. Çinli düşmanı etiketi de tıpkı Kürt düşmanı etiketi gibi, Çinlilerin ülkücülerce özelleştirildiği varsayımı üzerinde üretilmektedir.

Gruplar Arası Kıyaslama:

Gruplar arası kıyaslama incelenen sol gazetelerde -biçimsel anlamda- görece çok fazla rastlanan bir ötekileştirici-gayrimeşrulaştırıcı tarz değildir. İncelenen dönemde ilgili gazetelerin gruplar arası kıyaslama yaparak gerçekleştirdikleri ötekileştirme, iç grubun makbullüğü, dış grubun kabul edilemezliği ekseninde, sol düşünce ve gençlik hareketlerini ve HDP’yi Türk milliyetçileri ile kontrasta sokarak inşa edilmektedir. Yapılan kıyaslamalar ise iç grup mensuplarının özsaygısını yükseltecek biçimde oluşturulmaktadır.

Örnek Haber 1.

...Bilindiği gibi HDP, Kürt sorununun çözümü, hak ve özgürlüklerin geliştirilmesi, demokratik düzeninin kurulması yönünde çabalarıyla bilinen bir siyasal partidir. MHP ise “milliyetçi” olduğunu söyleyen ve bu doğrultuda uzun yıllar siyaset yürüten, 12 Eylül öncesi sol görüşlü, Alevi kesimi hedef alan Maraş, Çorum, Sivas vb katliamlarındaki rolü açık olan, bu eylemleri nedeniyle pek çok yöneticisi cezalandırılan bir partidir. Bu partinin, gençlik yapılanmasının “Ülkü Ocakları” adı altında pek çok şiddet eyleminin baş aktörü olduğu da kamuoyunun malumudur (Cumhuriyet, “Aydınlardan Devlet

Bahçeli ile danışmanına hakaret ve tehdit davası” başlıklı haber, - Bahçeli ve danışmanına karşı dava açılması istemiyle savcılıklara başvuruların ortak dilekçe metninden aktarma- 13.08.2015).

Bir kişinin ait olduğu gruba yönelik değerlendirmeleri, referans gösterilen diğer gruplarla yapılan sosyal karşılaştırmalarla belirlenir. İç ve dış gruplar arasında yapılan mukayese pozitif fark yaratıyorsa iç grup namına yüksek prestij üretilir, tersi durumda düşük itibar söz konusudur; ancak bu mukayese yapılırken gruplar, kendi gruplarını kayırma, diğer grubu da olumsuzlama temayülü gösterirler (Tajfel, Turner, 1986: 16). Yukarıdaki haberde HDP ve MHP bir mukayeseye tabii tutulmuştur. HDP evrensel prensip ve değerlerin müdafii olarak olumlu bir çerçevede sunulurken, MHP yakın tarihe de göndermede bulunularak, birçok elim hadisenin müsebbiplerinden biri olarak işaretlenmekte; oldukça olumsuz bir çerçevede sunulmaktadır. Yine ilgili partinin gençlik kolları olan Ülkü Ocakları da ülkede yaşanan pek çok şiddet eyleminin faili olarak gösterilmektedir. Bu noktada dış grubun olumsuzluğu bir süreklilik-devamlılık düşüncesi içerisinde kendini yeniden üreten bir biçimde inşa edilmektedir. Bu sosyal karşılaştırmının bir ucunda yer alan HDP’ye yönelik söylem iç-grup aidiyeti ve özsaygıyı yükseltecek şekilde inşa edilirken, karşılaştırmının diğer ucunda yer alan MHP ise sakınılması gereken bir kurum ve topluluk olarak temsil edilmektedir.

Örnek Haber 2. 1980 öncesi döneme ilişkin yahut o döneme referans veren tüm yazılarda, “özgürlük, adalet, eşitlik ve aydınlık bir Türkiye” isteyen iyi ve müspet iç gruba karşı ülkücüler “karanlık ve tehlikeli” bir dış grubu oluşturmaktadırlar.

...Yoksul kesimden geldikleri belli o gençler, özellikle 1968’den itibaren yükselen özgürlükçü gençlik hareketlerine karşı kullanıldılar. Gizli “komando kampları”nda eğitildiler. Adalet, eşitlik ve bağımsız bir Türkiye isteyenlerin üstüne salınan paramiliter bir güç haline getirildiler. 1970’lerde Türklük aidiyeti ve vatanını sevmeye duyguları kullanılan bu gençler“ülkücü”adı verilerek yeniden sokağa; aydınlanmacı, bağımsızlıkçı gençler ve aydınların üzerine gönderildi (Cumhuriyet, Işık Kansu, “Görev Partisi” başlıklı yazısı, 07.11.2015).

Yazıda sol görüşlü gençler ile milliyetçi görüşlü gençler bir kontrast haline sokulmaktadır. Sol dünya görüşüne sahip gençler adalet, eşitlik ve özgürlük isteyen; aydınlanmacı ve bağımsızlıkçı olarak olumlu bir temsil içerisinde konumlandırılırken; milliyetçi gençler Türklük aidiyetleri ve vatanını sevmeye duyguları kullanılan, özne olmaktan ırak pasif-edilgen bireyler olarak olumsuzlanmaktadır. Yazıda yanlış bilinç içerisindeki milliyetçi gençlerin geldikleri toplumsal kesimlerle inandıkları öğretilerin tenakuzuna dikkat çekilmektedir.

Örnek Haber 3. Çalışmaya dâhil edilen ilgi çekici örneklerden biri aşağıdaki haberdır. Haberde bir etnisite olarak Türkmenlikle milliyetçi ve sağ siyasi perspektifler arasında bir rabita kurulmakta ve Türkmenlik mutaassıp olma haliyle eşitlenmektedir. Haberin alıntılandığı sol gazetenin (Birgün) iç grup olarak değerlendirildiği Kürtler ve Aleviler ile söz konusu Türkmen nüfus haber içerisinde kontrast haline sokulmaktadır.

TÜRKMEN KENTİ İstanbul-Ankara arasında 300 bin nüfuslu bir kent. Bizans'ın önemli kentlerinden. Osmanlı Türkmenleri 11. yüzyılda kente göç ediyor. Nüfusun önemli bölümü bugün de Türkmen. Bu nedenle milliyetçi muhafazakârlık tarih içinde kendini farklılıklara kapatıyor. Bolu kent merkezinde 140 bin seçmen var. İlçelerle birlikte 200 bin seçmen. Kent merkezinden sonra seçimlere etki eden ikinci ilçe Gerede. Bu ilçe milliyetçi muhafazakârlığın kalesi olarak biliniyor. Kayseri ve Sivas ağırlıklı 3 bin Alevi yurttaş ile 10 bine yakın Kürt yurttaş kentte yaşıyor. Bolu'nun toplamı içinde yüzde 6. Yani seçim sonuçlarını değiştirecek bir oran değil (Birgün, "Bolu Nâzım'ı şaşırtmaz" başlıklı haber, 01.06.2015).

Haber 7 Haziran 2015 Genel Seçimleri öncesi Bolu'daki siyasal atmosferi ve Bolu özelinde olası seçim sonuçlarını konulaştırmaktadır. Haberin genelinde, siyasal partilerin şehir sathındaki politik vaziyetlerinin haricinde, şehrin milliyetçi-muhafazakâr toplumsal yapısı ve nihayetinde sola teveccüh etmeyişi de tartışılmaktadır. Şehrin güncel toplumsal yapısının tetkiki tarihsel bir bağlamda değerlendirilmekte ve "Türkmen Kenti" alt başlığı altında "Osmanlı Türkmenleri 11. yüzyılda kente göç ediyor¹². Nüfusun önemli bölümü bugün de Türkmen. Bu nedenle milliyetçi muhafazakârlık tarih içinde kendini farklılıklara kapatıyor." denmektedir. Dolayısıyla Bolu halkının sol düşünceye teveccüh etmeyişinin sebebi olarak kentin etnik-demografik yapısı gösterilmektedir. Oldukça özcü bir mütalaa ile "Türkmenlik" "kendini farklılıklara kapatmak" ile bir araya getirilmekte, mutaassıp bir düzlemde temsil edilmektedir. Haberde yine Türk yerine Türkmen ifadesinin kullanılması dikkat çekmektedir. Türklük ileri bir sosyolojik birim olan millete tekabül ederken, Türkmenlik içine doğulan bir olguya karşılık gelmektedir. Dolayısıyla Türkmen tanımlaması niyetlenen özelleştirme için çok daha müsait bir sosyolojik zemindir. Haberin devamında Alevi ve Kürt kökenli vatandaşların Bolu nüfusuna oranları verilerek, bu nüfus oranlarının seçim sonucunu değiştiremeyeceği müşahade edilmiştir. Zikredilen toplumsal unsurların nüfuslarının daha fazla olması halinde sol siyasi partilerin daha fazla oy alacağı varsayılmakta; Kürtler, Aleviler ve Türkmenler bir mukayese içerisine sokulup, Türkmenlere yüklenen menfi hususiyetlerin karşısında müspet hususiyetlerle Kürtler ve Aleviler konumlandırılmaktadır.

¹² 11. Yüzyılda Anadolu'da Osmanlılar isminde siyasi bir irade mevcut değildir.

Etik Dışı ve Yasadışı Davranışla Suçlama:

Etik dışı ve yasadışı davranışla suçlama suretiyle yapılan ötekileştirici biçimine Birgün ve Cumhuriyet gazetelerinde azami ölçülerde rastlanmaktadır. Evrensel gazetesinde ise bu kategorinin içerisinde dâhil edilebilecek bir ötekileştirici söylem müşahade edilememiştir.

Türk milliyetçilerine yönelik etik dışı ve yasadışı olma isnadıyla yapılan ötekileştirme biçimleri, 7 Haziran Genel Seçimleri Sonrası yaşanan politik sürece ilişkin, üniversitelerde yaşanan öğrenci olaylarına ilişkin ve iç siyasete yönelik haberlerde yer almaktadır. Yine bu biçim, incelenen gazetelerde belli başlı şu etiketlerle birlikte kurulmaktadır: Çete, milis, paramiliter yapı, mafya vb.

Örnek Haber 1: Etik dışı ve yasadışı davranışla suçlama başlığının altına yapılan girizgâhta belirttiğimiz gibi, ülkücülere yönelik en yoğun etik ve yasadışı faaliyet isnatlarından biri mafya ve devletin illegal işlerinin tetikçisi olduğu iddialarıdır.

Adam ödülü aldı, atladı geldi memlekete. İlk işi “Ülkü Ocakları” ile randevulaşmak oldu. Neye denk düştüğünü bilmiyor olması mümkün değil elbet bu buluşmanın. Aklımıza faili meçhuller, devlet adına silah atmalar, mafya ilişkileri geliverdi hemen. Demek Nobelci bilimci bunlardan bihabermiş... (Birgün, Enver Aysever, “DNA” başlıklı yazısı, 18.12.2015).

Yukarıdaki yazıda, Aziz Sancar’ın Nobel Ödülü’nü almasının akabinde Türkiye’de kimi kurum ve kuruluşlara yaptığı ziyaretler tenkit edilmektedir. Bu kurumlardan biri de Ülkü Ocaklarıdır. Yazıda Aziz Sancar’ın Ülkü Ocaklarıyla bir araya gelmesi oldukça vahim telakki edilerek, hadise “randevulaşmak” gibi içinde şuhluk da barındıran bir sözcükle betimlenmektedir. Akabinde Ülkü Ocaklarının ülkedeki faili meçhullerin sorumlusu olduğu ima edilerek tüm faili meçhul cinayetlerin müsebbibi olarak Ülkü Ocakları işaretlenmektedir. Faillerin meçhullüğü ifadesinden Ülkücülerin ülkedeki kimi karar alıcı mekanizmalarca korunduğu sonucu da pekâlâ çıkarılabilir. Keza yazıda Ülkü Ocakları mafya örgütlenmeleriyle de ilişki içerisinde gösterilmektedir. Böylelikle Ülkü Ocakları suçla ilişkilendirilerek dikkat edilmesi gereken bir tehdit kaynağı olarak konumlandırılmakta; yine metin içerisinde ürkütücü bir temsil içerisinde sunulmaktadır. Yazının devamında “Demek Nobelci bilimci bunlardan bihabermiş” denilmektedir. Yazar burada bilip de bilmezden gelme sanatına (Tecahülüarif) başvurarak, Nobelci diyerek değersizleştirdiği Sancar’ın aslında bütün bu şüca ilişkin vaziyetten haberdar olduğunu ima etmekte ve kendisinin kendi iradesiyle bu kriminal ağa dâhil olduğunu ifade etmektedir.

Örnek Haber 2. Sol basında (Özellikle Birgün Gazetesi’nde) ilgili ötekileştirme biçimi içerisinde en çok kullanılan isnatlardan biri tetikçiliktir. Siyasal Etiketleme kısmında bir

siyasal etiket olarak ifade edilen tetikçi ithamı, aynı zamanda yasadışı bir duruma tekabül etmektedir. Sol basının hikâye örgüsünde ülkücüler ekseriyetle tetiğe basan ellerdir, o tetiğe çektirtenler daha muktedir çevrelerdir. Kimi zaman gladio, kimi zaman CIA, kimi zaman küresel emperyal güçlerin hizmetinde addettikleri devlet.

Ülkemizin hukuk çınarlarından Av. Veli Devecioğlu’nu 9 Haziran’da 87 yaşında yitirdik. “Veli Abi”mizdi o bizim! Dünyayı güzelleştiren eşsiz insanlardan biriydi... Kontrgerilla’nın izini sürdüğü için 24 Mart 1978’de öldürülen Ankara C. Savcı Yardımcısı Doğan Öz’ün de avukatıydı. ‘Savcılık mesleğinin Kutupyıldızı’ olarak gördüğü meslektaşından söz ederken duygulanır, nemlenen gözlerini kaçırmaya çalışırdı. Suçlu olduğuna kesinlikle inandığı bir ‘ülkücü’ tetikçinin -üstelik dört kez idam cezası almışken- Askeri Yargıtay’ca aklanmasını içine sindirememişti... (Birgün, Attila Aşut, “Bir Veli Abi’miz vardı...” başlıklı yazısı, 29.06.20015).

Yazıda ülkücüler “ülkücü tetikçi” yani kiralık katil ifadesiyle burada zikredilmeyen kimi karanlık ve muğlak odakların taşeronluğunu yapan yasadışı bir siyasal organizasyon olarak tasvir edilmektedir. Tetikçi olarak adlandırılan kişinin dört kez idam cezası aldığı vurgulanıp mutlak şekilde suçlu olduğunun altı çizilirken, Askeri Yargıtay’ca suçsuz olarak görülüp aklanması “içine sindirememek” gibi kâmilten duygusal bir reaksiyonla yadsınmaktadır.

Örnek Haber 3: İncelenen gazetelerde etik ve yasadışı davranış kapsamına giren ötekileştirici ve gayrimeşrulaştırıcı söylem biçimlerinden biri tali bir güvenlik gücü yani milislik ithamıdır.

...Milliyetçilik iddiası ve “terörle mücadele” kararlılığını “ülkücü milisler” çağrışımı yapan “kent timi” vaadiyle taçlandırdı. 7 Haziran sonrasında “savaş kabinesi” olarak anılan AKP-MHP koalisyonu için de kapıyı araladı... MHP’nin seçim bildirgesindeki en dikkat çekici noktalardan biri “kent timleri” kurulması vaadiydi. Bahçeli, “Teröristle, terörle mücadele eden vatandaşın ayrılması” gereği üzerinde de durdu. Bazı vatandaşların “devlete yardım için!” kendini terörle mücadeleye “memur hissetmesi” ya da “memur edilmesi”nin örneklerini yakın siyasi tarihimizdeki katliamlardan biliyoruz. Bahçeli kürsüde “gelenekten geleceğe köprü kurmak”tan söz ederken, çok gerilere gitmeden yakın tarihte Keçiören’de terör estiren “A takımı”nı anımsadık. İlçeye kendilerine göre “nizam!” verip; içki içenlere, satanlara, parkta elele tutuşanlara müdahale eden ülkücülerin faaliyetleri belleklerde... (Cumhuriyet, “Kentlere ‘Ülkücü A Takımı’ Planı” başlıklı haber, 03.10.2015).

Haberde Keçiören’de hüküm sürmüş, metnin içinde ülkücü oldukları belirtilen bir suç örgütü anımsatılmaktadır. Böylece söz konusu suç örgütünün olumsuz çağrışımları Türk milliyetçilerine-ülkücülere transfer edilerek; ülkücüler etik dışı, yasadışı hal ve durumlarla bir araya getirilmektedir. Dolayısıyla bu durum bir dış grup olarak Türk milliyetçilerinin

gayrimeşru kılınmasına uygun bir zemin hazırlamaktadır. Nitekim güvenlik güçlerine yardımcı sivil silahlı güçlere tekabül eden milis kavramı ülkücü ifadesiyle birlikte isimleştirilmiştir.

Evrensel Değerlerden Yoksunluğu Vurgulama:

Türk milliyetçilerine yönelik evrensel değerlerden yoksunluk vurgulanmak suretiyle gerçekleştirilen ötekileştirici söyleme Birgün ve Cumhuriyet gazetelerinde azami ölçülerde rastlanmıştır. İlgili ötekileştirici söylem Evrensel gazetenin haberlerinde tespit edilememiştir.

Mevzubahis ötekileştirici biçimin münhasıran kendisine yer bulduğu bir hadiseler ağı mevcut değildir. Bu biçim kimi zaman münferiden HDP ve MHP ilişkilerinde, kimi zaman 1980 askeri darbe öncesi dönemin ihtilafı günlerine yapılan göndermelerde, kimi zamanda da milliyetçi düşüncenin bizatihi kendi öz yapısına ilişkin tenkitlerde ortaya çıkabilmektedir. Hak ve özgürlükler, farklılıkların kabulü, demokrasi, hukuk gibi mefhumlar, ilgili ötekileştirici biçimin -ülkücüler özelinde- yoksunluğunu vurguladığı evrensel ilke ve prensiplerdir.

Örnek Haber 1.

...Yine milliyetçiliğin ‘millî vazifeler’ başlığı altında topladığı ve görev aşkıyla donattığı pek çok başlık, sıcak politik gelişmelerde ya da bazı toplumsal durumlar arasında hiyerarşiler kurarak (millî ile gayr-ı millî ayrımı gibi), sayısız sorunu ‘millî meseleler’ karşısında önemsizleştirerek perdelenmesine de katkıda bulunur. Bugün İslâmcı siyasetin en acil toplumsal sorunları (kadın cinayetleri, işsizlik, yoksulluk vb.), terör, Suriye’deki savaş, Geziciler, çevremizdeki düşmanlar gibi mazeretlerle önemsiz kılarak ötelemesi, kitlelerin anlam dünyalarının derinliklerinde yatan milliyetçi söylemlerin sağladığı zihinsel destekler (bayrağın/vatanın önceliği vb.) sonucundadır. Bu ‘millilik’ hâli, ayrıca, hukukun kolayca rafa kaldırılması, insan hak ve özgürlüklerinin hiçe sayılması, sermayeye yaratılan fırsatlar eşliğinde emeğin sömürsünün yaygınlaştırılması vb. bakımlardan da fazladan işlevler görür. Zaten İslâmcı siyaset, süreç içerisinde milliyetçi söylemleri diri tutabildiği ölçüde bunun karşılıklarını aldığını iyice test ettiği için, sıraladıklarımın tümünü ve daha fazlasını yeri geldiğinde ustaca işleme koymaktadır... Dahası milliyetçi yapıların İslâmcılara göre olası politik gerginlik durumlarında paramiliter katkıları (HDP binalarına ve Kürt esnafa saldırı gibi) düşünüldüğünde, etkinlikleri güçlü, örgütlülükleri yaygın ve işlev alanları da daha fazladır. Zaten bu sokak saldırıları eylemlerinde en ön saflarda Ülkücülerin yer alması, oluşturulan ‘millî mutabakat’ın etkisini anlamak bakımından da dikkat çekicidir... (Birgün, Yavuz Çobanoğlu, “ İslamcılık ile Türkçülüğün Tarihsel Uzlaşması ” başlıklı yazısı, 29.11.2015).

Yukarıdaki yazının çıkış noktası yine yazıdan bir alıntıyla: “...bilhassa siyasî anlamda fazlasıyla sıkışan, tutarsızlıkları ayan beyan ortaya çıkınca elinde tek güç olarak kalan şiddete

sarılmış, üstelik bir de meşruiyet bunalımındaki İslâmcı ideolojinin, siyaseten düştüğü çıkmazdan kurtulmak için Türkçülük'ten vücut bulmuş milliyetçilik gibi bir can simidine gereksinim duyması da doğal..." savına yaslanmaktadır. İslamcı ideolojinin gerek kendi doktriner müşkülâtlarını gerekse devlet yönetiminde yaşanan krizleri milliyetçiliğin yardımıyla aşmaya çalıştığı müşahade edilen yazıda, milliyetçi söylemlerin ihtiva ettiği hususiyetlere özel bir önem atfedilmektedir. Bu hususiyetler sıralanırken hukuk ihlalleri, insan hak ve özgürlüklerinin ihlalleri ve emek sömürüsü gibi menfi hal ve durumlara da değinilmektedir. Demokratik düzen için tehdit olan bu hal ve durumların milliyetçi düşüncenin tabii bileşenleri olduğu, bu evrensel kıymetlerin milliyetçi dünya görüşü ile bir araya gelemeyeceği düşüncesi kategorik olarak yeniden üretilmektedir. Bu hal, iç grup aidiyeti yani kimlik telakkileri ile toplumsal dünyanın kategorize edilerek okunması, dış grubun ya da grupların homojen olarak tasavvur edilmesi gerçeklikleriyle ilişkilendirildiğinde, ülkücülerin demokratik-çoğulcu siyasal ve toplumsal bir düzen için tehdit olarak konumlandırıldığını ifade edebiliriz.

Örnek Haber 2. Sol basında -hassaten Birgün Gazetesi'nde- ülkücüler evrensel değerlerden yoksun bir temsil içerisinde kurulurken yararlanılan argümanlardan biri ülkücülerin farklılıklardan hoşlanmadıkları ve farklı olana tahakküm ettiği savına yaslanmaktadır.

...Yurttaydık, TRT'nin iki kanalı izlenebiliyordu ve diğerinde sıkıcı bir haber program vardı. Kantinde uzun saçlı, pos bıyıklı, gözlüklü birkaç kişi halinde konseri izlerken gelen hilal bıyıklı "arkadaş"lar kanalı değiştirmek için ısrar etti, diğer kanalda aradıklarını bulamayınca televizyonu kapattı. Bizi sevmiyorlardı. Karşıtlığın tehlikeli olduğunu, insanın fikrini ve görüntüsünü sevmediği insana şiddet uyguladığını o yurttan öğrendim. Balgat Yurdu olarak bilinen Tahsin Banguoğlu Öğrenci Yurdu ülkücülerin kalesiydi ve kısa süre sonra sevilmeyenler olarak kapının önüne konduk. Devlet, beni ve arkadaşlarımı, bize tahsis ettiği yurttan kovmuştu. Anlaşamayacağımızı o gün anladık. (Birgün, Murat Meriç, " Bir Buluşamama Hadisesi " başlıklı yazısı, 06.12.2015).

Yazarın, Mehteran ile Kızılordu Korosu'nun birlikte konser vermesi üzerinden iç ve dış siyaseti yorumladığı yazısında bir arka plan bilgisi olarak yukarıdaki hadise nakledilmiştir. Yazıda iç grup ve dış grup ya da biz ve onlar, semboller üzerinden kurulmuştur. Biz: uzun saçlı, pos bıyıklı, gözlüklü; onlar: hilal bıyıklı. Anlatıda semboller üzerinden politik toplumsal pozisyonlar ifşa edilmektedir. "Hilal bıyıklılar" ceberut, farklılıklara tahammülsüz ve şiddete meyyal bir temsilde aktarılmaktadır. Yazar "bizi sevmiyorlardı" derken ötekine ilişkin duygusal bir tepki geliştirmekte; insanların farklı olana şiddet uygulayabildiğini ülkücülerin yoğunluklu olarak kaldıkları Balgat yurdunda öğrendiğini dile getirmektedir. Bir başka ifadeyle yazar kendi iç grubunda, kendi mahallesinde farklılıkların kabul gördüğünü ve

şiddete yer olmadığını iddia etmektedir. Böylelikle olumlu iç grup olumsuz dış grup tasviri noksansız bir şekilde kurulmaktadır. Yine ilgili paragrafta bir diğer vurgu hilal bıyıklılarla yurt yönetimi arasındaki işbirliği ya da yakın ilişkidir.

Örnek Haber 3: Sol yazılı basında hassaten 1980 öncesi döneme atıfta bulunularak Türk milliyetçileri ve diğer sağ grupların demokrasi ve hürriyet gibi evrensel İlke ve prensiplerden hazzetmedikleri ve bu grupların söz konusu evrensel değerlerin taşıyıcılığını yaptığına inanılan sola karşı ise antidemokratik bir cephe oluşturdukları kanaati gözlemlenmektedir. Bu kanaat günümüzün güncel meseleleri için de geçerliliğini korumaktadır. Aşağıdaki haberde vurgulandığı gibi, sol basında (Birgün gazetesi), -başını Türk milliyetçilerinin çektiği ve birçok sağ-muhafazakâr grubun katıldığı- Doğu Türkistan mitinglerinin esasında kendilerine yönelik bir saha tatbikatı olduğu kanaatinin varlığı dikkat çekmektedir.

...Türkiye sağ konusunda yaptığı akademik çalışmalarla tanınan Yrd. Doç. Dr. Öztan, bugünlerde yaşananları anlamak açısından, 60'lı ve 70'li yıllardaki gelişmeleri anımsatıyor. Soğuk Savaş atmosferi içinde Türkiye sağının tüm fraksiyonlarının yükselen sol siyasete karşı "anti-komünizm" şemsiyesi altında gündemlerini ortaklaştırdıklarını belirten Öztan, "Esir ve baskı gören Türkler" meselesinin o dönem de en sömürülen konulardan biri olduğunu dile getirerek, aslında kimsenin Doğu Türkistan'da ya da Sovyetler Birliği'nde yaşananlara dair somut gerçeklere dayanan bilgisinin olmadığını kaydediyor... Öztan bugün yaşananların da benzer olduğunu işaret ederek şu yorumu yapıyor: "Doğu Türkistan bahanesiyle sokaklara çıkan, lokanta basan, şoven pankartlar asan, Korelileri Çinli diye kovalayan linç güruhu buzdağının su üstünde kalan kısmı. Halbuki tıpkı 1970'lerde olduğu gibi bugün de sağ siyaset, yükselen solun ve demokrasi güçlerinin karşısında yönetememe sorunuyla yüz yüze. Bu nedenle kitlesini talimli ve diri tutmanın yöntemlerini arıyor... Doğu Türkistan protestolarına katılan sağ grupların çeşitliliğinin 'yeniden ortaklaşmanın' kanıtı olduğuna dikkat çeken Öztan, şunları ifade ediyor: "Sadece faşistler değil; Ak Gençlik, Anadolu Gençlik, İHH, Anadolu'nun birçok yerinde benzer protesto gösterileriyle kitleyi yeniden harekete geçirdi. Buradaki hedefin ülkedeki devrimci sol güçler olacağını tahmin etmek ise güç değil. AKP'nin ve MHP'nin rekabet ettiği hatta kimi zaman örtük ittifaka girdiği bu alana karşı demokrasi ve özgürlük mücadelesini diri tutmak gerekiyor... (Birgün, "Gülüyoruz ama bu bir savaş hazırlığı" başlıklı haber, -Güven Gürkan Öztan'ın konuşmasından aktarma- 10.07.2015).

Doğu Türkistan'daki Çin hükümet politikalarının, Türkiye'deki kimi siyasi parti ve sivil toplum kuruluşlarınca tel'ini sırasında yaşanan bazı hadiselerin tetkik edildiği haberde, protestocuların esas gayelerinin Doğu Türkistan olmadığı, maksadın Türk sağının tüm tonlarının sola karşı bir blok yaratmak için bir tatbikat yapmak olduğu ileri sürülmektedir. Haberde 1970'li yıllara tarihsel bir referans verilerek sağ siyasetin yükselen sol ve demokrasi güçlerinin karşısında sosyo-politik bağlamda naçar kaldığı iddiası dile getirilmekte ve karşıtlığın diğer ucundaki sağ kitlenin antidemokratik olduğu ima edilmektedir. Dolayısıyla

başını Türk milliyetçilerinin çektiği Doğu Türkistan mitinglerine iştirak eden grupların, demokrasi gibi evrensel ilke ve değerlerden yoksun olduğu vurgusu yapılmaktadır. “AKP’nin ve MHP’nin rekabet ettiği hatta kimi zaman örtük ittifaka girdiği bu alana karşı demokrasi ve özgürlük mücadelesini diri tutmak gerekiyor” ifadesiyle dış grup olarak değerlendirilen grupların işbirliği yaptıkları vurgulanmakta, bu dış gruplara yönelik bir demokrasi ve özgürlük mücadelesinin lüzumundan bahsedilmektedir. Bu suretle Türk milliyetçilerinin ve Türk sağının diğer fraksiyonlarının demokrasi ve hürriyet gibi evrensel değerlere haiz olmadığı önermesi haber metni içerisinde yeniden üretilmektedir.

Habere kabaca hem şematik hem tematik yapı içerisinde bakacak olursak; haber başlığında ülkücüler karikatürize edilerek, “yine yanlış kişi ve kurumlara saldıran, pek akıllı olmayan” kimseler olarak işaretlenmektedir. Ancak yine haber başlığında, okuyucu bunun bir savaş hazırlığı olduğu yönünde ikaz edilmektedir. Daha önceki tahlillerimizde değindiğimiz gibi sol yazılı basındaki temsillerde ülkücülerin Çinli ile Koreliyi ayırt edememesi yalnızca zihni kabiliyetlerinin zayıf oluşlarına değil, faşist ideolojilere içkin totaliter perspektifin çekik gözlü her kişiyi Çinli olarak tanımlattığı savına da dayanmaktadır. Diğer yandan savaş gibi çok veçheli, her merhalesinin, savaşı yürütecek her biriminin çok iyi örgütlenmiş olması icap eden bir vakıa ile Doğu Türkistan protestolarında yaşanan münferit menfi hadiselerin ilişkilendirilmesi meselenin boyutlarını fazlasıyla aşan bir kanaat gibi gözükmemektedir. Haberin arka plan bilgisi olarak 60’lı, 70’li yıllara atıf yapılmakta ve yazar “Esir ve baskı gören Türkler” meselesinin o dönemde de en çok sömürülen konulardan biri olduğunu dile getirerek, aslında kimsenin Doğu Türkistan’da ya da Sovyetler Birliği’nde yaşananlara dair somut gerçeklere dayanan bilgisinin olmadığını iddia etmektedir. Sömürü iddiası kendi içerisinde oldukça güçlü önyargılar taşıyan bir ithama denk düşmektedir. “Sömürme” sözcüğünün seçimiyle, esasında Türk milliyetçisinin esir Türkler hassasiyetinin sahil olmadığı, esir Türkler meselesinin iç politik bir fayda adına dile getirildiği iddia edilmektedir. Bu şekilde Türk milliyetçileri eyyamcı bir temsil içerisinde sunulmaktadır. Olumsuz kişilik özellikleri atfedilerek yeniden ötekileştirilen Türk milliyetçilerinin bu hususta, 1950’lerden beri Doğu Türkistan’ın sürgündeki liderleri (İsa Yusuf Alptekin, Mehmet Emin Buğra) ve sair Doğu Türkistan dernekleriyle olan sıkı rabıtası yadsınmaktadır. Yine haberde, olumlu biz, olumsuz ötekinin temsilleri mukayese edilerek pekiştirilirken, haberin tematik boyutunda dile getirilen, Doğu Türkistan mitinglerinin esas hedefinin sol kesim olduğu savı herhangi bir somut veri yahut argümana dayandırılmadan ifade edilmektedir. Haberde sağcı diye nitelendirilen grupların sol gruplara karşı sağlamaya çalıştıkları iddia

edilen birliğe dikkat çekilerek, bu yolla esasında sol okuyucunun konsolidasyonu sağlanmaya çalışılmaktadır.

Tehdit Kaynağı Olarak Gösterme:

Ülkücüler Birgün ve Evrensel gazetelerinde ciddi bir tehdit kaynağı olarak konumlandırılmıştır. Evrensel ve Birgün gazetelerine mukayesen Cumhuriyet gazetesinde ülkücüleri tehdit kaynağı olarak gösterme oldukça düşüktür.

Ülkücülerin tehdit kaynağı olarak gösterilerek ötekileştirildiği haberler incelenirken, ülkücülerin faşist, ırkçı, paramiliter milisler, Kürt düşmanı, Çinli düşmanı gibi siyasal etiketlerle konulaştırıldıkları haberlerin, aynı zamanda “tehdit kaynağı olarak gösterme” kodunu da ihtiva ettiği düşünülmüştür. Bütün farklılıkları emme, kendine benzetme ya da farklı olana var olma şansı vermeme prensibi üzerine inşa edilen, “birey fikrini ve bireyi topluma gömen ve bireyi topluluğun adeta mekanik bir parçasına indiren” (Yayla, 2003: 83) faşizmin hâlihazırda var olduğu bir toplumsal yapıda herhangi bir tehdit unsurunun olmadığını varsaymak safdillik olur. Zikredilen siyasal etiketlerin haricinde, Türk milliyetçilerinin bir tehdit unsuru olarak konumlandırıldığı diğer haberler de bu kodun muhteviyatına eklenmiştir. Mevzubahis ötekileştirici söylem incelenen dönem içerisinde en çok öğrenci olaylarına yönelik, terör olayları ve akabinde gerçekleştirilen protestolarda yaşananlara ilişkin, iç siyasete yönelik, 1980 askeri darbesi öncesi döneme yönelik, 2015 yılında yaşanan Doğu Türkistan’a destek ve Çin’i Tel’in mitinglerine ilişkin haberlerde bulgulanmıştır.

Örnek Haber 1. Sol yazılı basında yer alan haberlerin azımsanmayacak bir bölümünde ülkücüler Kürtçe konuşan, Kürt kimlikli insanlar için oldukça tehditkâr bir pozisyonda konumlandırılmaktadırlar. Türk milliyetçilerinin Kürtleri özelleştirdikleri ve uygun buldukları her an ve her mekânda Kürtlere yönelik şiddet eylemlerine başvurabilecekleri ön varsayımı haber metinlerinde sıklıkla inşa edilmektedir.

İzmir Karabağlar'da oturan Diyarbakırlı Çoban ailesine ülkücü bir grubun, 'Kürtler İzmir'den gitsin' diyerek saldırdığı iddia edildi. Olayı Eski İzmir Karakolu'na bildiren ve sorumlular hakkında şikâyetçi olmak isteyen Ali Çoban'a ise polis, 'Bugün git yarın gel' cevabını verdi. İzmir'in Karabağlar ilçesinde oturan Diyarbakırlı Çoban ailesi, 25 Şubat Çarşamba günü aile ziyaretinden dönerken evlerinin kapısının önünde "Kürtler İzmir'den gitsin" denilerek ülkücü grup tarafından darp edildi... (Evrensel, “İzmir’de ülkücüler Kürt aileye saldırdı iddiası” başlıklı haber, 28.02.2015).

Haber metninde ülkücüler, Kürt kökenli vatandaşları kategorik olarak düşman-hedef grup olarak gören ve sakınılması gereken bir sosyal grup olarak temsil edilmektedir.

Dolayısıyla ülkücüler demokratik çoğulcu toplum nizamı için ciddi bir tehdit olarak işaretlenmektedir. Haberde yine emniyet güçlerinin mevzubahis aileye yönelik tutumlarının altı çizilerek Kürtlere yönelik yapısal bir ayrımcılığın olduğu gösterilmek istenmekte; ülkücüler ise bu ayrımcı toplumsal sistemin sivil ayağı olarak işaretlenmektedir. Dolayısıyla, daha önce tahlil ettiğimiz birçok haberde olduğu gibi, bu haberde de bir kez daha devlet-milliyetçi işbirliği kurgusuyla karşılaşmaktadır.

Örnek Haber 2. Türk milliyetçileri sol gazetelerin sayfalarında demokratik-çoğulcu, özgürlükçü bir toplumsal ve siyasal sistem için tehdit olarak konumlandırılmaktadır. Ülkenin yakın tarihinde yaşanan tüm menfur hadiselerin müsebbibi ülkücüler olarak gösterilmekte ve ülkücülerin bu hadiseleri gerçekleştiren birçok toplumsal grupla güç birliği yaptığı iddia edilmektedir.

...Devlet ocakları da sever, Saray'ın 'kefenli askerleri' Osmanlı Ocakları, MHP'nin Ülkücü Ocakları tarafından estirilen şiddet, dükkânların yakılması, HDP binalarına ve Hürriyet gazetesine saldırıları 'linç girişi' diye tanımlamak yetersiz. "Linç girişi" devletin olmadığı yerde olur. Oysa Türkiye'de yaşanan "linç" girişimlerine devletin bilinçli desteği vardır. Türkiye gibi mezhepçi ve etnik milliyetçiliğin devletleştiği ülkede gruplar ancak devlet desteği ile horozlanırlar... Devlet Güruh sever, Türkiye'nin sokaklarında eli kolu serbest dolaşan ırkçı, mezhepçi gruplar devletin bilinçli desteği ile faşist saldırılarını gerçekleştiriyor. Devlet desteği olmadan hiçbir grup Madımak otelinde 35 kişi yakarak insanlık suçu bir katliamı gerçekleştirmezdi! Hiç bir grup 6-7 Eylül 1955'de İstanbul'da Gayri Müslimlere yönelik katliam girişimi ve saldırılar gerçekleştiremezdi! Hiç bir grup Çorum'da, Maraş'ta, her yaşta yüzlerce insanın katledildiği, çocukların ağaçlara çiviyle çakıldığı, 70 yaşındaki Veli dedeyi fırında yakarak insanlık suçu katliamları gerçekleştiremezdi. Hiç bir tetikçi Suroç'ta 33 genç canımızı bombalarla parçalanmazdı... Devlet hamaset sever, Faşizm kitle ruhuyla ve hamasi söylemlerle örgütlenir. Cenaze törenlerini "vatan", "millet", "bayrak", "kutsal şehitlik" gibi hamasi söylemlerle heyecana dönüştürmek ister. AKP, Osmanlı Ocakları'nı, MHP ise Ülkü Ocakları'nı, Vatan Partisi de "Mustafa Kemal'in Askerlerini" harekete geçirerek, "şehitler ölmez, vatan bölünmez" ve "Tekbir Allah" sloganları eşliğinde toplumsal öfkeyi kabartarak halkın galeyana gelmesini hedefler. Artık buda nafile. Halk sağduyulu yaklaşımla, AKP ve MHP'nin bindirilmiş gruhuna destek vermemiştir (Birgün, Turan Eser, "Devlet faşizm sever" başlıklı yazısı, 15.09.2015) .

Yazıda 7 Haziran Genel Seçimleri sonrası hükümetin kurulamayıp, 1 Kasım tarihi için erken seçime gidildiği, çözüm sürecinin henüz yeni noktalandığı ve Güneydoğu'da çatışmaların yeniden başladığı, akabinde teröre yönelik protesto gösterilerinin düzenlendiği bir süreç, yazarın düşünce dünyası çerçevesinde okuyucuya aktarılmaktadır. Yaşanan şiddetin bizatihi bir devlet organizasyonu olduğu argümanının müdafaa edildiği yazıda, devlet-ülkü ocakları ilişkisine de yukarıda alıntılanan bir alt başlık açılmıştır. Devlet ocakları da sever isimli alt başlıkta, Ülkü Ocakları'nın ülkede cereyan eden şiddet olaylarının, HDP binalarının

yakılmasının ve Hürriyet Gazetesi'ne yapılan saldırıların faillerinden biri olduğu vurgulanmaktadır. Hemen akabinde Ülkü Ocakları tarafından gerçekleştirildiği iddia edilen hadiselerin devlet desteğiyle kotarıldığının altı çizilmektedir. 6-7 Eylül olaylarından Suroç saldırısına kadar tüm hadiseler arasında sıkı bir süreklilik ilişkisine dikkat çekilmektedir. “Türkiye gibi mezhepçi ve etnik milliyetçiliğin devletleştiği ülkede gruplar ancak devlet desteği ile horozlanırlar” cümlesinde kullanılan horozlanmak deyiimiyle ilgili gruplar (keza söz konusu gruplar yazıda grup gibi olumsuz çağrışımları olan bir kelime ile tanımlanmışlardır) diğer toplumsal gruplara meydan okuyan, toplumsal huzur ve sükûneti bozan dış gruplar olarak konumlandırılmaktadır. Ancak horozlanmak deyiiminin gündelik kullanımında, olmayan güce rağmen kabadayılık etmek gibi bir manaya karşılık geldiğini ifade edebiliriz. Zaten yazar da bunu doğrulayarak devlet desteği olmadan söz konusu grupların herhangi bir eylem yapamayacağını altını çizmektedir. Bu noktada yine bir olumlu iç grup (yalnız, mazlum ama direnen) ve olumsuz dış grup (zalim, vahşi, devlete güvenerek horozlanan korkak) tasnifi inşa edilmektedir.

Yazıda yakın tarihin en menfur hadiseleri sıralanarak, bu hadiselerin faillerinden biri olarak yine Ülkü Ocakları işaret edilmektedir. Devlet hamaset sever adlı alt başlıkta, Ülkü Ocakları'nın, Osmanlı Ocakları'nın ve Vatan Partisi teşkilatlarının kendi tabanlarını “vatan, millet, bayrak, kutsal şehitlik” gibi söylemler ile motive ederek toplumsal öfkeyi kabarttıkları, bu yolla halkı galeyana getirmek niyeti taşıdıkları iddia edilmektedir (Provokatör ithamı). Dolayısıyla İslamcı-milliyetçi-kemalist işbirliğinin varlığı varsayılarak, bu noktaya dikkat çekilmektedir. Van Dijk'ın önvarsayım dediği, var olan önermenin doğru da olsa yanlış da olsa doğru olarak kabul edildiği durum (2015: 93), alıntılanan pasajda teşhis edilebilmektedir. Yazıda şüpheyi olanak tanımadan Ülkü Ocaklarının (Osmanlı Ocakları ve Vatan Partisi teşkilatlarıyla beraber) mutlak hedefinin halkı kin ve nefrete teşvik ederek galeyana getirmek olduğu ifade edilmektedir.

Örnek Haber 3. Sol yazılı basında ülkücülerin terör olaylarına yönelik gerçekleştirilen eylemlerdeki rollerine sık sık değinilmektedir. Bu eylemlerde cereyan eden şiddet eylemlerinin faili olarak ülkücüler işaretlenmekte, bu şiddet eylemlerinin sürekliliğine vurgu yapılmaktadır. “Ülkücülerin dün akşamki eylemde ATV-Sabah binalarına saldırı düzenlediği öğrenildi. MHP'nin gençlik kolları ülkü Ocakları dün birçok kentte protesto gösterileri düzenledi. İstanbul'daki gösteriler sırasında Sabah-ATV'ye saldırı düzenlendiği belirtildi...” (Birgün, “Durmuyorlar: Sabah ve ATV binasına da saldırdılar” başlıklı haber, 09.09.2015).

Haber başlıkları haberin hem bir özeti hem de en mühim enformasyonunu barındıran kısımdır (Van Dijk, 1991: 118). Başlıktaki “durmuyorlar” ifadesi saldırıların bir silsile

halinde gerçekleştirildiği, bundan sonra gerçekleşme ihtimalinin en az gerçekleşenler kadar mümkün olduğu anlamını söylemsel düzeyde inşa etmektedir. Dolayısıyla ülkücüler dikkat edilmesi gereken tahripkâr bir tehdit unsuru olarak temsil edilmektedir.

Örnek Haber 4. Türk milliyetçileri sol yazılı basınının sayfalarında Türkiye’yi ziyaret eden ya da Türkiye’de yaşayan Uzak Doğulular için bir tehdit unsuru olarak işaretlenmektedir. Doğu Türkistan meselesi bağlamında ülkücülerin kategorik saldırganlığına dikkat çekilmektedir.

...Beyazıt Meydanı’nda başlayan yürüyüş Sultanahmet Meydanı’nda son buldu. Burada basın açıklaması yapıldığı sırada ayrılan bir grup Topkapı Sarayı’na doğru koştu. İddiaya göre gruptakiler, Çinli zannettikleri Koreli turist grubuna saldırdı. Saray önünde bekleyen çevik kuvvet ekipleri araya girerek etten duvar ördü. Koreli turistler hemen olay yerinden uzaklaştırıldı... Saldırıya uğrayan bir Koreli turist, İngilizce “Ben Çinli değil Koreliyim” diyerek gülümsediği görüldü (Cumhuriyet, “Bu kez de Çinli diye Korelilere saldırdılar” başlıklı haber, 04.07.2015).

Ülkü Ocaklarının tekzip ettiği olay¹³, haber başlığında ülkücüleri fail göstererek konulaştırılmıştır. Ülkücüler, kategorik olarak Çinli düşmanı şeklinde işaretlenmektedir. Bunu tıpkı Kürt düşmanlığı gibi siyasal bir etiketleme olarak telakki etmek yerindedir. Kategorik olarak gerçekleştirilen Çinli karşıtlığı tabii olarak sıhhatli bir toplum için tehdit kaynağıdır. Birgün Gazetesi ilgili hadiseyle alakalı olarak Ülkü Ocakları’na söz hakkı tanımış ve Ülkü Ocakları’nın konu ile ilgili beyanatını haberleştirmiştir. İlgili haber şöyledir:

İstanbul Ülkü Ocakları Başkanı Ahmet Yiğit Yıldırım, Çin protestosu sırasında, Çinli zannedilip Koreli turistlerin dövüldüğü iddialarının gerçeği yansıtmadığını öne sürdü. Ülkücülere yönelik algı operasyonu yapıldığını iddia eden Yıldırım, haberi yapanlar hakkında şikayetçi olacaklarını belirtti. Ülkü Ocakları’nın Sultanahmet’te yaptığı protestoda Çinli zannedilen Koreli turistlerin dövüldüğü medyada yer almıştı. Olayla ilgili Ülkü Ocakları yetkilileri İstanbul Emniyet Müdürlüğü’nden bilgi aldı. Emniyette yetkililerle konuşan Ülkücü grup adına İstanbul Ülkü Ocakları Başkanı Ahmet Yiğit Yıldırım bir açıklama yaptı. Yıldırım, “Etkinlik Doğu Türkistan’dan buraya gelenlerin zulmü anlatmasıyla devam etti. Medyada ‘Ülkücüler Çinli zannetti. Koreliye saldırdı’ yazılı haberler çıktı. Böyle bir haberi medyada gördük. Böyle bir saldırının bizim tarafımızdan gerçekleştirilmediğini söyledik. Koreli değil, Çinli dahi olsa onların Allah’ın emaneti olduğunu söyledik. Hatta Beyazıt’tan Sultanahmet’e gelene kadar birçok turist bizi destekledi. Burada bir algı operasyonu ile olayın uzağındaki bir Koreli çekilmiş. Oradaki polisle tartışma yaşandığı zaman turist kafilesini

¹³ İstanbul Ülkü Ocakları Başkanı Ahmet Yiğit Yıldırım’ın bu hadiseyi yalanladığı beyanatı 06.07.2015 tarihli Birgün gazetesinde “Ülkü Ocakları’ndan ‘Koreli dövmedik’ açıklaması” başlığıyla haberleştirilmiştir

uzaklaştırmışlar. Oradaki Koreli turist de 'Ben Çinli değil, Koreliyim.' demiş. Güler yüzlü bir şekilde bunu anlattı. Saldırılan bir insan gülererek bunu dile getiremez.” dedi. Basında ülkücü camiaya zarar verilen haber yapıldığını aktaran Yıldırım, “Bizim yürüyüşümüzde kimseye zarar gelecek bir şey olmamıştır. Buna asla müsaade etmeyiz. Bu açıklamayı yaptıktan sonra Doğan Haber Ajansı (DHA) ‘Koreli turistler şikayetçi oldu.’ diye haber yaptı. Bilgi almak için DHA’yı aradık. Kaynaklandıramadılar. Emniyet böyle bir şikayetin olmadığını beyan etti. İnanılmaz algı operasyonu yapılıyor. Doğu Türkistan’daki arkadaşlarımız büyük zulüm görürken, sanki Koreli dövülmüş gibi lanse ettirildi. Haberin hiçbir dayanağının olmadığını görüyoruz. Bununla alakalı bir dava açacağız. Tazminat davası açarak, kazandığımız parayı Doğu Türkistan’daki kardeşlerimize göndereceğiz. Bir an önce DHA’nın ülkücülerden ve Doğu Türkistan halkından özür dilemesini bekliyoruz. Bu haberin yanlış olduğunu duyurmanızı istiyoruz” ifadelerini kullandı (Birgün, “Ülkü Ocakları’ndan ‘Koreli Dövmedik’ açıklaması” başlıklı haber, -İstanbul Ülkü Ocakları Başkanı Ahmet Yiğit Yıldırım’ın konuşmasından aktarma- 06.07.2015).

Bir Olayın Faili Olarak Suçlama:

Bir olayın faili olarak suçlama, incelenen gazetelerde, incelenen dönem içerisinde en çok rastlanan ötekileştirme biçimidir. Bu ötekileştirme biçimi en çok Evrensel gazetesinde tespit edilmiştir. Evrensel gazetesini sırasıyla Birgün ve Cumhuriyet gazeteleri takip etmiştir. Söz konusu ötekileştirme-gayrimeşrulaştırma biçiminin Cumhuriyet gazetesindeki varlığı diğer iki gazeteye nispeten oldukça azdır.

Mevzubahis ötekileştirici söylem incelenen dönem içerisinde en çok öğrenci olaylarına yönelik, 7 Haziran Genel Seçimleri öncesinde ve sonrasında yaşanan olaylara ilişkin, terör olayları ve akabinde gerçekleştirilen protestolarda yaşananlara ilişkin, iç siyasete yönelik, 1980 askeri darbesi öncesi döneme yönelik, 2015 yılında yaşanan Doğu Türkistan’a destek ve Çin’i Tel’in mitinglerine ilişkin haberlerde tespit edilmiştir.

Örnek Haber 1.

AKP ile MHP’nin kuracağı koalisyonun bir karabasan olduğunun altını dün çizdik ve bunu göstermek için yakın geçmişteki sabıka dosyalarından Madımak, Kahramanmaraş cankırımları gibi birkaç örnek verdik. Oralarda el ele kol kolaydılar. Sünni Müslüman ve “Türk” kimlikleri ile... O olayların geçmişte kaldığına inanıp, daha doğrusu bizleri inandırıp, MHP önderi Bahçeli’nin ülkücü çeteleri sokaktan çektiğine dikkat çekip ha bire MHP güzellemeleri yapanlar var... Ama bu gerçek, kökten Türk milliyetçisi, yerine göre dinciliğe, yerine göre ırkçılığa açılan bir siyasal örgüt olan MHP’nin umurunda bile değil... (Cumhuriyet, Aydın Engin, “AKP ile MHP bir savaş hükümeti kurar” başlıklı yazısı, 28.06.2015).

Yazıda, Türkiye yakın tarihinin en menfur olaylarından ikisi olan Madımak ve Kahramanmaraş olaylarının faili olarak Türk milliyetçileri ve Ak partililer beraberce

işaretlenmektedir. Bu olaylarda yaşananların bu iki toplumsal kesimin iş birliğiyle gerçekleştirildiği vurgulanmaktadır. “O olayların geçmişte kaldığına inanıp, daha doğrusu bizleri inandırıp, MHP önderi Bahçeli’nin ülkücü çeteleri sokaktan çektiğine dikkat çekip ha bire MHP güzellemleri yapanlar var...” denilerek o olayların geçmişte kalmadığı ülkücülerin hala tehlike arz ettiğine dikkat çekilmekte, ülkücüler bir tehdit kaynağı olarak konumlandırılmaktadır. Yine “ ülkücü çeteler” ifadesiyle ülkücü teşkilatlanmanın etik ve yasadışı bir organizasyon olduğu iması inşa edilmektedir.

Örnek Haber 2.

Emek Partisi (EMEP), başta Cizre, Silopi ve Sur olmak üzere Kürt illerinde süren sokağa çıkma yasaklarını ve devlet şiddetini bugün Türkiye’nin her yerinde yaptığı eylemlerle protesto ediyor... Emek Partisi Genel Başkan Yardımcısı ve MYK Üyesi Levent Tüzel... Tüzel şunları söyledi: "Bütün bu yıkım ve vahşet tablosunun altında Kürt halkının ulusal hak eşitliği ve özgürlük isteklerini, demokratik isyanlarını, özyönetim dirençlerini ateşle bastıran bir Türk milliyetçiliği ve egemenliği yatıyor... Sorunu yaratan, Kürt halkının iradesini; kendini yönetme, eşit haklar ve özgürlükler istemesini bir kez daha ezerek etkisizleştirmek isteyen Türkçü egemen politikadır..." Aynı haberin devamında Adana EMEP İl Başkanlığı tarafından gerçekleştirilen eylem ve İl Başkanı Sevil Arıcı’nın sözlerine yer verilmiştir: “Ülkemiz Suriye gibi yangın yeri olmasın diyorsak Türkiye’yi yöneten Türk milliyetçiliğinin fetihçiliğine, cihatçılığına karşı durmamız gerekir (Evrensel, “ EMEP: Saldırlara dur de, barış için ses ver ” başlıklı haber, 27.12.2015).

Haberde, ülkedeki çatışma ortamının sorumlusu ve faili olarak Türk milliyetçiliği işaret edilmektedir. Türk milliyetçiliği yıkım, vahşet, ateş gibi son derece menfi çağrışımları olan kuvvetli sözcüklerle birlikte zikredilerek, toplumsal barış için bir tehdit olarak işaretlenmektedir. Yine yazıda fetihçi -dönem dönem popülist bir söylem olarak 82 ve 83 nolu plakaları Türkiye sınırları dışında kalan belli başlı şehirlerle zikretmek bir yana- ve cihatçı gibi milliyetçi literatürde pek rastlanmayan kavramlar Türk milliyetçiliğine atfedilmektedir.

Örnek Haber 3.

Daha önce de birçok kez ırkçı saldırıların yaşandığı Antalya’nın Alanya ilçesinde bu kez de HDP binası ateşe verdiler... AlanyaAdres.com’un haberine göre ise Alanya’da akşam saatlerinde başlayan “teröre tepki” yürüyüşünde 20 kadar ülkücü taşlanan ve kapıları balyozla kırılan HDP binasına girdi. Ülkücüler daha sonra binayı ateşe verdi (Birgün, “Bu kez de Alanya: HDP binası ateşe verildi” başlıklı haber, 08.09.2015).

Yazıda olayın faili olarak ülkücüler gösterilmektedir. Irkçı ifadesi ile etiketlenen ülkücülerin farklılıklar için bir tehdit kaynağı olarak vurgulanmaktadır.

Düşman Görülen Bir Grupla İlişkilendirilme:

İncelenen dönemde, incelenen gazetelerde ülkücüleri, olumsuzlanan-düşman görülen başka grup ya da gruplarla ilişkilendirerek, bu grupların arasında bir işbirliği olduğu savını müdafaa ederek gerçekleştirilen ötekileştirme biçimi en çok Evrensel ve Birgün gazetelerinde bulgulanmıştır. İncelenen gazeteler içerisinde düşman görülen grupla ilişkilendirme kategorisinin en az rastlandığı gazete Cumhuriyet gazetesidir.

Mevzubahis ötekileştirici söylem, incelenen dönem içerisinde en çok öğrenci olaylarına yönelik, terör olayları ve akabinde gerçekleştirilen protestolarda yaşananlara ilişkin, iç siyasete yönelik, 1980 askeri darbesi öncesi döneme yönelik, 2015 yılında yaşanan Doğu Türkistan’a destek ve Çin’i Tel’in mitinglerine ilişkin haberlerde bulgulanmıştır. Bu haberlerde Türk milliyetçileri en çok güvenlik güçleri (başta polis, özel güvenlik ve asker) ile işbirliği içerisinde olarak temsil edilmiştir. Güvenlik güçlerinin haricinde Ak Parti ve sair sağ gruplar, üniversite yönetimleri ve mülki amirlikler Türk milliyetçilerinin ilişki içerisinde gösterildiği diğer gruplardır.

Örnek Haber 1.

Ankara Üniversitesi Cebeci’de ülkücüler polis ve özel güvenliğin denetiminde üniversitelilere saldırdı. Üniversite’nin Cebeci Yerleşkesi’nde Newroz sonrası faşistler, okula ellerini kollarını sallayarak arka kapıdan girerek, ellerinde çok sayıda satır ve bıçakla öğrencilere saldırdı. Saldırının ardından toplanan üniversite öğrencileri faşist grubu sloganlarla okuldan kovdu (Birgün, “Cebecide faşistler önce saldırdı sonra kaçtı” başlıklı haber, 19.03.2015).

Haberde ülkücülerin polis ve özel güvenlikle işbirliği yaptığının altı çizilmektedir. Bu iddianın taşıdığı editoryal kıymet, iddianın haberin iskeleti içerisinde üst tarafta konumlandırılmasıyla (haber fotoğrafının hemen altı) daha iyi anlaşılabilir. Böylelikle hasım addedilen diğer grupların olumsuz temsilleri, bir tehdit unsuru olarak kurulan ülkücü tahayyülünü tahkim etmekte; aynı zamanda bu “şer ittifakı”na karşı iç grubun fraksiyonel çelişkileri ortadan kaldırılmaya çalışılarak, grup içi bütünlük sağlanmaya çalışılmaktadır.

Toplumsal söylemde hâsıl olan ötekileştirme pratikleriyle ideoloji arasında organik bir rabıta vardır. “Temel olarak, çoğu ideolojik söylemin genel stratejisi oldukça geneldir: Bizim hakkımızda olumlu şeyler söyle, onlar hakkında olumsuz şeyler söyle” (Van Dijk, 2015: 53). Muarız gruplarla olan etkileşim olumlu kendini sunma ve olumsuz ötekini sunma formülasyonu üzerinden işler. Bu formül grubun hem kendisi hem de başkaları hakkındaki tanımlarını belirler (Van Dijk, 2015: 53). Buradan hareketle haberin ideolojik söyleminin iç grubun iyi dış grubun kötü özelliklerini vurguladığını gözlemleyebiliyoruz. Tıpkı haber

metninde kurgulandığı gibi sol görüşlü gruplar öğrenci olarak tanımlanırken, ülkücü grup bu tanımdan mahrum kılınmıştır. Yine ülkücü grup gerek haber başlığında gerekse haber metninde faşist olarak etiketlenmektedir. Haberin devamında ise iç grubun “faşist grubu” sloganlarla okuldan kovduğu belirtilerek iç grup yüceltilmekte, dış grubun itibarı düşürülmektedir.

Örnek Haber 2.

Gezi eylemlerinde Cami-Cemevi inşaatıyla gündeme gelen Tuzluca'yı şimdilerde polis destekli ülkücü grupların akşam saatlerinde Tuzluca'yı abluka altına alınmaya çalışılması ve halkın buna karşı direnişli ile yine gündemde! Boğaziçinden, Misket'ten, Akdere ve Abidinpaşa yönlerinden toplanan kalabalıklar “Allahu Ezber” sesleriyle mahalleye girip ev ve iş yerlerini tahrip etmek istiyorlar! Peki ama neden Tuzluca'yı?... Esas itibarıyla 1960'lı yıllardan sonra kurulmaya başlayan Tuzluca'yı, Sivas, Çorum, Yozgat, Kayseri, Gümüşhane ve Artvin'den gelen insanların birlikte kurduğu, birlikte kültür ve inançlarını devam ettirmeye çalıştığı, çoğunluğunu Alevi ve solcu vatandaşların oluşturduğu bir semttir. Tuzluca'yı deyip de geçmemek lazım. 1980 öncesinin Küçük Moskova'sıdır Tuzluca'yı. Sivil faşistler “Komünistler Moskova'ya” diye duvarlara yazılar yazarken resmi faşistler de Tuzluca'yı “Küçük Moskova” diye ilan etmişlerdi. Tuzluca'yı yoksul ve emekçi bir semttir ama okuma yazma oranı da bir hayli yüksektir. Hemen her evde mini denilecek bir kütüphane vardır. Kimi zaman kitap ekmekten öncedir Tuzluca'yı için. Öte taraftan hemen bütün sol ve sosyalist partilerin İlçe Örgütleri vardır Tuzluca'yı'da... Tuzluca'yı'a girip orayı karıştırmak isteyenler aslında Tuzluca'yı'ı değil Tuzluca'yı'nı tarihini de karıştırmak istiyorlar! Yoksa hayatı boyunca Tuzluca'yı'dan geçmemiş, işine gücüne, evine giderken Kayaş, Akdere yada Türközü istikametini kullanmış insanların TOMA'ların arkasına saklanarak Tuzluca'yı yürütmesinin bir başka anlamı var mı? (Birgün, Veli Bayrak, “ Tuzluca'yı- Küçük Moskova” başlıklı yazısı, 13.09.2015).

İdeolojik söylemin genel stratejisi iç grup hakkında olumlu, dış grup hakkında ise olumsuz bir dilin kullanımına dayalıdır (Van Dijk, 2015: 53). İç grubun olumlu imajı ve kimliği ise dış grupla olan mukayese süreçleri ile üretilir ve pekiştirilir (Tajfel, Turner, 1986: 16). Bizim olumlu, ötekinin olumsuz temsili herhangi bir hadisenin taraflarının- aktörlerinin tanımlanma biçimlerini de etkilemektedir. Tıpkı yazıda geçen “polis destekli ülkücü grupların akşam saatlerinde Tuzluca'yı'ı abluka altına alınmaya çalışılması ve halkın buna karşı direnişli ile yine gündemde...” ifadesinde olduğu gibi. Bu ifadede, bir yanda “haz edilmeyen bir diğer grupla işbirliği halinde olan ülkücüler” temsili kurulurken, diğer yanda bu ittifaka direnen insanlar olarak halk tanımlaması dikkat çekmektedir. Ülkücüler o halk denen sosyolojik birimin dışında tahayyül edilmektedir. “Abluka altına almak” metaforu ise bir harp esnasında gerçekleştirilen muhasarayı ve o muhasarayı gerçekleştiren istilacıları çağrıştırmaktadır. Yazının devamında Tuzluca'yı semtinin tarihsel ve demografik bilgileri verilmek suretiyle, konulaştırılan çatışmalar nedensel bir düzleme oturtulmaktadır.

“Sivil faşistler “Komünistler Moskova’ya” diye duvarlara yazılar yazarken resmi faşistler de Tuzluca’yı “Küçük Moskova” diye ilan etmişlerdi” ifadesinde olduğu gibi yazının ideolojik tahayyülünde faşizm sınıflara (resmi ve sivil faşist) dayalı bir temsil içerisinde tasavvur edilmekte; ülkücüler bu temsil içinde sivil faşist olarak konumlandırılmaktadır.

Tuzluca’yı semtinin sakinlerinin kitaba ve okumaya verdikleri önemin zikredildiği kısımlar ise olumlu kendini sunma biçimine ideal bir örnektir. Öteki grup ise olumsuz bir temsil içerisinde, emniyet güçlerinin ve onların müdahale araçlarının arkasına saklanarak Tuzluca’ya yürüyen korkaklar olarak betimlenmektedir.

Örnek Haber 3.

İzmir Karabağlar ilçesinde HPD ilçe binasına yapılan saldırının aktarıldığı haberde, HDP Karabağlar İlçe Eş Başkanı Uğur Bozkurt’un ifadelerine yer verilmiştir: “ Burada AKP-MHP kitlesinin olduğu su götürmez bir gerçek. Faşist bir ittifak bu ama biz barış için mücadele etmeye devam edeceğiz (Evrensel, “ HDP binasına saldıran genç: Ülkü ocağı yöneticileri de bizimleydi” başlıklı haber,- Uğur Bozkurt’un konuşmasından aktarma- 10.09.2015).

Haberde Ülkücüler ve Ak partililer bir işbirliği içerisinde tasvir edilmektedir. Bu bağlamda her iki grup da faşist olarak etiketlenmekte ve toplumun geri kalan kesimleri için bir tehdit kaynağı olarak işaretlenmektedir.

Örnek Haber 4.

Çukurova Üniversitesi’nde Suriye’deki Türkmenleri bahane eden ırkçı grup, R dersliklerinin bulunduğu alanda yurtsever Kürt ve demokrat öğrencilere saldırdı. Hiçbir polis müdahalesi olmadan ellerinde demir çubuk ve sopalarla dolaşan grup akşam saatlerinde de işten atılan sağlık emekçisinin standına saldırdı. Halkevi üyesi iki kişi yaralandı. Polis saldırısında kolundan yaralanan bir kadın öğrenci gaz nedeni ile baygınlık geçirdi. Saldırgan gruptan gözaltına alınan olmadı... POLİS SALDIRGANLARA DEĞİL ÖĞRENCİLERE MÜDAHALE ETTİ... İrkçı ve hakaret içerikli küfürlerle yürüyen grup yemekhane önünde aynı üsluptaki basın açıklamasını okudu. Daha sonra bir kafeye giden grup bir süre sonra R alanına saldırıda bulundu. Elleri demir sopalar bulunan grup R alanında bulunan öğrencilere taş atmaya başladı. Öğrencilerin karşılık vermesinin ardından olay yerine gelen çevik kuvvet polisleri saldırgan gruba müdahale etmezken öğrencilere saldırgan grupla birlikte orantısız müdahalede bulunması tepki topladı... Bu sırada bir kişi, ırkçı grubun attığı taşla kafasından yaralandı. Öğrenciler dağılırken ırkçı grup polislerin bulunduğu yerden çıkarak durakta bekleyen öğrencileri taşlamaya başladı. Polis yine plastik mermiler ve gaz bombası kullanarak saldırıya uğrayan öğrencilere müdahale etti. Bu sırada cop darbesi ile kolundan yaralanan bir kadın öğrenci gazın da etkisiyle baygınlık geçirdi. İŞTEN ATILAN İŞÇİYE DE SALDIRDILAR. Öğleden sonra başlayan saldırılar 6 otobüs çevik kuvvet, onlarca sivil polis, üniversite ve hastaneye bağlı güvenlik görevlilerinin bulunduğu üniversitede

akşam saatlerine kadar sürdü. Balcalı Hastanesi’nde işten atıldığı için direnen işçi ve arkadaşları da saldırıdan nasibini aldı. İşten atılan Dev Sağlık İş Genel Merkez Yöneticisi Mustafa Hotlar ile arkadaşları ellerinde demir çubuk ve odunlarla gelen ırkçı grubun saldırısına uğradı. Okulda yaşanan olayların uzantısı olarak saldırıya uğradıklarını ifade eden Hotlar, Tufan Ahi ve Mehmet Tireğ’in yaralandığını belirterek başından yaralanan Tireğ’in durumunun ağır olduğunu söyledi. Saldırgan gruptan henüz gözüaltına alınan olmadı (Birgün, “ Üniversitede ırkçı provokasyon: Öğrencilere ve sağlık emekçilerine saldırdılar ” başlıklı haber, 11.12.2015).

Haberde, iç grubun olumlu, dış grubun olumsuz temsiline dayanan ideolojik stratejiler (Van Dijk, 2015: 53) mucibince, dış grubun yani ülkücülerin ırkçılar olarak, iç grubun ise öğrenciler ve sağlık emekçileri olarak sunuldukları görülmektedir. “POLİS SALDIRGANLARA DEĞİL ÖĞRENCİLERE MÜDAHALE ETTİ” alt başlığında polisin ülkücüler lehine pozitif ayrımcılık yaptığı vurgulanmaktadır. Yazının devamında “İrkçi ve hakaret içerikli küfürlerle yürüyen grup yemekhane önünde aynı üsluptaki basın açıklamasını okudu” ifadesiyle ülkücülere izafe edilen ırkçı etiketi ve diğer olumsuz hususiyetler pekiştirilmektedir. Haberdeki olay örgüsünün bir sonraki merhalesi polis ve ülkücü öğrencilerin bir işbirliği içerisinde beraberce iç grubu teşkil eden öğrencilere saldırmasıdır. Olay esnasındaki yaralanmaların faili olarak ülkücüler işaret edilirken “Öğrenciler dağılırken ırkçı grup polislerin bulunduğu yerden çıkarak durakta bekleyen öğrencileri taşlamaya başladı. Polis yine plastik mermiler ve gaz bombası kullanarak saldırıya uğrayan öğrencilere müdahale etti.” ifadesiyle polis-ülküçü işbirliği yazıda tekraren yeniden üretilmektedir -haber içerisinde sekiz farklı ifadede, dolaylı ya da dolaysız olarak ülkücü-polis işbirliğine dair gönderme vardır-.

“İŞTEN ATILAN İŞÇİYE DE SALDIRDILAR” alt başlığıyla iç grubun mağduriyetinin duygusal yoğunluğu arttırılmakta, alt başlıktaki söylem biçimiyle dış grubun acımasızlığı vurgulanmaktadır. “Güvenlik güçlerince korunan, kollanan acımasız dış grup” aynı zamanda büyük bir tehdit kaynağı olarak işaretlenmektedir. Haber, saldırgan gruptan henüz gözüaltına alınan birinin olmadığı bilgisiyle noktalanarak, nihai olarak polis ve ülkücü iş birliği yeniden pekiştirilmektedir.

Örnek Haber 5.

Hacettepe Üniversitesi Beytepe kampüsünde, geçtiğimiz hafta yapılan Newroz kutlamasında Abdullah Öcalan posterleri açıldığı gerekçesiyle bayraklı yürüyüş yapıldı. Yürüyüş yapanlarla yürüyüşe tepki gösteren öğrenciler arasında çıkan arbede büyüdü. Kampüse giren çevik kuvvet polis ekibi TOMA ve biber gazıyla, sopalı yürüyüşe tepki gösteren öğrencilere saldırdı. Polis, elinde sopa ve soda şişeleri olan ülkücü gruba ise müdahale etmedi (Evrensel, “Hacettepe’de polis-ülküçü ortaklığı” başlıklı haber, 23.03.2015).

Haberin en önemli enformasyonunun vurgulandığı kısım olan haber başlığında (Van Dijk, 1991: 118) polis ve ülkücülerin işbirliği yapıp beraberce hareket ettikle aleni bir şekilde ifade edilmektedir. Haberin içeriğinde bayrak yürüyüşü yapan grup ya da gruplar “yürüyüş yapanlar olarak” adlandırılmıştır. İç gruba mensup öğrenciler ise “öğrenciler” şeklinde genelleştirilerek, haberde tüm Hacettepe Üniversitesi öğrencilerinin yürüyüş yapanların karşısı olarak konumlandırıldığı yeni bir toplumsal gerçek inşa edilmiştir. Böylelikle yürüyüş yapan öğrenciler marjinalleştirilmektedir.

Grubu Kendi Üyesine Kötületme:

Grubu kendi üyesine kötületmek suretiyle yapılan ötekileştirme biçiminin incelenen dönemde ilgili gazetelerdeki varlığı yok denecek kadar azdır.

Örnek Haber 1.

HDP Karabağlar İlçe örgütüne yönelik saldırıdan sonra konuştuğumuz ve kendini ülkü ocakları üyesi olarak tanımlayan Yunus Emre adlı genç, "Biz şehitlerimiz için geldik buraya. Ülkü ocaklarına üyeyiz. Biz, iki gün önce kendi binamızda toplandık, plan projemizi çizdik" dedi. İzmir'in Karabağlar ilçesinde HDP binasına yapılan saldırı sonrası olay yerinde konuştuğumuz gençlerden birinin anlattıkları, yaşananların örgütlü ve planlı olduğunu ortaya koyuyor. Her ne kadar Ülkü Ocakları yaşananların kendileri ile alakası olmadığını açıklasa da anlatılanlar onları yalanlıyor. Saldırıyı Ülkü Ocakları yöneticilerinin de katıldığını dile getiren genç emirleri yöneticilerden aldıklarını ifade etti. HERKESİN GÖREVİ, YERİ BELLİYDİ' Saldırıdan sonra konuştuğumuz ve kendini ülkü ocakları üyesi olarak tanımlayan Yunus Emre adlı genç, "Biz şehitlerimiz için geldik buraya. Ülkü ocaklarına üyeyiz. Biz, iki gün önce kendi binamızda toplandık, plan projemizi çizdik. Şu saatte şurada, şunlar şu şekilde toplanacak dedik. Herkesin görevi yeri belliydi. Zamanı geldiğinde geldik, kolaçan ettik, içeri gireni çıkını saydık. Eski İzmir Karakolu'nun ilerisinde ülkü ocaklarının ve Sivaslıların dernekleri var, orada toplandık, anlaştık hepsiyle birlikte. Gelenler arasında ülkücü ocaklarının yöneticileri de vardı. Onlar emir verdi biz daldık, içeri girdik. Daha sonra çevik kuvvet geldi, bizi dışarı çıkardı" dedi (Evrensel, “HDP binasına saldıran genç: Ülkü ocağı yöneticileri de bizimleydi” başlıklı haber, 10.09.2015).

Haberde Ülkü Ocakları mensubu olduğu ifade edilen bir gencin beyanıyla HDP Karabağlar İlçe Örgütüne yönelik saldırının faili Ülkü Ocakları olarak işaretlenmektedir. Tanık gösterilen gencin ifadeleriyle, Ülkü Ocakları saldırıların planlandığı, projelendirildiği bir kurum olarak, sakınılması lazım gelen bir tehdit kaynağı biçiminde temsil edilmektedir. Böylelikle gazetenin ideolojik tutumu mucibince son derece olumsuz bir temsilde sunulan Ülkü Ocakları ve ülkücüler, kendisini ülkücü olarak tanımladığı belirtilen bir gencin şahitliğinde tekrar olumsuzlanmakta, gayrimeşrulukları pekiştirilmektedir.

Örnek Haber 2.

DHA'nın haberine göre Bursa'da, 7 Haziran'da MHP'den milletvekili seçilen Tevfik Topçu tarafından dövüldüğünü iddia eden Beytullah Maviçiçek, Cumhuriyet Savcılığı'na suç duyurusunda bulundu. Olayın 24 Haziran günün merkez Nilüfer İlçesi Üçevler Mevkii'ndeki bir çay bahçesinde meydana geldiğini iddia eden Beytullah Maviçiçek, Cumhuriyet Başsavcılığı'na verdiği dilekçede olayı anlattı. Kendisinin ülkücü görüşü benimseyen bir kişi olduğunu belirten Maviçiçek, 7 Haziran'da yapılan seçim öncesi sosyal paylaşım sitesinden MHP Genel Sekreteri İsmet Büyükataman'ı bir kaç kez eleştirdiğini açıkladı. Olay günü çay bahçesinde otururken, MHP'de geçmiş dönemde il başkanlığını yapan ve 7 Haziran genel seçimlerinde partisinden 3'üncü sıra milletvekili seçilen Tevfik Topçu'nun da kızı ve bir başka kadınla geldiğini, yanlarından geçip bir masada oturduklarını kaydeden Maviçiçek, şunları söyledi: "Bir dakika sonra kendisi masamıza geldi. Ben de ayağa kalkarak milletvekili seçildiği için elimi uzattım ve 'başkanım hayırlı olsun' dedim. Kendisi o esnada bana, İsmet Büyükataman'ı kastederek, 'Başkanım aleyhinde nasıl konuşursun lan!' diyerek bir yumruk ve kafa vurdu. Hemen yanıımızdakiler bizi ayırdı. Ben de olayın büyümesini istemediğim için arabama binip uzaklaştım." Maviçiçek dilekçesinde, Topçu'nun bu saldırının ardından kendisine sosyal medyadan tehdit ve hakaret içeren mesajlar gönderdiğini de öne sürerek, can güvenliğinin olmadığını kaydetti (Birgün, "Ülkücüyüm, MHP'li vekil bana kafa attı" başlıklı haber, - Beytullah Maviçiçek'in konuşmasından aktarma- 29.06.2015).

Haberde metin içerisinde bir arada bulunmayan kelimeler (Ülkücüyüm ve MHP'li vekil bana kafa attı) tırnak içerisinde birleştirilerek haber başlığına taşınmış ve ülkücüler kendi mensuplarına dahi şiddet uygulamaktan tereddüt etmeyen olumsuz bir öteki olarak vurgulanmıştır. Dış grubun taşımış olduğu tehlike potansiyeli bizatihi dış grubun içerisinde bir kişinin tanıklığında pekiştirilmiştir.

SONUÇ

Birçok toplumsal kimlik tasarımı (ulus, sınıf vb.) gibi siyasal grup kimlikleri de farklılık olgusu üzerinden hem kendi öz benliğini hem ötekini ve hem de öteki olan ilişki biçimlerini inşa eder. Bir ötekine sahip olmak ve bu ötekiyle kontrasta girmek iç grubun toplumsal pozisyonunu tayin ettiği gibi, dış grubun temsil edilme biçimlerine istinaden iç grubun bütünlüğünü de tahkim edebilmekte; fraksiyonel tenakuzları tehditkâr öteki imgesinin korkutuculuğunda çözüme kavuşturulabilmektedir. İdeolojik ötekinin varlığının iç grubun politik ve toplumsal maksatları önünde yok edilmesi ya da en azından kamusal alanda görünür olmaktan men edilmesi gereken bir engel olarak telakki edilmesi, dış gruba yönelik hali hazırda var olan önyargı ve stereotipleri derinleştirmektedir. Söz konusu sürecin nihayetinde, dış grup toplumsal meşruluk düzeyinden koparılarak ötekileştirici-gayrimeşrulaştırıcı söylem ve pratiklerin nesnesi haline getirilmektedir.

Politik grupların ideolojik ötekilerine yönelik stereotipleştirici ve önyargılı söylem ve pratikleri kitle iletişim araçları vasıtasıyla pekiştirilmekte, gerek güncel gerek tarihsel vakaların ihtiva ettiği hakikatler iç grup lehine yeniden inşa edilmek suretiyle haber dilinde her daim yeniden üretilerek iç grup mensuplarının kolektif belleklerinin güncelliğinin muhafazası temin edilmektedir. Kimliğin doğasına gömülü biz ve onlar dikotomisi kitle iletişim araçlarında mütemadiyen yeniden kurulmakta, söz konusu tasnifin içerdiği ideolojik mesafe bu suretle sabitlenmekte yahut daha da derinleştirilmektedir. Medya mesajları dolayısıyla dış grup olan ötekinin iç gruba yönelik tutum, düşünce ve eylemlerine bir süreklilik boyutu kazandırılmakta; bu vesileyle iç grup mensupları dış grubun süreklilik arz eden kötücül örgütlülüğüne karşı teyakkuza geçirilmektedir. Sıhhatli bir toplumsal yapı için tehdit olarak işaretlenen ideolojik öteki, söylemi üreten basın örgütleri aracılığıyla iç grup mensuplarının dikkatine sunulmaktadır. Haberler Mevzubahis basın organlarının kendi ideolojik temayülleri mucibince -uzlaşya dayalı olarak- konulaştırılmaktadır. Durum tanımları iç gruba dâhil ya da iç gruba yakın kişi ya da örgütlerin şahitliğinde kurulmaktadır.

Ötekinin yazılı ya da görsel basındaki temsiline yönelik daha önce yapılan çalışmalar incelendiğinde, çalışmaların ekseriyetinde egemen söyleme eklemlenmiş basın organlarının haber üretim biçimlerinin ve bu mecralarda ötekileştirilen sistem dışı toplumsal birimlerin sorunsallaştırıldığı görülmektedir. Yine aynı çalışmalar incelendiğinde, literatürde ötekileştirmenin en çok rastlandığı düşünce biçiminin milliyetçilik olduğu çok sık tekrarlanmaktadır. Ancak sol basına bakıldığında, sol basının da kendi ötekilerine karşı oldukça sert, ötekileştirici ve gayrimeşrulaştırıcı bir dil kullandığı görülmektedir. Sol

ideolojik çizgide habercilik yapan alternatif medyalarda kullanılan bu ötekileştirici-gayrimeşrulaştırıcı söylem ve pratikler, bizi oluşturan sol dünya görüşüne haiz kişilerin ülkücülere yönelik sahip oldukları önyargılı bilişsel temsilleri yeniden üretmektedir. Bu önyargılı ve stereotipik ayrımcı temsiller toplumsal yaşamda sürüp giden güç ilişkileri içerisinde solun hegemon olduğu ya da egemen olana güçlü direniş gösterdiği alanlarda tesiri yüksek akisler bulmakta ve farklı olana yönelik dışlayıcı eylemsel pratiklerin hâsıl olmasına sebep olmaktadır. Örneğin, alternatif söylemin egemen olduğu kimi üniversitelerde gerek düşünsel gerekse öğrenci örgütlenmesi bakımından solun iktidarından söz edebiliriz. Okul duvarlarının sahipliği üzerinde girilen iktidar mücadelesinde sol galebe çalmakta, diğer dünya görüşlerinin bu toplumsal mekânlarda ifade edilmesine mani olunmaktadır. Dolayısıyla sol basında gerçekliği yeniden kuran haberlerin (öğrenci olayları gibi) sol görüşün hegemon olduğu alternatif toplumsal mekânlardaki akisleri ağır olmakta, bu okullarda okuyan farklı dünya görüşüne sahip öğrencilere baskı ve şiddete dönüşebilmektedir.

Bu çalışmada sol düşüncenin tarihsel-ideolojik ötekisi olan Türk milliyetçiliğinin ve Türk milliyetçilerinin-ülkücülerin, sol basındaki ötekileştirilme ve gayrimeşrulaştırılma süreçleri incelenmiştir. Türk milliyetçiliği düşüncesinin ve bir siyasal ve toplumsal grup olarak Türk milliyetçilerinin-ülkücülerin sol basındaki temsillerini tetkik edebilmek için 2015 yılı içerisinde yayınlanan Birgün, Cumhuriyet ve Evrensel gazeteleri incelenmiştir. Söz konusu gazetelerin Türk milliyetçiliğini ve Türk milliyetçilerini konulaştırdıkları haberlerin söylemsel analizlerinin yapıldığı bulgular kısmında sonuç mahiyetinde pek çok tespit nakledilmiş olup; bu kısımda çalışmanın ortaya çıkardığı sonuçlara ilişkin genel bir bütün inşa edilecektir.

Sol basında yer alan ülkücülere yönelik haberlerin şematik ve anlamsal iskeletine genel olarak bakıldığında ülkücülere yönelik haberlerin tipleştirildiği müşahade edilmektedir. Başlıklarda, alt başlıklarda ve giriş bölümünde olay yeniden kurulmakta, okuyucu aktarılan haberin yine ve yeni bir ülkücü saldırısı, provokasyonu vb. olduğunu kolayca anlamaktadır. Bu yolla sol düşünceye haiz okurun zihnindeki -ülkücülere yönelik- kategorik tasnifler defaatle pekiştirilmekte, yeniden üretilmektedir.

Haberlerde konulaştırılan hadiselerin aktörlerinden biri olan Türk milliyetçilerinin beyanatlarına hemen hemen hiç başvurulmamakta ya da yer verilmemekte, aktör olarak yalnızca sol grupların açıklamaları ve yine bu sol grupları haklı çıkaracak yorumlar yapan iç gruba ait veya yakın tanıkların ifadelerine rastlanmaktadır. Böylelikle haberin makro yapısı içerisinde hadisenin sorumlusu olarak işaret edilen ülkücüler tanıkların şahadetinde bir kez daha sorumlu olarak vurgulanmaktadır.

Birgün, Cumhuriyet ve Evrensel (bilhassa Birgün ve Evrensel gazeteleri) gazetelerinin ideolojik ötekisi olan ülkücü kimliğinin aşırı derecede olumsuz bir temsil içerisinde inşa edildiği görülmektedir. Sürekli saldıran, medeniyet, insaniyet ve diyalogdan oldukça uzak bir siyasal ve toplumsal grup olarak sunulan ülkücüler, haliyle toplumsal barış için son derece tehlikeli bir yapı olarak işaretlenmektedir. Tehdit kaynağı olma durumu ülkücülere yönelik haberlerin tipleştirilmesiyle yeniden üretilmektedir.

Yine sol gruplarca, ülkücülerin politik ve toplumsal maksatlarının olumsuz ve son derece tehlikeli bulunması, ayrıca 1980 Askeri Darbesi öncesi dönemde yaşanan yoğun, şiddete dayalı çatışmaların tesiri sol grupların ülkücüleri gayrimeşrulaştırmasının başlıca sebeplerinden ikisini oluşturmaktadır. Bu minvalde sol gruplar devrim hedeflerinin ülkücüler tarafından engellendiği düşüncesiyle ülkücüleri kendi politik maksatları önünde büyük bir bariyer telakki etmektedir. Bu şartlarda gayrimeşrulaştırma da kaçınılmaz bir hale gelmektedir. Bir başka ifadeyle “İç grup mensuplarınca, dış grup iç grubun herkesin hayrına olacak maksatlarını en ahlaksızca, en kabul edilemez yöntemlerle engellemeye çalışmaktadır. Yaşanan tüm musibetlerin müsebbibi dış gruptur” (Bar-Tal, Hammack, 2012: 40). Bir yandan Türk milliyetçilerinin gerçekleştirdiği şiddet eylemleri muarızları olan grupların gayrimeşrulaştırıcı tutum ve davranışlarını yeniden üretirken, öte yandan herhangi bir ülkücünün şiddete maruz kalması da aynı gayrimeşrulaştırıcı tutum içerisinde haklılaştırılabilmektedir. Bir ülkücü şiddete maruz kaldığında sonuç itibarıyla bir “faşist cezalandırılmıştır”. İşte, gayrimeşrulaştırmanın başat işlevlerinden biri iç grubun kabul edilemez olan davranış ve eylemlerini haklılaştırmaktır.

Bu çalışmaya konu olan iki siyasal-toplumsal kesimin de farklılıklara tahammül noktasında ciddi sıkıntıları mevcuttur. Bu vaziyet, gayrimeşrulaştırıcı söylem ve pratikler için ideal bir toplumsal ortam teşkil etmektedir. Bu çalışmada Ötekileştirme ve gayrimeşrulaştırma fiillerini eyleyen olarak zikrettiğimiz sosyalist gelenekte; faşizm, ajanlık, hainlik gibi ithamların dikkat çekici fazlalığı müsamaha yoksunluğuna açık bir delalettir. Sol düşüncenin doğasına içkin olan otoriter ve totaliter damar ülkücülere yönelik gayrimeşrulaştırıcı söylem ve pratikleri kolaylaştıran bir etken vazifesi görmektedir.

2015 yılına ait Birgün, Cumhuriyet ve Evrensel gazetelerindeki Türk milliyetçilerine yönelik ötekileştirici ve gayrimeşrulaştırıcı söylem on bir kategori üzerinden incelenmiştir. Her üç gazetede de en çok rastlanan ötekileştirme biçimleri bir olayın faili olarak suçlama, tehdit kaynağı olarak gösterme, siyasal etiketleme, olumsuz özellikler atfetme ve düşman görülen gruplarla işbirliği kategorileridir. Her üç gazete de bir olayın faili olarak suçlama kategorisi en çok tespit edilen ötekileştirme biçimidir. Cumhuriyet gazetesinde siyasal

etiketleme ve tehdit kaynağı olarak göstermeye dayalı ötekileştirme biçimleri Birgün ve Evrensel'e mukayesen oldukça azdır.

2015 yılında incelenen gazetelerde ülkücülere yönelik ötekileştirici-gayrimeşrulaştırıcı söyleme en çok üniversitelerde yaşanan öğrenci olaylarının, terör olayları ve akabinde yaşanan protesto gösterilerinin, 1980 askeri darbesi öncesi yaşanan milliyetçi-devrimci çatışmalarının, Doğu Türkistan'a destek ve Çin'i tel'in mitinglerin, iç siyaset içerisinde cereyan eden hadiselerin konuşturıldığı haberlerde rastlanmıştır. İç siyasete ilişkin örnek olarak, Aziz Sancar'ın fizik dalında Nobel ödülü alması ve akabinde yaşananların konuşturıldığı haber verilebilir.

Sol gazetelerde, üniversitelerde yaşanan öğrenci olaylarına ilişkin yayınlanan haberlerde, ülkücüler yaşanan tüm olayların müsebbibi olarak işaretlenmekte; saldırgan ve acımasız bir temsil içerisinde gösterilmektedir. Söz konusu haberlerde sol gruplar öğrenci olarak tanımlanırken ülkücüler öğrencilikten söylem düzeyinde dışlanarak “ülkücü ya da faşist gruplar” olarak tanımlanmaktadır. Yine sol gazetelerdeki üniversite olaylarını konuşturan haberlerde sol görüşlü öğrencilerin “öğrenciler” şeklinde genelleştirilmesine dayanan haber dili dikkat çekmektedir. Bu vesileyle hâlihazırda öğrenci olarak tanımlanmayan ülkücüler haber söyleminde tüm üniversite öğrencilerinin tehlikeli ötekisi konumuna getirilmektedir. Öğrenci olaylarına ilişkin her haberde saldırgan ülkücü temsili mütemadiyen yeniden üretilmektedir. Ülkücülere yönelik haberlerin tipleştirilmesinden dolayı, haberde ülkücü temsili varsa kuvvetle muhtemel bir saldırı bilgisinin aktarıldığı okuyucularca önceden sezinlenebilmektedir. Öğrenci olaylarına yönelik saldırgan ülkücü temsili devamlılığı olan bir pratik olarak mükerrer biçimde işaretlenmektedir. Üniversite olaylarına ilişkin kimi haberlerde ise yaşanan hadiselerin temel sebebinin ülkücülerin intikam arzuları olduğuna dikkat çekilmektedir. Bulgular kısmında tafsilatlı bir şekilde çözümlediğimiz intikam duygusu ve talebi hem ilkel bir güdüyü temsil etmekte hem de ülkücülerin kendilerini devletle/yargıyla özdeşleştirdikleri ve adaleti sağlamak konusunda kendilerini haklı ve yetkin gördükleri savını vurgulamaktadır. Bu tespitle ilişkili olarak sol basında, ülkücülerin bilhassa güvenlik güçleri ile sıkı bir şekilde işbirliği yaptığı iddiası sık sık dile getirilmektedir. Üniversite içerisinde yaşanan olayların müsebbibi olarak vurgulanan, mütemadiyen saldıran ve güvenlik güçleri ve okul idarisi ile iş birliği yapan ülkücü temsili Evrensel ve Birgün gazetelerinde oldukça yoğunken, Cumhuriyet gazetesinde nispeten düşüktür.

2015 yılı içerisinde üniversitelerde yaşanan öğrenci olayları içerisinde söylem biçimleri ve haber dili bağlamında hassaten değinmenin zaruri olduğu bir hadise var ki, o da

Fırat Çakıroğlu cinayetinin haberleştirilmesidir. Tetkik edilen sol gazeteler Fırat Çakıroğlu'nun öldürüldüğü olayın konulaştırıldığı haberlerde Fırat Çakıroğlu'nun kimler tarafından nasıl ve ne şekilde öldürüldüğünü söylememeyi tercih etmektedir. İlgili haberlerde inşa edilen cümle yapıları failin olmadığı edilgen biçimli cümle yapılarıdır. Fırat Çakıroğlu cinayetinde cinayeti işleyen öznenin cümle yapılarında yer almaması, hem bir iç grup kayırmacılığı hem de uzlaşıya dayalı olan bir haber formatına dayandırılarak izah edilebilir. Yalnız Cumhuriyet Gazetesi'nde mevzubahis cinayetin sunumu farklı farklı biçimlerde. Konuya ilişkin kimi Cumhuriyet haberlerinde hadisenin aktörleri, Fırat Çakıroğlu'nun nasıl ve ne şekilde öldürüldüğü sarıh bir biçimde ifade edilip eylemin naklediliş biçimi etken bir dilde tesis edilirken; aynı gazetenin aynı konuya ilişkin kimi haberlerinde fail gizlenmekte, eylem edilgen bir söylem içerisinde tanımlanmaktadır.

2015 yılı temmuz ayının sonunda çözüm süreci noktalanmış ve çatışmalar tekrar başlamıştır. Çatışma bölgelerinden şehit haberlerinin gelmesine koşut olarak gerçekleştirilen terörü lanet protestolarında yaşanan hadiseler incelenen sol gazetelerde ülkücülerin önderliğinde cereyan eden yahut ülkücülerin de dâhil olduğu hadiseler olarak kurulmaktadır. İlgili hadiselerde HDP parti binalarına yönelik gerçekleştirilen saldırıların faili ya da faillerinden biri olarak ülkücüler işaretlenmektedir. Aynı konuyu haberleştiren kimi haberlerde ise yine ülkücüler fail olmanın yanında ayrıca Kürt düşmanı ve ırkçı olarak da etiketlenilmektedir. Kürt düşmanı etiketi ekseriyetle Evrensel gazetesinde yer almaktadır; ancak söz konusu haber metinlerinde “Kürt düşmanı” bir tamlama olarak çok nadir bir şekilde kullanılmaktadır. Daha çok, haber içersinde kurulan olay örgüsünde, ülkücülerin Kürtleri özelleştirerek, Kürtlere kategorik olarak saldırdığı savı vurgulanmakta olduğundan bu kurgu Kürt düşmanı etiketi olarak değerlendirilmiştir.

İncelenen sol gazetelerde 1980 askeri darbesi öncesi dönemin hikâyeleştirildiği haber ve köşe yazılarında çoğunlukla ülkücülerin toplumsal kökenlerine dikkat çekilmekte ve yanlış bilinçle donanmış olduklarının altı çizilmektedir. Yine ülkücüler ilgili haber ve köşe yazılarında birtakım karanlık mihrakların kullandığı edilgen, kandırılmaya ve sokağa salınmaya alabildiğine müsait paramiliter bir grup olarak temsil edilmektedir. Söz konusu dönemi hikâyeleştiren haber ve köşe yazılarında dünün ülkücülerinin bugün de aynı zalimlikte oldukları iddiası sıkça işlenmektedir. Böylelikle metinlerde kurulan ceberut ülkücü imajına bir tarihsellik ve süreklilik katılarak, ülkücülerin dün olduğu gibi bugün de tehlikeli olduklarının altı kalın çizgilerle çizilmektedir.

Başını ülkücülerin ve Doğu Türkistan dayanışma derneklerinin çektiği ve sair sağ grupların iştirak ettiği Doğu Türkistan'da Çin Halk Cumhuriyeti'nce sürdürülen baskı ve

asimilasyon politikalarını tel'in mitingleri ve bu mitinglerde hâsıl olan olaylar 2015 yılı temmuz ayı ve sonrasında incelenen gazetelerde sıkça işlenmektedir. Bu haberlerde ülkücüler, cahil, aptal ve saldırgan bir temsil içerisinde inşa edilmektedirler. Ayrıca Birgün gazetesinde Doğu Türkistan mitinglerinin -esasında sola karşı sağın bir blok olarak gerçekleştirdiği- bir savaş hazırlığı ya da sokak tatbikatı olarak değerlendirilmesi dikkat çekmektedir. Söz konusu haber ve köşe yazılarında ülkücülerin Doğu Türkistan meselesini araçsallaştırdıkları iddia edilmektedir. Yine aynı konuya ilişkin sol gazetelerde çıkan haberlerde Türk milliyetçilerine yönelik kategorik bir Çinli düşmanı zannı inşa edilmekte ve bu zan bir siyasal etiket olarak haberlerde sık sık kullanılmaktadır.

Birgün, Cumhuriyet ve Evrensel gazetelerinde incelenen dönem içerisinde iç siyasete ilişkin haberlerde (ülkücülerin öyküleştirildiği ya da tali anlamda ülkücülere değinildiği) hassaten en dikkat çekici konu Aziz Sancar'ın fizik dalında Nobel ödülünü alması ve akabinde Türkiye'de başlayan tartışmalardır.

Aziz Sancar'ın Nobel ödülüne layık görülmesi akabinde Sancar'ın doğduğu yerden, ailesinin konuştuğu anadile kadar birçok mesele Türkiye'de tartışma konusu oldu. Ancak sol basın nezdinde (daha çok Birgün), Aziz Sancar'ın eski bir Ülkü Ocaklı olduğunun öğrenilmesinin ve dahi Sancar'ın ödülü ile birlikte Türkiye'ye geldiğinde Ülkü Ocaklarını ziyaret etmesinin akisleri sert ve şiddetli olmuştur. Bulgular kısmında çözümlenen, Birgün'de yayınlanmış iki köşe yazısının bizlere işaret ettiği gibi Sancar'ın politik temayülleri ve kimliğine ilişkin, olağan eleştiri sınırlarını aşan önyargılı ve stereotipik ifadelerle Sancar ve Sancar nezdinde tüm ülkücüler ötekileştirilmektedir. Pekâlâ, başta Birgün gazetesi olmak üzere neden sol basında Aziz Sancar'dan bu denli rahatsızlık duyulmaktadır? Neden Aziz Sancar'ın ülkücü kökenli olması onun bilimselliğinin dahi sorgulanmasına sebep olmaktadır? Allport'a göre önyargı, kişinin yeni bilgi ve durumlar karşısında öteki kişi ve gruplar hakkında sahip olduğu bilişsel kategorileri güncelleyememesi ve bu sahip olduğu kategorileri muhafaza edebilmek ve sürdürebilmek adına duygusal direnç göstermesidir (2016: 38-42). Sol basında Aziz Sancar'a yönelik tepkilerde yoğun bir duygusal direnç mevcuttur. Yazılarda olağan eleştiri sınırlarını bulanıklaştıran bir kızgınlık ve ret hali gözlenmektedir. Allport'un ifadelerine istinaden, sol cenahın bilişsel kategorilerindeki ülkücü temsiliyle (aptal, edilgen ve bağımlı, sorgulamayan, cahil, bilimsel ve evrensel olandan uzak ve ilkel) Aziz Sancar'ın Nobel ödüllü bir bilim adamı olarak temsil ettiği perspektif arasında bir büyük bir çelişki mevcuttur. Sol basın bu çelişkiyi duygusal boyutu çok yüksek tepkiler vererek gidermeye çalışmaktadır.

Sol basındaki Aziz Sancar olayları incelenirken sol söylemin azımsanmayacak derece kullandığı bir varsayım dikkat çekmektedir (ilgili gazetelerde yayınlanmış sair haber ve köşe yazılarında da aynı varsayım müşahade edilebilir). Buna göre, sol basında bilim ve din vakıalarının bir araya gelemeyecekleri önermesi kuvvetle müdafaa edilmekte; inançlı olarak telakki edilen ötekilere karşı bu argüman yeri geldikçe zikredilmektedir. Söz konusu haber ve köşe yazılarında öteki dünya inancı olan fert ve grupların üniversite gibi bilim üreten kurumlardaki varlıkları tartışmaya açılmakta, söz konusu fert ve gruplar bilimsel olanın alanından söylem düzeyinde dışlanmaktadır. Bu bağlamda bilimsel bilginin tartışmaya dayalı doğası yadsınarak, iç grubun varsayımları mutlak gerçeğin bilgisi olarak tereddütsüz sunulmaktadır. Bu noktadan hareketle çalışmamızda bilimsel bilgi ve inanç karşıtlığının da ideolojik bir kurgu olduğu müdafaa edilmektedir. Bu ideolojik bakış, ampirik usullerle gözlemlenemeyen din gibi toplumsal müesseselerin ve pratiklerin yadsınması sonucunu doğurmaktadır. Dolayısıyla toplumsal müzakere ilkesi göz ardı edilerek, bilim dışı gibi dışlayıcı etiketlerle toplumsal diyalogun önüne bariyerler konulmaktadır.

2015 yılı içerisinde yayınlanan Birgün, Cumhuriyet ve Evrensel gazetelerinde tespit edilen ötekileştirme-gayrimeşrulaştırma biçimleri irdelendiğinde; üç gazetede de en çok rastlanan ötekileştirme biçimi ülkücüleri bir olayın faili olarak göstermek suretiyle kurulan ötekileştirme-gayrimeşrulaştırma biçimidir. Ötekileştirme yoğunluğuna göre sırasıyla Evrensel, Birgün ve Cumhuriyet gazetelerinde ülkücüler 1980 öncesi dönemden (bazı haber ve köşe yazılarında bu tarih 6-7 Eylül olaylarına dek götürülebilmektedir) incelenen 2015 tarihine kadar vuku bulmuş ve ülkede travma etkisi yaratan birçok menfur olayın faili olarak işaretlenmektedir.

İncelenen sol gazetelerde tespit edilen bir başka güçlü ötekileştirme-gayrimeşrulaştırma tarzı ülkücüleri tehdit kaynağı olarak göstermek suretiyle işlemektedir. Bu tarz Evrensel ve Birgün gazetelerinde oldukça yoğun bulgulanırken, Cumhuriyet gazetesinde diğer iki gazeteye nispeten ülkücülerin tehdit kaynağı olarak işaret edilme oranı oldukça düşüktür. Türk milliyetçilerinin tehdit kaynağı olarak gösterilerek ötekileştirildiği haberler incelenirken, Türk milliyetçilerinin faşist, ırkçı, paramiliter milisler, Kürt düşmanı, Çinli düşmanı gibi siyasal etiketlerle konulaştırılmaları aynı zamanda onları demokratik çoğulcu bir toplum yapısı için tehdit olarak vurgulamaktadır.

Ülkücüleri faşist, ırkçı, paramiliter milisler, Kürt düşmanı, Çinli düşmanı gibi etiketlerle damgalamak suretiyle yapılan ötekileştirme tarzı bilhassa Evrensel ve Birgün gazetelerinde oldukça yüksektir. Cumhuriyet gazetesi ise ülkücüleri nispeten oldukça düşük bir oranda siyasal olarak etiketlemektedir. Bunun nedeni olarak ülkücülerin cumhuriyetin

kurucu değerleri ile herhangi bir sorunlarının olmaması gösterilebilir. Kürt düşmanı etiketi Birgün ve Cumhuriyet gazetelerinden ziyade daha yoğun olarak Evrensel Gazetesi'nde tespit edilmiştir. Evrensel'de Kürt düşmanı etiketi bir isimleştirme ile kurulmak yerine ülkücülerin kategorik ve özcü bir şekilde Kürtleri hedef gördükleri varsayımı ile inşa edilmektedir. Doğu Türkistan meselesine ilişkin gerçekleştirilen Çin'i tel'in mitinglerinin ve bu mitinglerde yaşanan hadiselerin öyküleştirildiği haberlerde ise Türk milliyetçilerine yönelik kategorik bir Çinli düşmanı isnadı inşa edilmekte ve bu isnat siyasal bir etiket olarak sık sık kullanılmaktadır. Çinli düşmanı etiketi de tıpkı Kürt düşmanı etiketi gibi bir isimleştirme ile değil kategorik bir Çinli düşmanlığı zannı üzerinden kurulmaktadır. İncelenen gazetelerde Türk milliyetçilerine yönelik kullanılan siyasal etiketlerden bir diğeri ırkçı etiketidir. Kimi zaman bir isimleştirme halinde doğrudan dillendirilen bu etiket kimi zaman ise Türk milliyetçiliği düşüncesinin taşıdığını iddia ettikleri ırkçı potansiyele -yumuşak bir biçimde- yapılan göndermelerle ifade edilmektedir. 1980 öncesi dönem hikâyeleştirilirken ülkücülerin yoğun biçimde karakterize edildiği etiketlerden biri de paramiliter-milis yakıştırmalarıdır. Söz konusu haber öykülerinde ülkücüler devletin güvenlik güçlerinin yanında onlara destek çıkan, hatta bizzat onlara çalışan, yine devletçe silahlandırılmış sivillerdir. Faşist etiketi incelenen sol gazetelerin içerisinde en çok Birgün gazetesinde bulgulanmıştır. Cumhuriyet gazetesi diğer iki gazeteye nispeten oldukça düşük bir siyasal etiketleme oranına sahip olmasının yanında, ülkücülere yönelik kullandığı etiketlerde onlar da en çok faşist etiketini kullanmayı tercih etmiştir. Evrensel'de ise "faşist" etiketi hemen hemen hiç yokken, ülkücüleri betimlemek için daha çok ırkçı ve Kürt düşmanı etiketlerini kullanmıştır. Bu noktada denilebilir ki, tercih edilen siyasal etiket, her bir gazetenin kendi ötekisini kendi pozisyonu üzerinden kodlamasıdır aslında. Yani, Birgün ve cumhuriyet aralarındaki keskin ton farklarına rağmen kendilerini sol ve özgürlükçü olarak tanımladıkları için ülkücüleri faşist olarak etiketlemektedir. Evrensel gazetesinin, kendisini sosyalist bir çizgide tanımlamasına ek olarak, Kürtçü damarı kuvvetli bir siyaset üretmesi, söz konusu gazetenin ülkücülere yönelik neden Kürt düşmanı ve ırkçı etiketlerini tercih ettiğini izah etmektedir.

İncelenen gazetelerde ülkücülere yönelik en çok kullanılan ötekileştirici-gayrimeşrulaştırıcı biçimlerinden biri de ülkücülere olumsuz kişilik özellikleri atfederek yapılan ötekileştirmelerdir. Sol basında tespit edilen, olumsuz özellikler çerçevesinde değerlendirebileceğimiz başlıca Türk milliyetçisi temsilleri: Saldırgan, aptal, ilkel, provokatör (kışkırtıcı), bilinçsiz piyon-maşa ve yanlış bilinçle donanmış olmak gibi menfi hususiyet ve hallerdir. Saldırgan ülkücü temsili çok sık şekilde kurgulanmaktadır ve bu saldırılar yalnızca haberde geçen olayın gerçekleştiği anı kapsamamakta, çoğunlukla süregelen bir eylemler

dizisi olarak sunulmaktadır. Bir başka sıklıkla kullanılan menfi hususiyet aptal ülkücü temsilidir. Ülkücüler haber metinlerinde yanlış kişi ya da kişileri döven, yanlış kurum ya da binaya saldıran düşünme kabiliyetleri düşük kişiler olarak sunulmaktadırlar. Bu sunum sıklıkla ülkücüleri karikatürize eden bir dil içerisinde yapılandırılmaktadır. Dolayısıyla milliyetçileri karikatürize etmek, müşahade edilen bir başka ötekileştirme- gayrimeşrulaştırma tarzıdır. Olumsuz özellikler atfetme tarzı içerisinde değinilmesi gereken diğer iki hususiyet ülkücülerin ilkel ve provokatör oldukları önermesidir. Bilhassa öğrenci olaylarında sık rastlanan bu iki menfi hususiyet, ülkücüleri intikam peşinde koşan ilkeller ve barışçıl iç grubu kışkırtan provokatörler olarak temsil etmektedir. 1980 Askeri Darbesi öncesi milliyetçi-devrimci çatışmalarının zikredildiği haber ve köşe yazılarında ise ülkücüler sık sık yanlış bilinç içerisinde olma hali ile tasvir edilmektedirler. Bu minvalde sınıf düzeyinde bir ötekileştirme temayülü söz konusudur. Ülkücüler toplumsal şartları icabı işçi sınıfının içerisinde yer alması gereken kimselerken, yanlış bir biçimde bilinçlenerek gerçek var oluş koşullarıyla yanlış bir ilişki geliştirmektedirler. Yine 1980 öncesi dönemi konulaştıran haber ve köşe yazılarında ülkücü tasviri edilgen, kandırılan, özne olamamış bir temsil içerisinde kurulmaktadır. Kimi köşe yazıları ve haberlerde ise ülkücülerin dünden bugüne ismi değişebilen kimi mihrakların piyonu olduğu zannı metinlere zerk edilmektedir. Buna göre ülkücüler emperyalistlerin, Amerikalıların, Gladio'nun vb. piyonudurlar.

Çalışmanın örneklemini oluşturan gazetelerde (en çok Birgün gazetesinde tespit edilmiştir) sosyal dışlama çoğunlukla üniversitelerdeki öğrenci olaylarının konulaştırıldığı haberlerde tespit edilmiştir. Bu haberlerde saldırgan bir temsil içerisinde sunulan ülkücüler, bir aktör olarak tanımlanırken öğrenci ifadesi yerine grup ya da gruplar ifadeleriyle tanımlanmaktadırlar. Üniversite içerisindeki sol grupların mensupları öğrenci ifadesiyle tanımlanırken, kimi zaman ilgili tanım genelleştirilerek, yani yalnızca öğrenciler denilerek sol görüşlü öğrenciler tüm üniversite öğrencileriyle eşleştirilmektedir. Dolayısıyla ülkücüler sadece sol dünya görüşüne sahip öğrencilerin değil tüm üniversite öğrencilerinin ötekisi haline getirilmektedir. İncelenen dönem içerisinde sosyal dışlamanın tespit edildiği bir diğer konu Aziz Sancar'a ilişkin haber ve köşe yazılarıdır. Bu haber ve köşe yazılarında Sancar ve Sancar'ın nezdinde tüm milliyetçi muhafazakâr aydınlar bilimsel olanın alanından söylem düzeyinde dışlanmaktadır. Bulgular kısmında tetkik edilen bir köşe yazısında ise Sancar sadece bilimsel olandan değil aynı zamanda Türk kimliğinden de dışlanmaktadır.

İncelenen dönemde, incelenen gazetelerde Türk milliyetçilerini, düşman görülen diğer gruplarla ilişkilendirerek, bu grupların arasında bir işbirliği olduğu savını müdafaa ederek gerçekleştirilen ötekileştirme biçimi Evrensel ve Birgün gazetelerinde sık sık teberrüz

ederken, Cumhuriyet gazetesinde görece çokça rastlanmamaktadır. Söz konusu anlatının kurulduğu haberler¹⁴ ülkücülerin en çok güvenlik güçleri (başta polis, özel güvenlik ve asker) ardından Ak Parti ve sair sağ gruplar, üniversite yönetimleri ve mülki amirlikler ile işbirliği halinde gösterildiği haberler olarak gösterilebilir.

Etik dışı ve yasa dışı gösterilerek ötekileştirme-gayrimeşrulaştırma, incelenen gazetelerde pek rastlanan bir tarz değildir. Bu tarz en çok Birgün gazetesinde bulgulanmıştır. Çete, tetikçilik, mafya gibi ithamlar kullanılarak kimi haber ve köşe yazılarında ülkücüler gayrimeşru kılınmaktadır.

Gruplar arası kıyaslama incelenen sol gazetelerde görece çok fazla rastlanan bir ötekileştirici-gayrimeşrulaştırıcı tarz değildir. Bu tarz nispeten Birgün ve Cumhuriyet gazetelerinde bulgulanmıştır. İncelenen dönem içerisinde ilgili gazetelerde bu ötekileştirme biçiminin, iç grubun makbullüğü, dış grubun kabul edilemezliği ekseninde, sol düşünce ve gençlik hareketlerini ve HDP'yi Türk milliyetçileri ile kontrasta soktuğu müşahade edilmiştir. Yapılan kıyaslamalar iç grup mensuplarının özsaygısını yükseltecek biçimde oluşturulmaktadır.

İncelenen sol gazetelerce pek kullanılmayan bir başka ötekileştirme tarzı, dış grubun evrensel değerlerden yoksunluğu vurgulanarak yapılan ötekileştirme-gayrimeşrulaştırmadır. Söz konusu ötekileştirme biçimine, nispeten Birgün gazetesinde rastlanmıştır. İlgili haber ve köşe yazılarında ülkücülerin hak ve özgürlükler, farklılıkların kabulü, demokrasi, hukuk gibi mefhumlardan ırak oldukları önermesi müdafaa edilmektedir. Bu evrensel değerlerin milliyetçi düşünce ile bir araya gelemeyeceği -bizzat milliyetçiliğin ideolojik doğasının anti-demokratik olduğunun iddiası gibi- düşüncesi haber metinlerinde kategorik olarak yeniden üretilmektedir. Ayrıca başını Birgün gazetesinin çektiği sol basında Türk milliyetçilerinin ve ve sair sağ grupların, evrensel değerlerin temsilcisi olarak addedilen sol gruplara karşı antidemokratik bir cephe oluşturduklarına ve sol cenaha karşı işbirliği yaptıklarına dayanan bir kanaat gözlemlenmektedir.

İnsanlık dışına atma ve insanlıkta alçaltma ve grubu kendi üyesine kötületme gibi ötekileştirme- gayrimeşrulaştırma biçimleri incelenen gazetelerde nadiren kullanılan tarzlardır ve bu tarzların sıkça görüldüğü münhasır bir konu mevcut değildir.

Ötekileştirilen ve kamusal düzlemde gayri meşru addedilen grupların varlığı demokratik çoğulcu toplum nizamını tehdit etmekte, toplumsal unsurların bir arada yaşama

¹⁴ Üniversitelerdeki öğrenci olayları, terör olayları ve akabinde gerçekleştirilen protestolar, iç siyasi gelişmeler, 1980 askeri darbesi öncesi dönem, 2015 yılında yaşanan Doğu Türkistan'a destek ve Çin'i tel'in mitingleri.

arzularını ve kabiliyetlerini sekteye uğratmaktadır. Sıhhatli bir toplumsal yaşamın zuhuru için ötekileştirici söylem ve ayrımcı pratiklere yapılan akademik ve entelektüel vurgunun ilgi alanı sadece ana akım medyayla sınırlı kalmamalı, alternatif medyalarda üretilen ötekileştirme biçimlerine de yönelmelidir. Liberal-demokratik çoğulcu toplum idealinin tahkimi ancak bu çok boyutlu akademik ilginin vuku bulmasıyla gerçekleşebilecektir.

Sonuç olarak, biz ve onlar tasnifinin belli saiklerle derinleşmesi, gruplar arası farklılıklara yapılan kuvvetli vurgu, akabinde sosyal mesafenin git gide açılması, grupların kendi özsaygılarını yükseltmek için kendilerini dış gruplarla kontrast haline sokmaları gibi toplumsal süreçler eş zamanlı olarak gruplar arası rekabeti de doğurmakta ve aynı zamanda bu rekabet ötekileştirme süreçlerini mütemadiyen tahkim etmektedir. İdeolojik, mezhepsel ve etnik olarak sosyal yarılımların kolayca yaşanabildiği Türkiye toplumsal yapısında, medya dilinin toplumsal barışa hizmet etmesi –en azından bu yarılmayı derinleştirmemesi- son derece lüzumludur.

KAYNAKÇA

- Allport, G. (2016). *Önyargının Doğası*. (Çev. N. Nirven), Sakarya Üniversitesi, Sakarya.
- Alver, F. (2003). *Basında Yabancı Tasarımı ve Yabancı Düşmanlığı*. Der, İstanbul.
- Anderson, B. (1995). *Hayali Cemaatler*. (Çev. İ. Savaşır), Metis, İstanbul.
- Aydın, S. (1999). *Kimlik Sorunu, Ulusallık ve Türk Kimliği*. Öteki, Ankara.
- Bar-Tal, D. (1989). "Delegitimization: The Extreme Case of Stereotyping and Prejudice". D. Bar-Tal, C. Graumann, A. Kruglanski ve W. Stroebe (Ed.), *Stereotyping and Prejudice: Changing Conceptions*. Springer-Verlag, New York, 169-188.
- Bar-Tal, D. (1990). "Causes and Consequences of Delegitimization, Models of Conflict and Ethnocentrism". *Journal of Social Issues*, 46 (1): 65-81.
- Bar-Tal, D. ve Hammack, P. L. (2012). "Conflict, Delegitimization, and Violence". L. Tropp (Ed.), *The Oxford Handbook of Intergroup Conflict*. Oxford University Press, New York, 29-52.
- Baştürk Akca, E. (2007). "Ege'de Sular Isındı...: Yazılı Basın Söyleminde Yunanistan'ın Ötekileştirilmesi ve Kardak Krizi". E. Baştürk Akca (Ed.), *Kimlik, Medya ve Temsil*. Nobel, Ankara, 3-48
- Bauman, Z. (2004). *Sosyolojik Düşünmek*. (Çev. A. Yılmaz). Ayrıntı, İstanbul.
- Bezirgan Arar, Y. (2009). *Sosyopolitik Bağlama Göre Türk Basınının "Öteki"leri*. Yayımlanmamış Doktora Tezi. Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- Bezirgan Arar, Y. ve Bilgin, N. (2009). "Gazete Haber Başlıklarında Öteki'nin İnşası". *Kültür ve İletişim*, 12(2): 133-157.
- Bezirgan Arar, Y. ve Bilgin, N. (2010). "Gazetelerde Ötekileştirme Pratikleri: Türk Basını Üzerine Bir İnceleme". *Gazi Üniversitesi İletişim Fakültesi İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi*, 1-19.
- Bilgin, N. (1999). *Kollektif Kimlik*. Sistem, İstanbul.
- Bilgin, N. (2007). *Kimlik İnşası*. Aşina Kitaplar, İzmir.
- Billig, M. (1985). "Prejudice, Categorization and Particularization: From a Perceptual to a Rhetorical Approach". *European Journal of Social Psychology*, 15: 79-103.
- Billig, M. (2002). "Henri Tajfel's "Cognitive Aspects of Prejudice" and the Psychology of Bigotry". *British Journal of Social Psychology*, 41(2): 171-188.
- Carrier, J. G. (2007). "Oksidentalizm: Tersine Dönmüş Bir Dünya". A. Yıldız (Ed.), *Oryantalizm Tartışma Metinleri*. Doğu Batı Yayınları, İstanbul, 464-497.

- Connolly, W. E. (1995). *Kimlik ve farklılık: siyasetin açmazlarına dair demokratik çözüm önerileri*. (Çev. F. Lekesizalın) Ayrıntı, İstanbul.
- Çoban, B. (2015). “Söylem, İdeoloji ve Eylem: İktidar ve Muhalefet Arasındaki Mücadeleyi Çözümleme Denemesi”. B. Çoban ve Z. Özarslan (Ed.), *Söylem ve İdeoloji*. Su, İstanbul.
- Dursun, Ç. (2004). “Haberde Gerçekliğin İnşa Edilmesi Ne Demektir?”. Ç. Dursun (Ed.), *Haber Hakikat İktidar İlişkisi*. Elips, Ankara, 37-66.
- Emre Kaya, A. E. (2010). “Cumhuriyet Gazetesi’nin Kuruluşundan Günümüze Kısa Tarihi”. *İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, 39(1): 75-91.
- Fairclough, N. (2015a). “Dil ve İdeoloji”. (Çev. B. Çoban). B. Çoban ve Z. Özarslan (Ed.), *Söylem ve İdeoloji*. Su, İstanbul.
- Fairclough, N. (2015b). “Söylemin Diyalektiği”. B. Çoban ve Z. Özarslan (Ed.), *Söylem ve İdeoloji*. Su, İstanbul.
- Garaudy, R. (2017). *Yobazlıklar*. (Çev. C. Aydın), Türk Edebiyatı Vakfı, İstanbul.
- Gerger, H. (2004). “Amerikan Emperyalizminin Ayırdedici Özellikleri”. *Praksis*, (11): 11-22.
- Girard, R. (2003). *Şiddet ve Kutsal*. (Çev. N. Alpay), Kanat, İstanbul.
- Girard, R. (2010). *Kültürün Kökenleri*. (Çev. M. Yaman), Dost, Ankara.
- Güngör, E. (2011). *Türk Kültürü ve Milliyetçilik*. Ötüken, İstanbul.
- Gürel, N. (2011). “Kişilik Psikolojisi, Önyargının Psikolojisi ve Kamuoyu: Gordon Allport ve Walter Lippmann’ın Görüşleri Çerçevesinde Bir Değerlendirme”. *Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2(2): 101-134.
- Güvenç, B. (2009). “Kültür, Kimlik ve Kimlikler”. G. Pultar (Ed.), *Kimlikler Lütfen Türkiye Cumhuriyeti’nde Kültürel Kimlik Arayışı ve Temsili*. ODTÜ, Ankara, 31-38.
- Hall, S. (1994). “İdeolojinin Yeniden Keşfi: Medya Çalışmalarında Baskı Altında Tutulmanın Geri Dönüşü”. (Çev. M. Küçük). M. Küçük (Ed.), *Medya, İktidar, İdeoloji*. Ark, Ankara.
- Hall, S. (1998). “Eski ve Yeni Kimlikler, Eski ve Yeni Etniklikler”. A. D. King (Ed.), *Kültür, küreselleşme ve dünya-sistemi: kimlik temsiliinin çağdaş koşulları*. (Çev. G. Seçkin ve Ü. H. Yorsal). Bilim ve Sanat, İstanbul.
- Hall, S. (2014). “Yerel ve Küresel: Küreselleşme ve Etniklik”. (Çev. H. Tuncel). *Mülkiye Dergisi*, 38 (2): 133-150.
- Haslam, N., Loughnan, S., Reynolds, C., ve Wilson, S. (2007). “Dehumanization: A New Perspective”. *Social and Personality Psychology Compass*, 1(1): 409–422.

- Hortaçsu, N. (2007). *Ben Biz Siz Hepimiz Toplumsal Kimlik ve Gruplararası İlişkiler*. İmge, İstanbul.
- Huntington, S. (2004). *Biz Kimiz: Amerika'nın Ulusal Kimlik Arayışı*. (Çev. A. Özer). CSA Global, İstanbul.
- İnal, A. (1995). "Yazılı Basın Haberlerinde "Yapısal" Yanlılık Sorunu". *Toplum ve Bilim*, (67), 111-133.
- İnal, A. (1996). *Haberi Okumak*. Temuçin Yayınları, İstanbul.
- Karaduman, S. (2017). "Eleştirel Söylem Çözümlemesinin Eleştirel Haber Araştırmalarına Katkısı ve Sunduğu Perspektif". *Maltepe Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, 4(2): 31-46.
- Küçükömer, İ. (2007). *Batılılaşma ve Düzenin Yabancılaşması*. Bağlam, İstanbul.
- Leyens, J. P., Paladino, P. M., Rodriguez-Torres, R., Vaes, J., Demoulin, S., Rodriguez-Perez, A., ve Gaunt, R. (2000). "The Emotional Side of Prejudice: The Attribution of Secondary Emotions to Intergroups and Outgroups". *Personality and Social Psychology Review*, 4(2): 186-197.
- Lippmann, W. (1946). *Public Opinion*. Penguin Books, London.
- Marshall, G. (1999). *Sosyoloji Sözlüğü*. (Çev. O. Akınhay ve D. Kömürcü), Bilim ve Sanat Yayınları, İstanbul.
- Montaigne. (2011). *Denemeler*. (Çev. S. Eyüboğlu), İş Bankası, İstanbul.
- Öksüz, İ. (2017). *Millet ve Milliyetçilik*. Panama, Ankara.
- Öksüz, İ. (2018). *Bilim, Din, Türkçülük*. Panama, Ankara.
- Russell, B. (1997). *Din ile Bilim*. (Çev. A. Göktürk), Yapı Kredi, İstanbul.
- Said, E. (1999). *Şarkiyatçılık: Batı'nın Şark Anlayışları*. Metis, İstanbul.
- Said, E. (2017). *Medyada İslam*. Metis, İstanbul.
- Sardar, Z., Nandy, A., ve Davies, M. W. (2004). *Barbar Denen Ötekiler Batı Irkçılığı Üzerine Bir Manifesto*. (Çev. E. B. Sağlam). İz, İstanbul.
- Sargın, M. (2014). "Gazete Köşe Yazılarında Kullanılan Dilsel Stratejilere İlişkin Bir Çözümleme Örneği". *The Journal of Academic Social Science Studies*, (29): 351-365.
- Schnapper, D. (2005). *Sosyoloji Düşüncesinin Özünde Öteki ile İlişki*. (Çev. A. Sönmezay). İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- Sherif, M. (1956). "Experiments in Group conflict". *Scientific American*, 54-58.
- Sözen, E. (1991). "Sosyal Kimlik Kavramı'nın Sosyolojik ve Sosyal Psikolojik Bir İncelemesi". *Sosyoloji Konferansları Dergisi* (23): 93-108.

- Sözen, E. (1999). *Söylem, Belirsizlik, Mücadele, Bilgi/Güç ve Refleksivite*. Paradigma, İstanbul.
- Şenel, A. (1984). *İrk ve İrkçilik Düşüncesi*. Bilim ve Sanat, Ankara.
- Tajfel, H. ve Turner, J. C. (1986). "The Social Identity Theory of Intergroup Behavior". H. Tajfel, ve J. C. Turner (Ed.), *Psychology of Intergroup Relations* 7-24.
- Tileaga, C. (2014). "Prejudice as Collective Definition: Ideology, Discourse and Moral Exclusion". C. Antaki ve S. Condor (Ed.), *Rhetoric, ideology and social psychology: Essays in honour of Michael Billig*. Routledge, London, 1-30.
- Tuchman, G. (1978). *Making news : a study in the consruction of reality*. Macmillan Publishers, London.
- Turhan, M. (2016). *Kültür Değişimleri Sosyal Psikoloji Bakımından Bir Tetkik*. Altınordu, Ankara.
- Turner, G. (2016). *İngiliz Kültürel Çalışmaları*. (Çev. B. Özçetin ve D. Özçetin), Heretik, İstanbul.
- Uluç, G. (2009). *Medya ve Oryantalizm Yabancı, Farklı ve Garip...Öteki*. Anahtar Kitaplar, İstanbul.
- Van Dijk, T. (1991). *Racism and The Press*. Routledge, London.
- Van Dijk, T. (1998). "Opinions and Ideologies in the Press". A. Bell ve P. Garrett (Ed.), *Approaches to Media Discourse*. Wiley-Blackwell, Oxford.
- Van Dijk, T. (2015). "Söylem ve İdeoloji: Çok Alanlı Bir Yaklaşım". (Çev. N. Ateş). B. Çoban ve Z. Özarslan (Ed.), *Söylem ve İdeoloji*. Su, İstanbul.
- Watson, J. (2010). "The Origin of Metic Status at Athens". *The Cambridge Classical Journal*, 56: 259-278.
- Yayla, A. (2003). *Siyasi Düşünce Sözlüğü*. Adres Yayınları, Ankara.

İnternet Kaynakları

- Akyol, M. "Sol 'Liberaller'in Milliyetçilik Fobisi". <http://www.haber7.com/yazarlar/mustafa-akyol/693461-sol-8216liberaller8217in-milliyetcilik-fobisi> (erişim tarihi: 14.01.2018).
- Birgün, "Ülkü Ocakları'ndan 'Koreli dövmedik' açıklaması". <https://www.birgun.net/haber-detay/ulku-ocaklari-ndan-koreli-dovmedik-aciklamasi-84249.html> (erişim tarihi: 23.03.2018).
- Evrensel, "Evrensel olmak: 7 Haziran 95'ten beri ...". <https://www.evrensel.net/haber/7523/evrensel-olmak-7-haziran-95ten-beri> (erişim tarihi: 07.01.2018)

Gazeteciler.com, “BirGün patronsuz ama sahipsiz değil”.

<http://www.gazeteciler.com/haber/birgn-patronsuz-ama-sahipsiz-deil/236732> (erişim tarihi, 08.01.2018).

Pazarcı, E., “Bagajdan Çıkan Kalaşnikof”. <http://www.haber7.com/guncel/haber/6488-bagajdan-cikan-kalasnikof>. (erişim tarihi: 20.03.2018).

Örnek, A. “Evrensel SoL’a gazetecilik öğretmeye kalkarsa...”
<http://haber.sol.org.tr/medya/evrensel-sola-gazetecilik-ogretmeye-kalkarsa-haberi-71218> (erişim tarihi: 26.03.2018).

ÖZGEÇMİŞ

Adı ve SOYADI	Oben Hüseyin SAZANER
Doğum Yeri - Tarihi	Bursa-17.07.1984
EĞİTİM DURUMU	
Mezun Olduğu Lise	Sami Evkuran Anadolu Lisesi
Lisans Diploması	Ankara Üniversitesi, İletişim Fakültesi, Halkla İlişkiler ve Tanıtım Bölümü, Ankara, 2009
Tez/ Dönem Projesi Konusu	Sol Basında Bir Öteki Olarak Ülkücü Kimliği
Yabancı Dil / Diller	İngilizce
İŞ DENEYİMİ	
Çalıştığı Kurumlar	Emniyet Genel Müdürlüğü- 2011-2015 Fabio Air Süspansiyon- 2015-2016 Çankaya Üniversitesi 2017-
E-Posta	obenhuseyin@hotmail.com